

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU
Yhdessä enemmän

Ryhmäkodin psykososiaalinen tuki apuna Suomeen sopeutumisessa - yksintulleiden alaikäisten afgaanipoikien kokemuksia turvapaikanhakuprosessin aikana

Koli, Sari

2017 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

Ryhmäkodin psykososiaalinen tuki apuna
Suomeen sopeutumisessa -
yksintulleiden alaikäisten afgaanipoikien
kokemuksia turvapaikanhakuprosessin aikana

Sari Koli
Sosiaalialan koulutusohjelma
Opinnäytetyö
Lokakuu, 2017

Sari Koli

**Ryhmäkodin psykososiaalinen tuki apuna Suomeen sopeutumisessa -
yksintulleiden alaikäisten afgaanipoikien kokemuksia turvapaikanhakuprosessin aikana**

Vuosi 2017 Sivumäärä 59

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää yksin Suomeen tulleiden alaikäisten afgaani-turvapaikanhakijoiden kokemuksia ryhmäkodissa saadusta psykososiaalisesta tuesta ja sen vaikutuksista heidän sopeutumiseensa Suomeen. Tavoitteena oli tuottaa ryhmäkodille tietoa siitä, kuinka he olivat onnistuneet sopeutumista tukevassa työssään, ja antaa mahdollisia kehitysehdotuksia alaikäisten turvapaikanhakijoiden kanssa työskentelyyn.

Opinnäytetyön teoreettisen viitekehyksen keskeisiksi käsitteiksi muodostuivat yksintullut alaikäinen afgaani-turvapaikanhakija, sopeutuminen ja psykososiaalinen tuki. Laadullinen tutkimus suoritettiin teemahaastatteluilla. Viittä ryhmäkodissa asuvaa 15-16 -vuotiasta hazarataustaista afgaanipoikaa haastateltiin loka-marraskuussa 2016. Aineisto analysoitiin teemoittain teoriaohjaavan sisällönanalyysin avulla. Teemoiksi muodostuivat perushoiva, ihmissuhteet, iän mukaisen kehityksen tukeminen ja kulttuurisensitiivisyys.

Tulosten mukaan ryhmäkodin psykososiaalinen tuki koettiin perushoivan osalta hyväksi ja sopeutumista tukevaksi. Muiden teemojen sisällä oli sekä hyviä että huonoja kokemuksia. Oma ohjaajajärjestelmä koettiin hyväksi ja käytännössä osittain toimivaksi, ja ryhmäkodin muilta nuorilta saatu vertaistuki sopeutumista edistäväksi. Tiedonsaanti nuorten arjen asioista oli hyvää, ja jokainen tunsi kuuluvansa Suomessa johonkin, joko ryhmäkodin yhteisöön tai yleisemmin suomalaiseen yhteiskuntaan. Koetut puutteet liittyivät psyykkisen ja emotionaalisen tuen määrään ja laatuun. Oman uskonnon ja kulttuurin harjoittamisen mahdollisuus koettiin tärkeäksi ja sopeutumista tukevaksi asiaksi, kun taas kulttuurierojen huomioimisessa olisi ollut parantamisen varaa. Saman etnisen taustan omaavien ohjaajien kielen ja kulttuurin tuntemus helpotti sopeutumista.

Saadut tulokset lähinnä vahvistavat aiempaa tutkimustietoa siitä, millaisiin asioihin ryhmäkodin psykososiaalisen tuen piirissä erityisesti tulisi kiinnittää huomiota, jotta sopeutuminen olisi helpompaa. Tuen osa-alueita tulee painottaa turvapaikkaprosessin vaiheen, lapsen tilanteen ja kehitysvaiheen sekä mahdollisen kriisin vaiheen mukaisesti. Jokaiselle lapselle tulee muodostua turvallinen kiintymyssuhde ainakin yhteen ryhmäkodin aikuiseen. Henkilökunnan tulisi olla kulttuurisensitiivisiä moniosajia, jotta perusasioiden ja käytännön tuen lisäksi psykososiaalinen tuki kattaisi myös lasten psyykkiset ja emotionaaliset tarpeet. Jatkossa voisi tutkia sopeutumista edistäneitä hyviä käytäntöjä ryhmäkodin ulkopuolelta, kuten tuki- ja kummiperhetoimintaa tai yksintulleiden aikuistuneiden maahanmuuttajien tarjoamaa vertaistukea.

Asiasanat: Afganistan, psykososiaalinen tuki, ryhmäkoti, sopeutuminen, yksintullut alaikäinen turvapaikanhakija

Sari Koli

Reception Centre's Psychosocial Support in Helping Adaptation to Finland - Experiences of Afghan Unaccompanied Minor Asylum Seekers during their Process in Seeking Asylum

Year	2017	Pages	59
------	------	-------	----

The purpose of this study was to investigate experiences of psychosocial support received by the Afghan unaccompanied minor asylum seekers in the reception centre during their process in seeking asylum, as well as to find out how that support affected their adaptation to Finland. The aim was to supply the reception centre detailed information on how they had succeeded in their work of supporting adaptation and to give them possible suggestions for developing their work with unaccompanied minor asylum seekers.

The theoretical frame of reference consisted of unaccompanied minor asylum seekers, psychosocial support and (cultural) adaptation. Qualitative methods were applied in this thesis. Qualitative interviews were used as a research method. The study was carried out by interviewing five 15-16 years old, hazara-backgrounded Afghan boys during October-November in 2016. The data was analyzed through qualitative content analysis and the approach was summative. Four themes were identified as part of psychosocial support: basic care, human relations, support according to a child's developmental phase and cultural sensitivity.

According to the results the reception centre's psychosocial support concerning basic care was experienced as good and supportive regarding adaptation to Finland. There were both good and bad experiences within the other themes. The system of using personal instructors was found as good and partly well functioned. Peer support by the other reception centre's adolescents enhanced adaptation. The boys were given enough information on things that affected their everyday life. Everyone had a sense of belonging - either to the group of people living and working in the reception centre or to the Finnish society. The lack of adequate psychic and emotional support was experienced. A chance to practice one's own religion and culture was found important and it helped the progress of adaptation. The cultural differences between Finnish and Afghan cultures were not considered enough. The knowledge of language and culture by the instructors who had the same ethnic background with the boys supported adaptation.

The results mainly reaffirm the previous research information on which aspects should especially be taken into account concerning a reception centre's psychosocial support that affects adaptation. The different forms of psychosocial support shall be emphasized according to the phase of the asylum process, the situation and developmental stage of a child as well as the phase of possible crisis. Each child should have a secure attachment to at least one of the reception centre's adults. The personnel should be culturally sensitive and multi-skilled workers so that psychosocial support covered psychic and emotional needs along with basic and practical support. Good practices outside a reception centre that support adaptation process, such as support family and godfamily activities or peer support from adult refugees who have come unaccompanied to Finland, could be further studied.

Keywords: Afghanistan, psychosocial support, reception centre, adaptation, unaccompanied minor asylum seeker

Sisällys

1	Johdanto.....	6
2	Uusi ilmiö Suomessa - pakolaistulva	7
3	Yksintullut alaikäinen turvapaikanhakija ja turvapaikanhakuprosessi.....	10
4	Nuorena afgaanipoikana sopeutumassa Suomeen	12
4.1	Afganistan ja vainottu hazara-vähemmistö.....	12
4.2	Sopeutuminen Suomeen.....	16
4.2.1	Sopeutumisen vaiheet	17
4.2.2	Akkulturaatio.....	17
5	Ryhmäkodin tarjoama psykososiaalinen tuki	19
5.1	Ryhmäkoti - yksintulleiden alaikäisten vastaanottokeskus	19
5.2	Monimuotoinen psykososiaalinen tuki	20
6	Aikaisempi tutkimus	22
7	Opinnäytetyön toteuttaminen	25
7.1	Opinnäytetyön tarkoitus ja tutkimusongelma.....	25
7.2	Laadullinen tutkimus	25
7.3	Menetelmänä teemahaastattelu.....	27
7.4	Teemojen synty	28
7.5	Haastattelujen toteutus	29
7.6	Aineiston analysointi.....	31
8	Tulokset.....	33
8.1	Perushoiva	34
8.2	Ihmissuhteet	35
8.3	län mukaisen kehityksen ja hyvinvoinnin tukeminen	37
8.4	Kulttuurisensitiivisyys	43
9	Johtopäätökset	45
10	Kehittämissuositukset ryhmäkodille: psykososiaalisen työn painotukset turvapaikkaprosessin eri vaiheissa	47
11	Opinnäytetyön luotettavuus ja eettinen pohdinta	48
12	Mitä opinnäytetyöprosessi opetti?.....	50
	Lähteet	53
	Kuviot..	57
	Taulukot	58
	Liite: Haastattelijan lomake teemahaastattelun tueksi	59

1 Johdanto

Maailmalla on käynnissä laajamittainen pakolaiskriisi, joka koskettaa myös Eurooppaa ja Suomea. Vuonna 2015 Suomeen saapui ennätysmäärä turvapaikanhakijoita. Joukossa oli myös yksin, ilman perhettä tai sukulaisia maahan tulleita alaikäisiä lapsia ja nuoria. Vuosina 2015-2016 eniten yksintulleita alaikäisiä turvapaikanhakijoita saapui Suomeen Afganistanista, 2024 henkilöä (Maahanmuuttovirasto 2017a). Alaikäiset, ilman huoltajaa maassa olevat saavat useimmiten oleskeluluvan Suomeen. On siis hyvinkin perusteltua kiinnittää huomiota maahan-tulon alkuvaiheisiin, aikaan, jota voidaan pitää ns. esikotoutumisen vaiheena. Kun turvapai-kanhakija saa heti hyvän alun sopeutumiselle suomalaiseen yhteiskuntaan, on varsinainen ko-touttamistyö myös kunnilla helpompaa.

Yksintulleet turvapaikanhakijalapsen ja -nuoret majoitetaan pääsääntöisesti ryhmäkoteihin, joissa he asuvat turvapaikkaprosessinsa ajan. Vuoden 2017 alussa ryhmäkoteja oli Suomessa 24 yksikköä (Maahanmuuttovirasto 2017b). Ilman huoltajaa maassa olevien turvapaikanhakija-lasten ja -nuorten elämäntilanne on haastava. He elävät täysin uudenlaisessa ympäristössä ja vieraassa kulttuurissa ilman läheisiään, ja joutuvat käymään läpi monivaiheista turvapaikka-prosessia. Heillä on ikävä perhettään ja huoli kotimaan oloista, sekä useimmiten traumati-soivia kokemuksia kotimaasta lähdöstä ja vaarallisesta matkasta kohti uutta ja tuntematonta. Lisäksi he elävät maassaolon alkuaikojen, vähintään vuoden mittaisen jakson jatkuvassa epävarmuudessa siitä, onnistuvatko he saamaan myönteisen päätöksen turvapaikkahakemukseensa.

Työskentelin ohjaajan sijaisena vuoden 2016 alussa perustetussa ryhmäkodissa. Siellä sain ymmärrystä turvapaikanhakijoihin ja heidän elämäänsä liittyviin asioihin Suomessa. Ryhmäkoti on alaikäisille turvapaikanhakijoille tarkoitettu vastaanottokeskus ja asumisyksikkö, jossa he odottavat oleskelulupaa Maahanmuuttovirastosta. Ryhmäkodin tarkoitus on tarjota alaikäisille turvapaikanhakijoille kodinomainen majoitus ja huolehtia heidän perustarpeistaan sekä tarjota heille peruspalveluita, jotka tukevat heidän kasvuaan ja kehitystään.

Ehdottaessani opinnäytetyön tekemistä ryhmäkodille, löytyi sieltä tarve tutkia heillä asuvien afgaaninuorten kokemuksia ryhmäkodissa tehtävästä työstä. Ryhmäkoti ei halunnut tuoda ni-meään esiin opinnäytetyössä asukkaiden yksityisyyden suojaamiseksi. Työni teoriataustaksi va-likoitiin psykososiaalinen tuki, joka toimi ryhmäkodin työorientaationa ja käytännön työn viite-kehyksenä. Opinnäytetyö nähtiin hyödyllisenä ryhmäkodille, sillä yksikkö oli uusi, ja opinnäy-tetyön tuloksien avulla työyhteisö voisi arvioida työn onnistumista ja tavoitteiden toteutu-mista. Lisäksi olisi mahdollista suunnitella toimintaa tulosten antaman tiedon pohjalta. Tär-keänä nähtiin myös opinnäytetyöprosessin mahdollisuus antaa tutkimukseen osallistuville nuo-rille tilaisuus saada äänensä kuuluville ja päästä kertomaan kokemuksistaan; heille saattaisi olla voimauttavaa, että he voivat osallistumisellaan edistää yhteiskunnallista tietämystä ja

ymmärtämystä turvapaikanhakijoiden elämästä, ja siten välillisesti jopa auttaa toisia turvapaikanhakijoita.

Opinnäytetyöni kohderyhmänä on viisi 15-16 -vuotiasta afgaanipoikaa, jotka olivat asuneet ryhmäkodissa haastatteluhetkellä noin 10 kuukautta. Työn tavoitteena oli selvittää, miten psykososiaalinen tuki ryhmäkodissa oli toteutunut ja tukenut poikien sopeutumista Suomeen. Lisäksi tavoitteena oli saada tietoa, millaisilla asioilla voisi sopeutumista vielä helpottaa tai nopeuttaa. Tutkimusmenetelmänä olen käyttänyt teemahaastattelua, joka on mahdollistanut syvällisetkin keskustelut haastateltavien kanssa.

Afganistanilaisista on lyhyessä ajassa muodostunut Suomeen yksi merkittävä etninen vähemmistöryhmä, joten on perusteltua lisätä tietoa juuri kyseisen kulttuurin edustajien kokemuksesta ja näkemyksistä. Erityisesti afganistanilaisten yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden elämää ei ole Suomessa vielä paljontaan tutkittu. Kyseinen pakolaisryhmä näyttää edustavan pääsääntöisesti Afganistanissa jo satoja vuosia vainottua Hazara-heimoa.

Valitettavasti nyt syksyllä 2017, kun opinnäytetyöni on valmistumassa, on tutkimukseni kohteena ollut ryhmäkoti jo ehditty sulkea ja sen asukkaat on siirretty toisiin alaikäisyksiköihin eri puolille Suomea. Ryhmäkodin sulkeminen kuvaa hyvin meneillään olevaa ajanjaksoa Suomen pakolaistilanteesta; kun turvapaikanhakijoiden tuloa on vuonna 2016 valtion taholta voimallisesti rajoitettu, joudutaan niin alaikäisten kuin aikuistenkin vastaanottoyksiköitä sulkemaan ja siirtämään asukkaita jäljelle jääviin yksiköihin. Niinpä työni tuloksista ei ole enää opinnäytetyössäni mainitulle ryhmäkodille apua. Toivon kuitenkin, että toiset alaikäisyksiköt sekä muut turvapaikanhakijoiden kanssa toimivat tahot saisivat työstä ja sen tuloksista hyödyllistä tietoa.

2 Uusi ilmiö Suomessa - pakolaistulva

Opinnäytetyön aihe on hyvin ajankohtainen, sillä Suomeen saapui vuonna 2015 turvapaikanhakijoita enemmän kuin koskaan aiemmin (Pakolaisuus Suomessa 2017). Joukossa on huomattava määrä myös yksintulleita alaikäisiä turvapaikanhakijoita, jotka ovat erityisen haavoittuvassa asemassa nuoren ikänsä ja huoltajan puutteen vuoksi. Koska maahanmuutto tapahtui sellaisella vauhdilla, että viranomaisetkaan eivät osanneet siihen varautua ennalta, jouduttiin eri puolille maata perustamaan nopeasti uusia vastaanottokeskuksia. Tällöin ei ollut välttämättä mahdollista valmistella toiminnan aloittamista huolellisesti, vaan turvapaikanhakijat majoitettiin nopealla aikataululla paikkoihin, joissa oli tilaa ja valmiudet tarjota heille lakisääteiset palvelut turvapaikanhakuprosessin ajalle.

Alaikäisten turvapaikanhakijoiden elämään Suomessa vaikuttaa mm. YK:n yleissopimus lapsenoikeuksista (Yleissopimus lapsen oikeuksista, 2017). Sopimuksessa on Suomea velvoittavaa

säännöstöä, joka soveltuu suoraan myös ilman huoltajaa saapuviin alaikäisiin turvapaikanhakijoihin. Sopimuksen mukaan alaikäisillä turvapaikanhakijoilla on oikeus elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymisen edellytyksiin, suojeluun ja huolenpitoon sekä omaan henkilöllisyyteensä. Lisäksi Suomi on sitoutunut ottamaan huomioon ensisijaisesti lapsen edun kaikkia lapsia koskevassa päätöksenteossa. Lasta on kuultava hänen ikätasonsa huomioon ottaen kaikessa häntä koskevassa päätöksenteossa. (Parsons 2010, 82.)

Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat ovat sosiaalialan asiakasryhmä, jolla on erityispiirteitä verrattuna saman ikäisiin suomalaislapsiin. Monilla turvapaikanhakijalapsilla ja -nuorilla on kokemuksia sodasta, sen uhasta ja hyvinkin raa'asta väkivallasta sekä hyväksikäytöstä kotimaassaan. Lähdettyään turvapaikanhakijoiksi he joutuvat usein turvautumaan laittomiin keinoihin kuten ihmissalakuljetukseen matkustaessaan maasta toiseen. Laittomasti matkustavat nuoret turvapaikanhakijat saattavat altistua matkallaan uudelleen epäinhimilliselle kohtelulle ja pahimmillaan hengenvaaralle. Näiden asioiden kohtaaminen turvapaikanhakijoiden parissa tehtävässä työssä edellyttää työntekijöiltä tietoa ja ymmärrystä sekä keinoja käsitellä työn herättämiä tunteita. (Käkönen 2010, 60-61.)

Suomessa yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat majoitetaan useimmiten ryhmäkoteihin, joissa pyritään tarjoamaan heille mahdollisimman kodinomaiset olosuhteet. Asuminen ryhmäkodissa on eräänlainen välitila, jossa lapsi pyrkii sopeutumaan suomalaiseen yhteiskuntaan, samalla kun hän käsittelee kotimaasta lähtöön ja pakomatkaan liittyviä traumojaan sekä jännittää, saako hän jäädä maahan vai ei. Turvapaikkahakemusten käsittelyajat ovat juuri nyt pitkiä, jolloin turvapaikkapäätöksen odottaminen on kuluttavaa. Vuonna 2015 maahan tulleiden alaikäisten kohdalla hakuprosessit kestävät helposti yli vuoden ja ovat henkisesti haastavia. Tämä vaikeuttaa heidän sopeutumistaan Suomeen.

Turvapaikkamenettelyn aikana alaikäinen yksintullut turvapaikanhakija kohtaa monia eri tahoja, joille hänen tulee kertoa kokemuksistaan. Prosessissa ovat vähimmillään mukana poliisi tai rajaviranomaiset, Maahanmuuttoviraston virkamiehet, ryhmäkotien työntekijät, edustaja sekä mahdollisesti muita tahoja kuten oikeudellinen avustaja, lääkäri ja psykiatri. Vaikka kaikilla tahoilla on omat roolinsa turvapaikkamenettelyssä, lapsen tai nuoren on varmasti vaikea hahmottaa eri tahojen tehtäviä ja sitä, missä tilanteissa hänen tulisi erityisen perusteellisesti kertoa omasta tilanteestaan ja turvapaikkaperusteistaan. Suomeen tuloa edeltävistä tapahtumista kertominen tulkkien välityksellä useille, tuntemattomille henkilöille on psyykkisesti kuormittavaa ja lapsilla voi olla aikaisempiin kokemuksiin perustuvia pelkoja viranomaisia kohtaan. (Mustonen 2009, 65.)

Työstämättömät traumat voivat vaikeuttaa lapsen tai nuoren sopeutumista uuteen maahan. Traumatisoituminen voi ilmetä muun muassa masentuneisuutena, ahdistuksena, muistihäiriöinä, vaikeiden aiheiden välttelemisenä, sosiaalisena vetäytymisenä tai aggressiivisuutena. Turvapaikkaprosessiin liittyvä epävarmuus ja odottaminen voi edelleen heikentää lasten hyvinvointia ja pahimmillaan traumatisoida jo ennestään traumatisoituneita lapsia lisää. Kaikkia yksintulleita alaikäisiä turvapaikanhakijoita yhdistää ainakin yksi tekijä: he ovat kaikki eronneet läheisistään ja tutuista elinympäristöistään, ja saapuneet uuteen ympäristöön, jossa he joutuvat perustelemaan oikeuttaan saada suojelua. (Mustonen 2009, 65.)

Yksintulleita alaikäisiä turvapaikanhakijoita koskevassa julkisessa keskustelussa puhutaan usein alaikäisten turvapaikanhakijoiden lisääntyneistä määristä, ikätesteistä, lasten Suomessa saamista etuuksista ja mm. perheenyhdistämiskäytännöistä. Valitettavan usein vähemmälle huomiolle ovat jääneet kysymykset yksin Suomeen saapuneiden lasten hyvinvoinnista, heidän kokemuksistaan ja lapsen edun toteutumisesta. (Mustonen 2011, 8.) Koska yksintulleet lapset ja nuoret ovat keskellä useampaakin kriisiä, liittyen sekä kotimaasta lähtöön ja pakomatkaan että murrosiän tuomiin kehitys- ja identiteettihaasteisiin, on luonnollista, että heidät nähdään uhreina elämäntilanteissaan. Tampereen Yliopiston tutkija Kuusisto-Arponen (2015, 2016b) toivoisi, että tutkimus voisi rakentaa ymmärrystä yksintulleiden elämästä ilman jatkuvaa uhrin leimaa; hänen mukaansa tutkimusprosessin ja vuorovaikutuksen on perustuttava läsnäolon kautta syntyviin kohtaamisiin. Koska yksintulleiden alaikäisten kohdalla tutkijat nostavat tärkeinä asioina esiin hyvinvoinnin, lasten ja nuorten kokemukset sekä läsnäolon ja kohtaamisen, tuntuu laadullisen tutkimuksen ja teemahaastattelun tekeminen mielekkäältä tässä opinnäytetyössä. Ne mahdollistavat syvällisemmän keskustelun ja haastateltavien aidon kohtaamisen ja kuulemisen.

Koska yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden elämää tutkitaan tällä hetkellä monelakin taholla, kertoo se halusta saada lisää ymmärrystä heidän tilanteestaan ja tarpeistaan. Suomessa pyritään löytämään toimivia ja oikeanlaisia työkaluja haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten auttamiseksi; heidän pitäisi pystyä selviämään turvapaikanhakumatkaan ja -prosesseihin liittyvistä kriiseistä sekä kyetä sopeutumaan suomalaiseen yhteiskuntaan. Muun muassa edellä mainittujen tutkijoiden havaintoihin perustuen mielestäni on perusteltua tutkia yksintulleiden lasten ja nuorten niin sanotun välitilan eli turvapaikanhakuprosessin aikaisia kokemuksia, koettuja onnistumisia sekä sitä, miten asiat voitaisiin tehdä entistä paremmin. Ryhmäkoti, jossa itsekkin työskentelin, oli myös kiinnostunut, miten heillä voitaisiin parhaiten tukea välitilassa olevia nuoria. Ryhmäkodilla oli tarve saada tietoa, miten he olivat työssään onnistuneet ja miten he voisivat toimintaansa edelleen kehittää. Valitettavasti kyseinen ryhmäkoti on opinnäytetyöni tekemisen aikana ehtinyt jo sulkeutua. Toivon silti, että työni pystyy tarjoamaan hyödyllistä ja kiinnostavaa tietoa afganistanilaisten alaikäisten poi-

kien kokemuksista siitä, miten ryhmäkodin tarjoama psykososiaalinen tuki on heidän kohdallaan toteutunut ja tukenut sopeutumista. Suomessa on useita muita ryhmäkoteja sekä muita alaikäisten turvapaikanhakijoiden kanssa toimivia sosiaali-, terveys- ja kasvatusalan tahoja, joita opinnäytetyöni toivottavasti palvelee.

Toivon opinnäytetyöni antavan yleisemmän tiedon lisäksi spesifiä tietoa nimenomaan afgaani- nuorten kulttuurin vaikutuksista heidän sopeutumiseensa sekä siitä, mitä meidän tulisi ymmärtää afganistanilaisista hazara-heimoon kuuluvista alaikäisistä ja heidän tarpeistaan. Kulttuurin vaikutuksen ymmärtämisen tarve tulee esiin muun muassa maahanmuuttajien kokemuksia yhteiskunnassamme kartoittaneessa Tampereen yliopiston sosiaalipolitiikan laitoksen tutkimuksessa (Clarke 2005, ks. Halonen & Puhalainen 2008, 9), jossa toivotaan kulttuurillisten erojen parempaa huomioimista. Myös Söderling ja Alitolppa-Niitamo (2005, ks. Mt, 9) toteavat, että tarvitaan ”kulttuurista ymmärrystä tai perusteellista keskustelua, jotta maahanmuuttajien tarpeet tulisivat ymmärretyiksi ja tarjottu palvelu hyväksytyksi”.

3 Yksintullut alaikäinen turvapaikanhakija ja turvapaikanhakuprosessi

Yksintulleeksi alaikäiseksi turvapaikanhakijaksi kutsutaan alle 18-vuotiasta lasta, joka hakee Suomesta turvapaikkaa ja on maassa ilman huoltajaa. Henkilön iällä on merkitystä monien laissa säädettyjen oikeuksien ja velvollisuuksien kannalta. Myös turvapaikkamenettelyssä ja turvapaikanhakijoiden vastaanotossa alaikäisille ilman huoltajaa tulleeille turvapaikanhakijoille on turvattu erityisjärjestelyjä. Ilman huoltajaa tulleet alaikäiset turvapaikanhakijat sijoitetaan erityisesti lapsille tarkoitettuihin ryhmäkoteihin ja tukiasumisyksiköihin. Käräjäoikeus määrää heille edustajan, jonka tehtävänä on toimia lapsen edunvalvojana turvapaikkamenettelyssä. Lapset puhutellaan Maahanmuuttovirastossa edustajan läsnä ollessa. (Maahanmuuttovirasto 2017c.)

Turvapaikkamenettely on monivaiheinen prosessi, jossa kohdataan monia eri viranomais- ja toimijatahoja. Prosessi alkaa turvapaikkahakemuksen jättämisestä, jonka jälkeen poliisi ja Maahanmuuttovirasto aloittavat turvapaikkatutkinnan. Tutkinnan tarkoituksena on selvittää, onko hakijalla perusteita turvapaikan saamiselle tai oleskeluluvalle muilla perusteilla. Aluksi poliisi tekee turvapaikkakuulustelun, jossa selvitetään hakijan henkilöllisyys, matkareitti ja maahantulotapa. Myöhemmässä vaiheessa, alaikäisillä yleensä noin vuoden kuluttua maahantulosta, hakija kutsutaan Maahanmuuttoviraston puhutteluun. Kuulemistilaisuudessa kartoitetaan hakijaan kohdistunutta vainoa, muuta oikeudenloukkausta tai näiden uhkaa. Turvapaikkatutkintaan liittyy usein erilaisia lisäselvityksiä. Poliisi, Rajavartiolaitos tai Maahanmuuttovirasto voi vaatia esimerkiksi kielitestiä hakijan kotiseudun todentamiseksi tai oikeuslääketieteellistä tutkimusta iän selvittämiseksi. (Lähteenmäki & Korhonen 2015, 5.)

Turvapaikanhakijoille myönnetään eripituisia ja eri perustein myönnettyjä oleskelulupia. Hakija voi saada päätöksen turvapaikasta tai hänelle myönnetään oleskelulupa toissijaisen suojelun tai yksilöllisten inhimillisten syiden perusteella. Turvapaikan tai toissijaisen suojelun perusteella annettu oleskelulupa myönnetään neljäksi vuodeksi kerrallaan. Yksilöllisistä inhimillisistä syistä saatu oleskelulupa annetaan vuodeksi kerrallaan. Näin ollen lapsen edun kannalta paras vaihtoehto on turvapaikan saaminen ja huonoin vaihtoehto yksilöllisten inhimillisten syiden perusteella saatu oleskelulupa. (Mt, 6.)

Turvapaikkaprosessin pituuteen tulisi kiinnittää huomiota etenkin yksintulleiden alaikäisten kohdalla. Pitkät asumisajat vastaanottokeskuksissa ja muuttamiset keskuksista toiseen aiheuttavat haittaa mielenterveydelle; odotusajan pituuden epämääräisyys johtaa usein ikävystymiseen, joka saattaa ilmetä väsymyksenä, toivottomuutena ja tulevaisuuden näköalattomuutena (Mt, 7). Käytännössä on huomattu, että mitä pidemmäksi odotusaika venyy, sitä huonovointisemmiksi lapset ja nuoret tulevat, ja sitä enemmän lisääntyy myös psykososiaalisen tuen tarve (Moghaddam 2011, 106-107).

Turvapaikkaprosessia on usein kuvattu välitilana, jossa ei ole tietoa tulevasta. Menneeseen ei voida tai haluta palata. Lapsille ja nuorille tuo aika on ainakin aluksi vaikeasti hahmotettavaa ja joskus myös pelottavaa. Ympärillään häilyvistä entisyyttä, nykyisyyttä ja tulevaisuutta varjostavista tekijöistä huolimatta jokainen heistä pyrkii kuitenkin selviytymään ajanjaksosta parhaalla mahdollisella tavalla. Turvapaikanhakijalapset unelmoivat Suomeen jäämisestä ja kieltäytyivät usein täysin puhumasta siitä mahdollisuudesta, että kotimaahan palattaisiin. (Lähtenmäki & Korhonen 2015, 8.)

Minna Lähtenmäki (2014, ks. Mt, 8) kuvaa seuraavassa vene-metaforan avulla välitilassa olemista.

”Välitila on kuin kanavan sulku, jossa lapset veneineen odottavat sulkuportin aukeamista. Jokaisella heistä on oma erilainen veneensä. Joku lapsista on liikkeellä vuotavalla soutuveneellä, jollain toisella on käytössään moottorivene. Monilla lapsilla on perheenjäseniä mukanaan. Veneet ovat resurssit, jotka lapsilla on käytettävissään turvapaikkaprosessin aikana. Kanavan kummallakin reunalla näkyy rakennuksia. Siellä on vastaanottokeskus, koulu, mielenterveystoimisto ja poliisitalo. Sulunvartijan kopissa istuu Maahanmuuttoviraston työntekijä. Takana olevan sulkuportin maisemassa näkyy tummia pilviä, myrskyä ja ikäviä asioita, kuten pommeja, mutta myös huolissaan olevia perheenjäseniä omissa veneissään. Edessä olevan sulkuportin takaa häämöttää utuinen kaunis maisema. Veden alta löytyy kuitenkin kareja ja taivaanrannassa näkyy ukkospilviä. Vertaistukiohjaajat ovat ihmisiä, jotka istuvat kanavan reunalla ja ovat valmiita olemaan lasten tukena.”

Lähteenmäen kuvauksessa turvapaikanhakijalasten mukana voi olla perheenjäseniä ja tukena vertaistukiohjaajia. Yksintulleilla alaikäisillä ei välttämättä ole veneessään ketään läheistä tai tuttavaa eikä myöskään vertaistukiohjaajaa, joka toimisi hänelle läheisenä ja turvallisena aikuisena tukihenkilönä.

4 Nuorena afgaanipoikana sopeutumassa Suomeen

Opinnäytetyössä haastattelen viittä afganistanilaista turvapaikanhakijapoikaa, jotka ovat Hazara-heimon edustajia ja uskonnolliselta suuntaukseltaan shiiamuslimeita. Tässä luvussa kerrotaan Afganistanista maana sekä syistä, miksi afgaaninuoret lähtevät hakemaan turvapaikkaa muista maista. Lisäksi käsittelen afganistanilaista kulttuuria, sillä mielestäni vastaanottopalveluissa pystytään tarjoamaan vaikuttavampaa tukea turvapaikanhakijoille, kun ymmärretään heidän kotimaansa kulttuuria ja eroavaisuuksia verrattuna vastaanottomaan kulttuuriin. Lisäksi avaan sopeutumisen käsitettä turvapaikanhakuprosessin ja maahanmuuton näkökulmasta.

Suurin osa haastateltavista pojista on lähtenyt pakomatkalleen Afganistanista, sillä kotimaassaan he olivat vaarassa joutua Taliban-, ISIS- tai sunnimuslimien ääri liikkeiden vainon kohteiksi. Taisteluikäiset miehet ja uskonnollisten ja etnisten vähemmistöjen edustajat voivat olla erityisessä vaarassa Afganistanin olosuhteissa (Afganistanin tilannekatsaus toukokuussa 2017, 4). Yksi pojista on syntynyt Afganistanissa, mutta asunut lapsuutensa ja nuoruutensa afgaanipakolaisena Iranissa, ja lähtenyt sieltä kohti Eurooppaa etsimään turvapaikkaa itselleen. Pojan kertoman mukaan afgaaneilla ei Iranissakaan ole hyvät oltavat; heillä ei ole maassa virallista oleskelulupaa eikä siten koulumahdollisuuksia, työtä tai terveystalveta. Lisäksi afgaaneja lyödään, häiritään ja kohdellaan kaltoin (Hanhinen 2013). Afgaanitaustaisia poikia ja nuoria miehiä myös rekrytoidaan sotilaiksi Syyrian sotaan (Human Rights Watch, 2016).

4.1 Afganistan ja vainottu hazara-vähemmistö

Afganistan on köyhä Keski-Aasian maa (ks. kuvio 1), jossa on sodittu verisesti viimeiset 30 vuotta. Suurin osa Afganistanista on vaikeakulkuista vuoristoa, jonka korkeat huiput nousevat lähes 7000 metrin korkeuteen. Maan rajanaapureita ovat Turkmenistan (yhteistä rajaa 744 km), Uzbekistan (137 km), Tadžikistan (1206 km), Kiina (76 km), Pakistan (2430 km) ja Iran (936 km). Monikielisen ja -kulttuurisen maan väkiluku on yli 32 miljoonaa. Väestöstä afgaaneja eli pataaneja on noin 42 %. Seuraavaksi suurimmat väestöryhmät ovat tadžikit 27 % sekä hazarat 9 % ja uzbekit 9 %. Afganistanissa puhutaan useita eri kieliä, joista yleisimmät ovat Afganistanin persia eli dari 50 %, pashtu 35 % ja turkin sukuiset kielet, erityisesti uzbekki ja turkmeeni 11 %. Afganistan on yksi maailman konservatiivisimmista muslimimaista; sunnimuslimeja on 89 % ja shiiamuslimeja 19 %. Kulttuuri on vanhoillinen muutenkin kuin vain us-

konnon suhteen, etenkin maaseudulla. Työttömyys on suurta, samoin köyhyys. Hallinto ja oikeuslaitos ovat korruptoituneita ja ihmisten luottamus niihin vähäinen. (Globalis 2017, Worldmapfinder 2016.)

Kuvio 1: Afganistanin kartta (BBC, 2017)

Afganistanin turvallisuustilanne on heikko koko maassa. Maan sisäinen konfliktitilanne jatkuu, ja väkivaltaisuuDET ja terrori-iskut ovat arkipäivää. Pitkään jatkuneiden konfliktien takia Afganistan on yksi maailman miinoitetuimmista maista. Miina- ja muu räjähdewaara on kaikkialla maassa, myös pääkaupungissa Kabulissa. (Ulkoasiainministeriö, 2017.) Sen jälkeen, kun opinnäytetyöni kohderyhmänä olevat nuoret ovat paenneet Afganistanista vuonna 2015, on maan konfliktitilanne kiihtynyt ja levinnyt aiempaa laajemmalle alueelle. Maan hallituksen toiminta on jatkunut kriisiytyneessä tilassa. Taliban-liike on nopeaan tahtiin laajentanut maantieteellistä vaikutusalueettaan, ja Afganistanin turvallisuusjoukkojen kuolleisuus on noussut ennätyslukemiin. Kapinallisryhmät harjoittavat laajamittaista väkivaltaa, johon sisältyy hyökkäyksiä siviilejä vastaan sekä julmaa ja mielivaltaista oikeudenkäyttöä kapinallisten hallitsemilla alueilla. (Afganistanin tilannekatsaus toukokuussa 2017, 3-6.) Kansainvälinen Punainen Risti jädtytti toimintansa Afganistanissa, kun järjestön työntekijöitä tapettiin Pohjois-Afganistanissa alkuvuodesta 2017. Toiminnan jäädtytys heikensi huomattavasti humanitaarisen hätäavun saatavuutta vaikeasti saavutettavissa oleville alueille. (Mt, 36.) Halluskriisi ja laajeneva konflikti ovat haitanneet Afganistanin kehitystä myös ihmisoikeusrintamalla; ihmisoikeusjärjestö Amnesty International on raportoinut talibanien kuolemanpartioiden toimeenpanemista murhista, joukkoraiskauksista ja talosta taloon -etsinnöistä (Tuomaala, 2016).

Tärkeä vaikuttaja afgaanin elämässä on perhettä laajempi heimoyhteisö. Afganistanissa ei ole yhtenäistä afgaanikulttuuria, vaan valtio koostuu monista tavoiltaan ja kieleltään erilaisesta

heimo- ja kyläyhteisöstä paikallisesine johtajineen (Halonen & Puhalainen 2008, 41-42). Hazarat ovat yksi Afganistanin suurimmista etnisistä vähemmistöistä. He ovat mongolien jälkeläisiä ja pääasiassa shiiamuslimeita. Heimoa on jo vuosatoja hyljeksitty Afganistanissa sekä rodun että uskonnon vuoksi. Talibanit vainosivat erityisesti hazaroita ollessaan vallassa Afganistanissa 1990-luvulla ja 2000-luvun alussa. 1970-luvulle asti hazaroilta oli kielletty mm. yliopistoproskektu ja julkiset virat. Afganistanin vuoden 2004 perustuslaki antoi heille tasavertaiset oikeudet. (Leskinen, 2016.)

Afganistanin kulttuuri kuuluu kollektiiviseen kulttuuriin, kun vastaavasti meillä Suomessa on individualistinen kulttuuri. Suurin osa maailman ihmisistä elää kollektiivisissa yhteiskunnissa, joissa yhteisön etu menee yksilön edun edelle. Kollektiivisissa kulttuureissa yhteisöt ovat keskiössä, individualistisissa taas yksilöt. Afganistanilaisten elämää leimaa voimakkaasti islam, joka näkyy esimerkiksi avun hakemisena lääketieteen ohella uskonnosta. Islamilaisessa maailmankatsomuksessa kunniaksymykset ovat tärkeitä, ja kunniaa sekä siihen liittyviä häpeän kokemuksia koetaan yhteisöllisesti. Perhe ja suku ovat islamilaisen yhteiskuntajärjestelmän perusta, joten perhe on merkittävä tekijä afganistanilaisessa kulttuurissa. Perheen ja suvun maineesta ja kunniaasta on jokainen yhteisön jäsen kollektiivisesti vastuussa. Perheeseen kuuluvat ydinperheen lisäksi isovanhemmat, enot, sedät, tädit ja serkut, jotka ovat toistensa kiinteänä tukena koko elämän ajan. Perheen vanhuksilla on merkittävä asema myös nuorten asioissa (Halonen & Puhalainen 2008; 14, 40-42.)

Naisten ja lasten ohella nuoret miehet kuuluvat Afganistanissa haavoittuvimpiin ihmisryhmiin. Erityisesti perheiden vanhimpien poikien oletetaan huolehtivan omaisistaan. Poikiin kohdistuva sieppausuhka on todellinen, sillä perheet voivat olla valmiita maksamaan heistä lunnaita. Lisäksi Taliban ja Isis rekrytoivat riveihinsä nuoria taisteluikäisiä poikia ja miehiä pakolla. (Tuomaala, 2016.) Sieppausuhka ja muu vaino, joka ”väärän rotuisiin ja uskoisiin” hazaroihin kohdistuu, on suuri, ja se ajaa joukoittain nuoria miehiä etsimään turvapaikkaa ja ihmisarvoista elämää ulkomailta.

Koska afganistanilainen ja suomalainen kulttuuri eroavat niin paljon toisistaan, on niiden eroavaisuudet huomioitava, kun suomalaiset pyrkivät auttamaan afgaaninuoria sopeutumaan yhteiskuntaamme. Halonen & Puhalainen (2008, 15) ovat koonneet Hofsteden (1993) ja Peavyn (1999) tutkimustuloksiin perustuen oheisen taulukon 1 kollektiivisen ja individualistisen kulttuurin eroavaisuuksista, mikä auttaa ymmärtämään paremmin afgaanikulttuuria:

KOLLEKTIIVINEN KULTTUURI	INDIVIDUALISTINEN KULTTUURI
Yhteisön etu yksilön edun edellä	Yksilön etu yhteisön edun edellä
Ryhmällä oikeus puuttua yksityiselämään	Jokaisella oikeus yksityisyyteen
Ryhmä määrää yksilön mielipiteitä, sosiaalinen kontrolli hyväksytään	Jokaiselta odotetaan omat mielipiteet, yksilöllä oikeus ja vastuu valinnoistaan
Lait ja oikeudet vaihtelevat ryhmän mukaan	Lait ja oikeudet kaikille samoja
Sopuointu ja yksituumaisuus perimmäisenä tavoitteena	Yksilön itsensä toteuttaminen perimmäisenä tavoitteena
Synnyttään suojeleviin suurperheisiin, joille ollaan uskollisia	Yksilöt kasvatetaan huolehtimaan vain itsestään ja aivan lähimmistä perheenjäsenistä
Identiteetti perustuu ryhmän jäsenyyteen, tavoitteena sosiaalinen integraatio	Identiteetti perustuu yksilöön itseensä, tavoitteena yksilöllisyyden kehittyminen
Lapset oppivat ajattelemaan muodossa ”me”	Lapset oppivat ajattelemaan muodossa ”minä”
Suoraa välienselvittelyä vältetään, tarvittaessa valkoiset valheet	Omaan rehelliseen mielipiteen ilmaisuun kannustetaan
Yksilön rikkomukset tuottavat häpeää myös yhteisölle	Yksilön rikkomukset tuottavat syyllisyyttä ja itsekunnioituksen menetyksen yksilölle itselleen
Suhteet menevät tehtävän edelle	Tehtävät menevät suhteiden edelle

Taulukko 1: Individualistisen ja kollektiivisen kulttuurin eroja

Taulukon avulla on nähtävissä, että elämäkatsomus ja elämälle asetetut tavoitteet voivat olla hyvin erilaisia. Eroavaisuuksien taustalla näkyy selkeästi jako ”meihin” ja ”minään”, ja tämän näkökulman pohjalta kollektiivisen ja individualistisen kulttuurin edustajat näkevät maailman, ajattelevat ja toimivat. Kun pyritään auttamaan afgaaneja sopeutumaan suomalaiseen, hyvin yksilökeskeiseen yhteiskuntaan, tulisi huomioida heidän toisenlainen maailmankatsomuksensa. Afgaanit ovat tottuneet elämään ja kokevat turvaa yhteisössä, ja perheen ja yhteisön etu menee yksilön edun edelle. Heidän ei ole kotimaassaan tarvinnut yksilönä olla vastuussa niin paljon omasta elämästään ja kyetä tekemään itsenäisiä päätöksiä tai ponnistelemaan henkilökohtaisten tavoitteidensa eteen. Suomessa kaikki on uutta ja erilaista; ryhmäkodissa yksintulleiden lasten ja nuorten väliaikaiseksi turvaa tuovaksi yhteisöksi muodostuvat yksikön toiset asukkaat sekä siellä toimivat työntekijät. Uusi yhteisö tuo vähitellen varmasti turvaa ja vertaistukea samalla, kun nuoret joutuvat opettelemaan uuden maan yhteiskuntajärjestelmää, yksilökeskeistä kulttuuria ja kieltä.

4.2 Sopeutuminen Suomeen

Turvapaikanhakijan sopeutuminen Suomeen alkaa käytännössä siitä hetkestä, kun henkilö tulee rajan yli ja ilmoittautuu poliisille. Sopeutumiseen liittyvä terminologia on moninaista, sillä julkisessa keskustelussa ja virallisissa yhteyksissä puhutaan paljon kotoutumisesta ja kotouttamisesta. Kotoutuminen on sekä hallinnon, lainsäädännön että yleiskielen termi (Maahanmuutto.net, 2017). Virallisesti varsinainen kotoutuminen alkaa vasta turvapaikanhakuprosessin jälkeen, kun turvapaikanhakija saa oleskeluluvan ja siirtyy vastaanottokeskuksesta kunta-paikalle, jolloin kunta huolehtii kotouttamistoimenpiteistä. Ennen oleskeluluvan saamista tai maasta käännytystä turvapaikanhakijan oleskelusta ja sopeutumisesta vastaa Maahanmuuttovirasto, Migri, joka koordinoi vastaanottokeskusten toimintaa.

Tässä työssä tutkin yksintulleiden alaikäisten sopeutumista suomalaiseen yhteiskuntaan heidän turvapaikanhakuprosessinsa aikana, pääasiallisena näkökulmana ryhmäkodin psykososiaalisen tuen vaikutus sopeutumiseen. Turvapaikanhakuprosessin aikana sopeutuminen on vielä hyvin alkuvaiheessa. Sopeutuminen jatkuu oleskeluluvan saamisen jälkeen vielä vuosia, jopa koko loppuelämän, ja vaikka puhutaan kotoutumisesta tai akkulturaatiosta, nekin tarkoittavat käytännössä sopeutumisprosessia. Alitolppa-Niitamon (1994, 28) mukaan sopeutuminen uuteen ympäristöön tapahtuu kriisin kautta. Maahanmuuttajan sopeutumisprosessi eroaa perinteisestä kriisimallista siten, että sopeutuminen kestää kauemmin, varsinkin shokkivaihe. Myös kriisin aiheuttaneita syitä on enemmän, sillä uuteen kulttuuriin sopeutumisen lisäksi maahanmuuttaja suree niitä menetyksiä, joita maastamuutto on aiheuttanut.

Yleisesti ottaen sopeutumisprosessi on yksilöllinen prosessi, johon vaikuttavat useat eri tekijät, kuten esimerkiksi lähtötilanne, uuden ympäristön vastaanottavaisuus ja maahanmuuttajan oma persoonallisuus. Vaikeimmassa tilanteessa ovat pakolaiset, jotka joutuvat lähtemään pakon edessä tietämättä tarkkaa määränpäättä. Lähtömaan ja kohdemaan kulttuurien välinen etäisyys vaikuttaa sopeutumiseen; mitä enemmän lähtömaan kulttuuri eroaa kohdemaan kulttuurista, sitä hankalampaa on sopeutuminen. Kohdemaan ympäristöllä on tärkeä merkitys; sopeutuminen helpottuu, jos ihminen kokee olevansa tervetullut uuteen maahan ja saa tukea uuden elämänsä aloittamiseen. Pakolaisen oman persoonan avoimuus ja joustavuus ovat eduksi. Murrosiässä olevilla pakolaisilla sopeutuminen voi olla hyvin haastavaa, sillä he käyvät läpi sekä pakolaiskriisiä että omaa identiteettikriisiä - lisäksi he saattavat olla maassa yksin ilman huoltajaa, mikä luonnollisesti asettaa vielä lisähaasteita sopeutumiselle. (Räty 2002, 120-121.) Kulttuurista toiseen sopeutuminen on usein elinikäinen prosessi, joka jättää pysyvät jäljet sitä läpikäyvään ihmiseen (Alitolppa-Niitamo 1994, 24).

Se, millaista arki Suomessa on turvapaikkapäätöstä odottaessa, vaikuttaa luonnollisesti sopeutumiseen. Alahuhtala & Simula (2013, 28) ovat tuoneet pro gradu -tutkielmassaan esiin turvapaikanhakijoiden arkielämänhallinnan kolme osatekijää, jotka edistävät hyvinvointia ja siten

myös sopeutumista. Näihin kuuluvat arkiset askareet kuten ruoanvalmistus ja terveydestä huolehtiminen. Myös ajankäyttöä rytmittävä mielekäs tekeminen ja sosiaalisten kontaktien luominen edesauttavat arjen sujumista. Toinen tärkeä sopeutumisen osatekijä on niin sanottu pakolaisuuden kantaminen. Siihen liittyvät epävarmuuden sieto ja välillä raastavalta tuntuvan odotuksen kestäminen. Myös mahdollinen oikeuksien menettäminen, väkivallan käsittely omassa mielessä ja rajalliset yhteydet kotimaahan kuuluvat tähän osa-alueeseen. Kolmantena osatekijöiden joukkona on kulttuurin edustaminen. Siihen sisältyvät kielelliset ja uskonnolliset tekijät sekä suhtautuminen viranomaisiin ja sukupuolirooleihin. Kirjoittajien esittämät kolme sopeutumisen osatekijää voisi tiivistää teemoiksi: arki, pakolaisuus ja kulttuuri.

4.2.1 Sopeutumisen vaiheet

Sopeutumista uuteen kulttuuriin on tutkittu paljon. Sopeutumisprosessia kuvataan esimerkiksi monivaiheisena psyykkisenä kriisinä (Söderlindh 1990, Cullberg 1980, ks. Alitolppa-Niitamo 1994, 26-28) tai kulttuurishokkina, jota pakolaisten kohdalla kutsutaan usein pakolaiskriisiksi (mm. Adler 1975, Forsander 1994, ks. Rätty 2002, 120-121). Molemmissa kuvauksissa on eroteltu samantyyppiset kriisin neljä vaihetta.

Pakolaiskriisin vaiheet Rädyn (2002, 121) mukaan ovat: kuherruskuukausivaihe, torjuntavaihe, tasapainon hakuvaihe ja useamman kulttuurin hallintavaihe. *Kuherruskuukausivaiheessa* ihminen on innostunut kaikesta uudesta tiedostaen samalla haasteet kulttuurieroissa. Hän tuntee optimismia tulevaisuutta kohtaan sekä helpotusta siitä, että on päässyt turvaan uuteen maahan. Ikävät muistot ja niihin liittyvät tunteet saatetaan tietoisesti pyrkiä pitämään poissa. *Torjuntavaiheessa* maahanmuuttaja on turhautunut uuden elämän aloittamisen vaikeuksista. Hän saattaa kokea vihamielisyyttä valtakulttuuria kohtaan ja yli-ihannoida omaa kulttuuriaan. Pienetkin vastoinkäymiset voivat aiheuttaa voimakkaita kielteisiä reaktioita, vaikka ulkopuolisen silmissä asiat näyttäisivät jo olevan hyvin. Optimismin tilalle tulee realismi sekä ymmärrys omasta tilanteesta ja esimerkiksi tulevaisuuden näkymistä maahanmuuttajana. *Tasapainonhakuvaiheessa* maahanmuuttaja alkaa hyväksyä tilannettaan, mahdollisuuksia ja rajoituksia uudessa kulttuurissa. Tunteet alkavat tasoittua. *Useamman kulttuurin hallintavaiheessa* maahanmuuttaja on omaksunut uuden kulttuurin kielen, arvot ja tavat. Hän pystyy tasapainottelemaan kahden kulttuurin välillä. (Mm. Adler 1975, Forsander 1994, Yoshikawa 1987; ks. Mt.)

4.2.2 Akkulturaatio

Tutkimuksessa maahanmuuttajien sopeutumisesta uuteen maahan ja kulttuuriin käytetään myös käsitettä akkulturaatio. Käsitteen klassinen määritelmä on peräisin jo 1930-luvulta. Sen mukaan akkulturaatio tarkoittaa eri kulttuureja edustavien ryhmien jatkuvista kontakteista johtuvia ilmiöitä, sekä niistä seuraavia muutoksia toisen tai molempien ryhmien kulttuureissa. Valtaväestön suhtautuminen kulttuurivähemmistöihin, esimerkiksi maahanmuuttajiin, sekä

uudessa maassa vallitseva sosiaalinen ja poliittinen ilmapiiri vaikuttavat voimakkaasti akkulturaatioon. (Liebkind 2000, 13.) Maahanmuuttajan uuteen kulttuuriin sopeutuminen alkaa, kun maahan saavutaan, ja jatkuu niin kauan kun hän on kontaktissa uuden kotimaansa kanssa. Sopeutuminen on dynaaminen prosessi, joka etenee kullekin maahanmuuttajalle yksilöllisellä tavalla. Sopeutumisessa tavoitteena on, että maahanmuuttaja oppii toiminaan ajan mittaan itsenäisesti uudessa maassa. Kuitenkin hänen etninen identiteettinsä voi yhä olla alkuperäisen kotimaansa kansalainen. (Alitolppa-Niitamo 1994, 29.)

Kanadalaisen tutkija John Berryn (1990; ks. Alitolppa-Niitamo 1994, 32-33) akkulturaatiomallia on käytetty paljon kuvatessa maahanmuuttajien sopeutumista uuteen kulttuuriin. Berryn kaksisuuntainen malli perustuu maahanmuuttajan sopeutumisasenteeseen ja antaa liikkuvuuden varaa oman ja valtakulttuurin välillä (Liebkind ym. 2004, ks. Nikula 2009, 17). Berry erottaa neljä erilaista akkulturaation sopeutumismallia, jotka ovat assimilaatio, separaatio, marginalisaatio ja integraatio. Assimilaatiosta eli sulautumisesta puhutaan silloin, kun maahanmuuttaja ei halua tai hän ei saa mahdollisuutta säilyttää omaa kulttuuriaan ja kulttuurista identiteettiään, ja hän sulautuu valtakulttuuriin. Separatio eli eristäytyminen tapahtuu silloin, kun maahanmuuttaja ei omaksu lainkaan valtakulttuuria ja arvostaa ja ylläpitää vain omaa kulttuuriaan. Hän ei osallistu yhteiskunnan elämään ja pitää yhteyttä vain omaan kulttuuriin kuuluvien kanssa. Marginalisaatiossa eli syrjäytymisessä maahanmuuttaja jää sekä oman alkuperäiskulttuurinsa että valtakulttuurin ulkopuolelle; hän tavallaan syrjäytyy molemmista kulttuureista. Tähän vaihtoehtoon joutuvat yleensä nuoret maahanmuuttajat, koska he kokevat kahta kriisiä kerrallaan, sopeutumiskriisiä ja iän mukaista kehityskriisiä. Integraatiossa eli sopeutumisessa maahanmuuttaja haluaa ylläpitää omaa kulttuuriaan, sekä omaksuu myös valtakulttuuria. Hän löytää tasapainon kahden kulttuurin välillä. Sopeutuminen mahdollistuu vain, kun valtakulttuuri on avoin ja joustava eri kulttuuriryhmien toiveille ja tarpeille. (Berry 1990; ks. Alitolppa-Niitamo 1994, 32-33.)

Kuten todettu, maahanmuuttajien sopeutumiselle on monia käsitteitä. Koen, että akkulturaatio, integraatio ja kotoutuminen ovat käsitteitä, jotka kuvaavat maahanmuuttajien tilannetta, kun heillä on virallinen lupa olla maassa ja he ovat olleet uuden kulttuurin vaikutuksen alaisena jo pidempään. Koska opinnäytetyöni käsittelee nimenomaan turvapaikkavaiheessa olevien nuorten kokemuksia, käytän jatkossa käsitettä sopeutuminen. Sopeutumisprosessi turvapaikanhakuvaiheessa voidaan ainakin tällä hetkellä nähdä noin 1-1,5 vuotta kestäväksi niin sanotun esikotoutumisen vaiheena. Etenkin yksintulleiden alaikäisten kohdalla pitäisi sopeutumiseen kiinnittää erityistä huomiota, sillä hyvin todennäköisesti he ovat tulevia Suomen kansalaisia ja tärkeitä osallisia yhteiskuntamme rakentajina. Tällä hetkellä ei löydy paljoakaan ohjeistusta turvapaikanhakijoiden auttamiseen ja tukemiseen itse turvapaikanhakuprosessin ajaksi, joka etenkin on hyvin stressaava vaihe, kun ei ole tietoa, saako jäädä maahan vai ei. Esimerkiksi Migrin sivustolta ei löydy mitään psykososiaaliseen tukeen liittyviä ohjeistuksia

turvapaikanhakuprosessin ajalle, sivustolla kerrotaan vain hakuprosessin vaiheista ja esimerkiksi asiointijärjestyksestä eri viranomaistahojen kanssa. Kotoutumiseen, eli aikaan oleskeluluvan saannin jälkeen, löytyy kyllä monenlaista tietoa ja ohjeistusta.

5 Ryhmäkodin tarjoama psykososiaalinen tuki

Tässä luvussa käsittelemme käsitteitä ryhmäkoti ja psykososiaalinen tuki. Suomessa ilman huoltajaa oleva alaikäinen turvapaikanhakija majoitetaan pääsääntöisesti ryhmäkotiin, joka toimii vastaanottokeskuksena. Ennen ryhmäkotiin tuloa lapsi tai nuori on saattanut asua yhdessä tai useammassa niin sanotussa transit-vastaanottoyksikössä ensimmäisten maassaolokuukausiensä aikana. Ryhmäkotien toimintaan sovelletaan Lastensuojelulain 59 §:n säännöksiä. (Vastaanottolaki 3:17 §.) Niiden mukaan ryhmäkodit ovat maksimissaan 24 lapsen ja nuoren yksiköitä, joissa pääsääntöisesti tulee olla seitsemää lasta kohden seitsemän hoito- ja kasvatustehtävissä olevaa henkilöä (Kuusisto-Arponen, 2016). Turvapaikanhakijoiden vastaanottoa ohjaa myös Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta eli Vastaanottolaki (17.6.2011/746). Uudistettu laki tuli voimaan vuonna 2011. Laissa säädetään turvapaikanhakijan toimeentulosta ja huolenpidosta. Se sisältää säännöksiä muun muassa viranomaisten toimivallasta ja tehtävistä, kustannusten korvaamisesta, vastaanottokeskuksista ja -palveluista ja ilman huoltajaa olevien lasten edustamisesta. (Pakolaisneuvonta ry, 2017.)

5.1 Ryhmäkoti - yksintulleiden alaikäisten vastaanottokeskus

Ryhmäkoti tarjoaa ympärivuorokautista sijaishuoltoa ja -hoivaa turvapaikanhakijalapsille turvapaikanhakuprosessin ajan. Ryhmäkodin tehtävänä on tarjota lapsille ja nuorille turvallinen ja tukea antava kasvuympäristö sekä kodinomainen paikka asua. Työ ryhmäkodissa on ennalta ehkäisevää, korjaavaa, kuntouttavaa, psykososiaalista hyvinvointia ylläpitävää ja edistävää sekä lapsen ja nuoren normaalia kehitystä tukevaa. (Suokonautio & Rantala 2013, 14.)

Käytännössä alaikäiselle ryhmäkodissa asuvalle yksintulleelle turvapaikanhakijalle järjestetään välttämättömät sosiaali- ja terveystalvet, käyttöraha (1.1.2017 lähtien: alle 16-vuotias 26,92 € ja 16-17 -vuotias 48,44 € per kuukausi), tulkkipalveluita sekä muu välttämätön perustarpeiden turvaaminen. Turvapaikanhakijalapsen käyvät peruskoulua, jossa he opiskelevat aluksi suomea tai ruotsia ja myöhemmin myös muita aineita. Lapset käyvät yleensä samaa koulua suomalaisten lasten kanssa. Opetus ja koulukirjat ovat maksuttomia kuten muillakin Suomessa asuvilla lapsilla. Ryhmäkodissa voidaan järjestää myös työ- ja opintotoimintaa. Työtoiminta voi olla esimerkiksi ryhmäkodin siivousta, kunnostusta tai pihatöitä, harrastusryhmän ohjaamista tai avustavia tehtäviä kunnassa tai yrityksissä. Opintotoiminta voi olla suomen tai ruotsin kielen opiskelua, suomalaisen yhteiskunnan toimintaan ja tapoihin tutustumista tai tietotekniikan oppimista. Lapsen iästä, turvattomasta asemasta sekä fyysisestä ja psyykkisestä tilasta johtuvat erityistarpeet on otettava huomioon majoituksen ja muun vastaanoton

järjestämisessä. Vastaanotossa on otettava huomioon lapsen etu. Lapselle, joka on erityisen tuen tarpeessa, on annettava soveltuvaa neuvontaa ja kuntoutusta sekä soveltuvia mielenterveyspalveluita. (Pakolaisneuvonta ry, 2017; Vastaanottoraha, 2017.)

Opinnäytetyöni kohderyhmänä olevat viisi afgaanipoikaa asuvat viihtyisässä 20 alaikäistä yksintullutta turvapaikanhakijaa majoittavassa ryhmäkodissa. Ryhmäkoti sijaitsee hyvällä paikalla koulujen ja harrastusmahdollisuuksien ympäröimänä. Kaikki ryhmäkodissa olevat nuoret ovat afganistanilaisia poikia, jotka ovat tulleet maahan vuoden 2015 loppupuolella. Pojat asuvat ryhmäkodissa 1-3 henkilön huoneissa.

5.2 Monimuotoinen psykososiaalinen tuki

Käsite psykososiaalinen vaikuttaa olevan hyvin moniulotteinen, eikä sille löydy yksiselitteistä määritelmää. Psykososiaalista tukea käytetään monenlaisissa kriisitilanteissa, joten psykososiaalisen työorientaation ja siihen liittyvien menetelmien käyttö on perusteltua myös yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden kanssa tehtävässä työssä. Lapsia sotatilanteissa tutkineet asiantuntijat ovat todenneet, että ero perheestä on traumaattisinta mitä lapsi voi kokea (Helander & Mikkonen 2002, 12).

Kriisissä oleva ihminen tarvitsee kokemuksia siitä, että häntä ymmärretään. Ellei ymmärryksi tulemisen kokemuksia synny, vaikeudet eivät helpota eikä tule tilaa toivolle, joka on kriisistä selviytymisen ja muutoksen välttämätön edellytys. Tilanne saattaa tuntua vain entistä ahdistavammalta, jos tilanteesta kertoo jollekin tulematta ymmärryksi. Asiakkaan ymmärtäminen onkin psykososiaalisen työn yksi keskeinen alue. Työntekijän teoreettinen tieto mahdollistaa ymmärtämistä, mutta lisäksi tarvitaan myös intuitiota, jotta pystytään muodostamaan kokonaiskuva asiakkaan tilanteesta. (England 1986, ks. Granfelt 1999, 212.)

Psykososiaalisesta työorientaatiosta on muotoutunut eräänlainen yleiskäsite kuvaamaan lähestymistapaa, jossa vaalitaan työn yksilökohtaista ja terapeuttista luonnetta. Asiakasta autetaan selkiyttämään tilannettaan sekä käyttämään sisäisiä mahdollisuuksiaan ja ulkoisia resurssejaan. (Toikko 1997, ks. Vehviläinen 2014, 14.) Laajasti ajateltuna psykososiaalinen viittaa sosiaali- ja terveydenhuollon työhön, jota tehdään yksilöiden, perheiden ja ryhmien kanssa, ja jossa työn kohteena ovat sekä psyykkiset että sosiaaliset kysymykset. Psykososiaalinen työ voidaan nähdä kokoavana nimikkeenä ylipäänsä ihmissuhdetyölle, jossa työskentelyn keskiössä on yksilön ulkoinen ja sisäinen maailma. Usein psykososiaalinen orientaatio nähdään myös sosiaalityönä, jossa työn pohjaksi muodostetaan sosiaalitieteellinen teoriaperusta, ja siihen liitetään psykologista tietoa ja terapeuttista osaamista. Tällöin korostuu myös sitoutuminen heikompiosaiten kanssa työskentelyyn. (Granfelt 1999; 177, 186-188.)

Psykososiaalinen työ nähdään myös sosiaalipoliittisena toimintana. Vaikka työ on ruohonjuuritason työtä, siinä on myös yhteiskunnallisen vaikuttamistyön ulottuvuus, koska se kohdentuu asiakkaan elämäntilanteen kannalta keskeisiin sekä virallisiin että epävirallisiin suhteisiin. Psykososiaalisen työn ydin on sosiaalipoliitikassa, joten pelkästään psyykkisiin ongelmiin tai ihmissuhdekysymyksiin painottunut toiminta ei ole psykososiaalista työtä. Sosiaaliin suhteisiin vaikuttamiseen laajemmin kuin perheen tai lähiyhteisön tasolla olisi tarvetta panostaa. Lisäksi psykososiaalisen työn kehittämiseksi tarvitaan työn yhteiskunnallisten sidonnaisuuksien kriittistä arviointia. (Mt., 222-223.)

Bernler & Johnssonin (1998, ks. Kemppainen 2012, 26; Granfelt 1999, 186) mukaan psykososiaalisen työn tavoitteena on muutos; voidakseen työskennellä muutoksen kanssa, tulee työntekijällä olla teoreettista ymmärrystä siitä, miten muutos tapahtuu, mitkä tekijät sitä edistävät ja mitkä asiat sitä hidastavat tai estävät. Terapeuttisuuden ohella psykososiaaliseen työhön liittyy vahvasti myös reflektiivisyys ja dialogisuus. Merkityksellistä on myös ihmisen kokeminen arvokkaana, ja usko sekä asiakkaan että työntekijän kehittymiseen psykososiaalisen työn prosessissa. Yleisesti psykososiaalisen työn tavoitteeksi voidaan määritellä ihmisen kokonaisvaltainen auttaminen sekä ihmisen omien voimavarojen herättäminen ja vahvistaminen hänen psyykkisen ja sosiaalisen selviytymisensä tueksi. (Kemppainen 2012, 38-40.)

Sosiaali- ja terveysministeriön traumaattisten tilanteiden psykososiaalista tukea käsittelevässä oppaassa kunnille psykososiaalisen tuen tavoite on kriisin aiheuttamien terveydellisten ja psyykkisten haittojen vähentäminen. Pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden kohdalla itse turvapaikkaprosessi on eräänlainen kriisi, jolloin osana psykososiaalista tukea voidaan nähdä myös kulttuurisensitiivisyys, joka tarkoittaa herkkyyttä huomioida kulttuurien erityispiirteitä. Opas ohjeistaa seuraavasti:

”Kriisitilanteissa tulee pyrkiä huomioimaan toisten kulttuuria ja uskonnollisuutta. Ihmisten toimintaedellytyksiä ja elämäntapoja on, mahdollisuuksien mukaan, tuettava suvaitsevuuksien ja uskonnonvapaudenhengessä. Pakolaiset ja uudet maahanmuuttajat voivat olla erityisen haavoittuvaisia. Eri kulttuurien piirissä voivat käsitykset miehen ja naisen roolista, sukupolvien välisistä suhteista sekä elämästä ja kuolemasta vaihdella suuresti. Perheen ja suvun merkitys voi korostua voimakkaammin kuin omassa yhteiskunnassamme. Kulttuuristen erojen korostaminen voi muodostua vuorovaikutuksen esteeksi.” (Sosiaali- ja terveysministeriö, 2009.)

Maahanmuuttoviraston ylitarkastaja Olli Snellmann avaa psykososiaalisen tuen käsitettä pakolaisuuden ja turvapaikanhakijoiden kanssa tehtävän työn kontekstissa. Hänen mukaansa psykososiaalinen tuki nähdään usein synonyymina akuutille kriisityölle ja muutenkin terapeuttille työlle. Psykososiaalinen tukityö voi olla akuuttia kriisiauttamista, mutta nykykäsityksen

mukaan se kattaa sisälleen huomattavasti enemmän. Pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden kohdalla painotetaan ns. perustason psykososiaalista toimintaa, kuten esimerkiksi tukemista päivittäisissä arjen toiminnoissa, päivärytmin ylläpitämisessä, koulunkäynnissä ja harrastuksissa. (Jordans ym. 2009 ja 2010, ks. Snellmann 2012, 5.) Psykososiaalinen tukityö tulisi olla sisäänkirjoitettu kaikkiin niihin palveluihin, joita alaikäisille turvapaikanhakijoille ryhmäkodissa tarjotaan. Tuki ei voi onnistua ilman luottamuksellista vuorovaikutussuhdetta asiakkaaseen. Arjessa työ on rajoja ja rakkautta, aktiivista läsnäoloa ja yhdessä tekemistä. Turvapaikanhakijanuoren kulttuuri-identiteettiä pyritään vahvistamaan. Myös nuoren oman uskonnon harjoittamista tuetaan, jos nuori niin itse haluaa. Suvun ja perheen merkitys on monelle uskontoakin suurempi, vaikka biologisten vanhempien tai muiden sukulaisten osallisuus turvapaikanhakijanuoren elämässä saattaa olla pelkän harvoin tapahtuvan puhelinyhteyden varassa. Ohjaajien tärkeä tehtävä on auttaa nuorta pitämään henkinen yhteys perheeseensä sekä lohduttaa perhettään ikävöivää nuorta. (Mt, 37-38.)

6 Aikaisempi tutkimus

Opinnäytetyö on luonnollista jatkumoa useallekin yksintulleita alaikäisiä turvapaikanhakijoita käsitteleville tutkimuksille. Esimerkiksi Snellmann jne. (2014) ovat tutkineet turvapaikanhakijoiden mielenterveyden sekä psyykkisten resurssien ja haasteiden erityispiirteitä. Heidän mukaansa turvapaikanhakijoilla on huomattavia mielenterveyttä tuottavia resursseja ja pärjävyyttä erilaisissa ongelmissa ja vaikeissakin tilanteissa, vaikka usein turvapaikanhakijoita koskeva puhe onkin traumakeskeistä. Kulttuurin nähdään olevan aina läsnä psyykkisen toiminnan rakentumisessa. Erilaiset suojaavat ja altistavat tekijät, stressinhallinnan keinot ja mahdollisuudet identiteettiä rakentaviin prosesseihin ovat keskeisiä turvapaikanhakijan henkisen hyvinvoinnin muotoutumisessa. Turvapaikanhakijoilla on yleisinhimillisiä perustarpeita; keskeisin henkisistä perustarpeista liittyy toimijuuteen oman elämän suhteen ja mahdollisuuksiin saavuttaa arvostamia asioita. Toimijuuden kautta rakentuu tunne ja kokemus omasta pystyvyydestä sekä elämän merkityksellisyydestä ja sen hallinnasta. Kirjoittajien mukaan olisi tärkeää saada lisää tutkimusta mielenterveyteen vaikuttaviin tekijöihin, kulttuurin vaikutuksiin sekä turvapaikanhakijoiden tarpeisiin ja heidän käyttämiinsä selviytymiskeinoihin liittyen. Tätä kautta saataisiin myös tietoa psyykkisiin ongelmiin liittyvän auttamistoiminnan tueksi. (Snellman, Seikkula, Wahlström & Kurri 2014, 213.)

Käkönen (2010) on tutkinut laadulliseen tutkimukseen perustuvassa opinnäytetyössään ryhmäkodin ohjaajien psyykkisen tuen antamista ja sen vaikutuksia. Tutkimuksen mukaan alaikäiset yksintulleet turvapaikanhakijat tarvitsevat psyykkistä tukea ihmissuhteissaan, turvapaikkaprosessissaan ja psyykkisessä voinnissaan. He ikävöivät perhettään ja ovat huolissaan turvapaikkaprosessinsa etenemisestä sekä kokevat psyykkisiä oireita kuten masennusta, univaikeuksia ja itsetuhoisuutta. Käkösen mukaan ohjaajalla ja erityisesti omaohjaajalla on merkittävä rooli lasten ja nuorten elämässä. Psyykkisen tuen ydin ryhmäkodin työssä on ohjaussuhde lapseen

tai nuoreen; ohjaussuhteessa psyykinen tukeminen mahdollistuu. Lisäksi ohjaussuhde ja ohjaajan läsnäolo lapsen tai nuoren elämässä itsessään ovat psyykkistä tukea. Ryhmäkodin toiminnan puitteet luovat rajoitteita ja mahdollisuuksia psyykkiseen tukemiseen. Käkösen mukaan lasten ja nuorten psyykkiseen tukemiseen tulee kiinnittää huomiota ryhmäkodin työssä. Tukeminen onnistuu ryhmäkodin moniammatillisen työryhmän sekä yhteistyökumppaneiden tiiviin yhteistyön avulla. (Käkönen 2010, 2.) Jatkotutkimukseksi hän ehdottaa mm. psyykkisen tuen tarpeen tutkimista eri-ikäisillä ja eri sukupuolta olevilla alaikäisillä turvapaikanhakijoilla. (Mt, 62.)

Helander ja Mikkonen (2002) ovat tutkimuksessaan keskittyneet alaikäisten ilman huoltajaa tulleiden lasten ja nuorten omiin kokemuksiin ja psykososiaalisen tilanteen kuvaamiseen. Suomessa suurin osa heistä asui ryhmäkodeissa. Tutkimuksen mukaan turvapaikkahakemusten pitkät käsittelyajat aiheuttivat kaikille nuorille ongelmia. Loputtomalta tuntuva odotus lisäsi nuorten huolia ja epävarmuutta tulevaisuudesta ja vaikeutti suunnitelmien tekemistä ja Suomeen asettumista. Useimmat nuoret olivat kohdanneet samoja vaikeuksia: koti-ikävä ja huoli perheestä, epätietoisuus omasta ja perheen kohtalosta, suru ja vaikeat muistot sekä kieli- ja sopeutumisvaikeudet. Lähes kaikki nuoret kärsivät muun muassa unettomuudesta, painajaisista ja vatsakivuista. (Helander & Mikkonen 2002, 121-122.) Nuoret arvostivat mahdollisuutta opiskella Suomessa ja unelmoivat paluusta kotimaahansa. Uskonto oli tärkeä osa nuorten selviytymistä. Osalla suomalainen ystäväperhe tai Suomessa asuva sukulainen tuki jaksamista. (Mt, 122-127.)

Pentikäinen (2005) on tarkastellut väitöskirjassaan turvapaikanhakijoiden ja pakolaisten maahanmuuttoprosessia ja siihen liittyviä vaiheita. Hän on erotellut muuttoprosessin neljä eri vaihetta: irtaantuminen, välitila, liittyminen ja asettuminen. Irttaantumisvaiheessa ihmiset pakenivat kotimaastaan ja lähtevät hakemaan turvaa. Välitilassa ihminen on kahden maan välissä ilman tiettyä statusta tai asemaa, mikä aiheuttaa hämmennystä. Välitilassa aikaisemmat sosiaaliset rakenteet ovat murtuneet ja entiset roolit ja lainalaisuudet ovat kadonneet. Pentikäisen mukaan tulevaisuuden odottaminen turvassa ei takaa turvallisuudentunteen syntymistä; esimerkiksi turvapaikanhakija ei turvapaikkahakemuksen päätöstä odottaessaan tiedä, saako hän jäädä vai joutuuko hän lähtemään maasta. Fyysisesti ollaan turvassa, mutta henkisesti turvattomuudessa. Uskonto koettiin välivaiheessa merkittäväksi turvatekijäksi, erityisesti tilanteissa, missä maahanmuuttajalta puuttui kotimaan perheyhteisö. (Pentikäinen 2005, 240-245.)

Oulun vastaanottoyksikön julkaisusta (2012) selviää, että psykososiaalisen tuen käyttöä ja käytäntöjä on tutkittu alaikäisyksiköiden suhteen sekä Suomessa että maailmalla. Yksintulleiden lasten kohdalla vastaanottokeskus, ryhmäkoti, on keskeinen kasvu- ja kehitysympäristö. On selkeää näyttöä siitä, millainen psykososiaalinen tuki on parasta tukea yksintulleille alaikäisille turvapaikanhakijalapsille. Vuorovaikutus ja sen laatu on todettu keskeiseksi tekijäksi

ja paikaksi, jossa psykososiaalinen tuki joko syntyy tai jää syntymättä. Olennaista on lasten turvallisuudesta ja turvallisuuden tunteesta huolehtiminen sekä hyvän luottamussuhteen luominen lasten ja asuinyksikön aikuisten (henkilökunnan) välille. (Ehnholt & Yule 2006 ym., ks. Snellmann 2012, 5.) Parasta ja vaikuttavinta tukea on ihan normaalissa arjessa ja sen käytännössä tapahtuva psyykinen ja sosiaalinen tuki. Kannatteleva, kannustava ja turvallinen suhde edes yhteen aikuiseen (kiintymyssuhde) helpottaa stressinsäätelyä ja tukee sopeutumista lapsilla, jotka kokevat tai ovat kokeneet vaikeuksia. Yleisellä tasolla psykososiaalisen tuen tulisi tähdätä suojaaviin tekijöihin sekä pärjäävyyteen (resilienssi) liittyvien prosessien tuottamiseen ja rakentamiseen lapsille. (Betancourt & Khan 2008 ym., ks. Mt, 5.) Käytännössä tämä voi tapahtua sekä ryhmä- että yksilötoiminnassa esimerkiksi kielenopiskeluna, oma-ohjaajakeskusteluina, terveysneuvontana, ryhmäkodin askareiden hoitamisena tai vaikkapa taidetyöskentelynä. Tärkeintä psykososiaalista tukea on osallistua aktiivisesti lapsen normaalin kasvun, kehityksen ja suojaavien tekijöiden tuottamiseen (Solantaus 2010, ks. Snellmann 2012, 5).

Kasvatuspsykologi Michelle May (2017) on tutkinut yksintulleita alaikäisiä afgaani-turvapaikanhakijoita EU:n alueella. Afgaanit ovat olleet yksi suurimpia etnisiä turvapaikanhakijaryhmiä Euroopassa viimeisten 30 vuoden aikana. Mayn mukaan on tärkeää painottaa, että kaikki yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat eivät kärsi post-traumaattisesta stressihäiriöstä (PTSD) huolimatta heidän vaikeista kokemuksistaan. Heidän hyvinvointinsa tasoa tulisi siis yksilöllisesti kunnioittaa ja ottaa huomioon. May tuo esiin samansuuntaisia asioita, kuin esimerkiksi Snellmann (2012) siitä, mitkä tekijät suojaavat yksintulleita alaikäisiä mielenterveyden häiriöiltä; korkea älykkyys, joustavat luonteenpiirteet, hyvät selviytymis- ja ongelmanratkaisutaidot. Sosiaaliset tekijät, kuten läheinen suhde ainakin toiseen vanhempaan sekä siteet uuteen yhteiskuntaan koulun ja oman uskonnon harjoittamisen kautta tukevat pärjäävyyttä. Koulutukseen osallistuminen näyttelee usein elintärkeää roolia yksintulleiden alaikäisten sopeutumisprosessissa. On silti huomioitava, että aina koulunkäynti ei edistä sosiaalisuutta ja hyvinvointia; Ruotsissa 2012 tehty tutkimus osoitti, että kouluissa, joissa ei ole paljon maahanmuuttajia, yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat kokivat useasti kiusaamista ja siitä seuranneita masennusoireita. Tuore tutkimus Norjasta painotti oman perheen ja ikätovereiden kriittistä merkitystä sopeutumiselle; perheen merkitys oli suuri huolimatta tuhansien kilometrien välimatkasta perheenjäseniin. Mayn mukaan on myös huomioitava, että jos yksintullut alaikäinen nuori kokee kovaa painetta ja stressiä sopeutumisessa uuteen maahan, hän saattaa eristäytyä perheestään ja ikätovereistaan, ja näin olla haavoittuvampi sekä altis mielenterveyden häiriöille. (May 2017.)

7 Opinnäytetyön toteuttaminen

7.1 Opinnäytetyön tarkoitus ja tutkimusongelma

Opinnäytetyön tavoitteena on saada tietoa yksintulleiden alaikäisten afganistanilais-turvapaikanhakijoiden kokemuksista turvapaikanhakuprosessin aikana laadulliseen tutkimustapaan kuuluvan teemahaastattelun avulla. Erityisesti on tarkoitus saada kuulla, miten ryhmäkodissa saatu psykososiaalinen tuki on toteutunut ja vaikuttanut Suomeen sopeutumiseen haastateltavien näkökulmasta. Myös ryhmäkodin ulkopuolinen elämä, joka on vaikuttanut haastateltavien sopeutumiseen, on kiinnostavaa tietoa ja huomioidaan opinnäytetyössä.

Haastattelin viittä yksin maahan tullutta afganistanilaista nuorta, haastatteluhetkellä iältään 15-16 -vuotiaita. Haastattelujen avulla oli tarkoitus tuoda esiin nuorten omakohtaisia kokemuksia heidän ryhmäkodissa saamastaan psykososiaalisesta tuesta ja sen vaikuttavuudesta heidän sopeutumiseensa Suomeen. Tavoitteena oli myös tuottaa ryhmäkodille tietoa siitä, kuinka he olivat onnistuneet sopeutumista tukevassa työssään, ja tuoda esiin mahdollisia kehitysehdotuksia alaikäisten turvapaikanhakijoiden kanssa työskentelyyn.

Tutkimusongelmana opinnäytetyössä on:

Miten psykososiaalinen tuki on toteutunut ryhmäkodissa yksintulleiden alaikäisten afgaani-turvapaikanhakijoiden kokemana ja miten se on vaikuttanut heidän sopeutumiseensa Suomeen? Varsinaisen tutkimusongelman lisäksi haluan antaa haastateltaville tilaisuuden kertoa sopeutumiseen vaikuttavista asioista, joihin ryhmäkodin tuella ei ole välitöntä vaikutusta. Nämä ryhmäkodin ulkopuoliset sopeutumiseen vaikuttavat asiat esittelen työssäni erikseen.

7.2 Laadullinen tutkimus

Toteutin opinnäytetyössäni laadullisen tutkimuksen, jonka Pitkäranta (2014) määrittelee ihmisten maailman ilmiöiden tutkimukseksi sosiaalisessa ympäristössä. Laadullinen tutkimus koostuu erilaisista merkityksistä, jotka liittyvät yksilön, yhteisön ja sosiaalisen vuorovaikutuksen arvomaailmaan sekä ihmisten välisten suhteiden ilmiöihin. Tutkimus painottuu usein tulevaisuuteen, ja sen avulla parannetaan, kehitetään tai uudistetaan tutkittavaa kohdetta. Laadullisen tutkimuksen mahdollistaja on luottamus. Se on kasvollista ja persoonallista tutkimusta, jossa tutkija on myös aina osa tutkittavaa prosessia. (Mt. 7-8, 14.) Hakala (2001, 20) kuvaa laadullista tutkimusta ”runsaana”, mikä usein mahdollistaa todella tarkan kuvan saamisen jostakin ilmiöstä tai ilmiöjoukosta. Edellä mainittujen kuvausten perusteella laadullinen tutkimus sopi hyvin opinnäytetyöni tutkimussuuntaukseksi, kun halusin saada tietoa turvapaikanhakijanuorten kokemuksista. Sen lisäksi, että tutkimustapa soveltui

tutkimusongelman ratkaisemiseen, oli mielestäni tärkeää, että se myös tuntui itselleni innostavalta ja sopivalta. Minua innosti tutkimuksen luonne persoonallisena ja mahdollisesti syvälistäkin tietoa antavana tutkimustapana.

Laadullisella tutkimuksella pyritään ymmärtämään tutkittavaa ilmiötä. Silloin usein tutkitaan haastateltavien kokemuksia ja näkemyksiä aiheeseen liittyen. Laadullinen tutkimus on usein hypoteesiton ja se tehdään yleensä harkinnanvaraisella otannalla. (Kustula 2015.) Tutkimusprosessia aloittaessaan tutkijan on päätettävä, mikä asema teorialla kyseisessä tutkimuksessa on. Laadullisessa tutkimuksessa teoriaa voidaan käyttää apuvälineenä, jolloin se ohjaa tulkin-tojen tekemistä kerätystä tutkimusaineistosta. Teoria voi toisaalta olla myös päämäärä, jos tavoitteena on uuden teorian luominen tai vanhan teorian kehittäminen. Teoria- ja aineisto-lähtöisen tutkimuksen välimaastossa voidaan ajatella olevan teoriasidonnaisen tutkimuksen, jossa aineiston analyysi ei suoraan perustu teoriaan, mutta kytkennät siihen ovat havaitta-vissa. Tällöin aineistosta tehdyille löydöksille etsitään tulkintojen tueksi teoriasta selityksiä tai vahvistusta. Tutkija voi myös tehdä huomioita tutkimustulosten vastaamattomuudesta aiempiin tutkimuksiin. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2006b.) Tuomi & Sarajärvi (2009, 96-97) kutsuvat teoriasidonnaista tutkimusta teoriaohjaavaksi tutkimukseksi, jota käsitettä olen käyttänyt opinnäytetyössäni. Teoriaa käytin työssäni apuvälineenä eli etsin taustateo-riaa, johon aineiston keräämisessä ja käsittelyssä nojauduin. Teorian avulla muodostui kuva siitä, mitä tietoa aineistosta tuli etsiä ja millaisilla haastattelukysymyksillä saisi tutkimuson-gelman kannalta olennaisinta tietoa.

Laadullisen tutkimuksen viitekehyksessä opinnäytetyöni on myös arviointi- ja vaikuttavuustutkimus. Yleisesti ottaen arviointitutkimuksen on tarkoitus tuottaa käyttökelpoisia tuloksia jonkin järjestelmän tai palvelun kehittämistä varten, ja sillä on kiinteä yhteys käytäntöön (Arviointitutkimus, 2016). Opinnäytetyöstäni tekee arviointitutkimuksen ryhmäkodilla ollut tarve saada tietoa siitä, miten he ovat psykososiaalista tukea tarjoavassa työssään onnistuneet ja miten he voisivat toimintaansa edelleen kehittää. Vaikuttavuustutkimuksessa arvioidaan jonkun toiminnan, esimerkiksi hankkeen, projektin tai työmenetelmien vaikutuksia. Vaikutta-vuustutkimus on luonteeltaan eksploratiivista, se ei perustu hypoteeseihin tai olettamuksiin. Tutkimustavan tavoitteena on onnistumisten esiin nostaminen ja jakaminen tulevaa sovelta-mista varten, yhtä lailla kuin epäonnistumisista oppimisen mahdollistaminen. (Unkari-Virta-nen, 2017.) Opinnäytetyöni on siis myös vaikuttavuustutkimus, sillä se on pyrkinyt selvittä-mään, miten ryhmäkodin tekemä työ on vaikuttanut haastateltavien sopeutumiseen Suomeen turvapaikkaprosessin aikana. Työn tuloksista voi nähdä ryhmäkodin tekemän työn onnistumi-set ja kehitettävät asiat psykososiaalisen tuen osalta, joten onnistumiset ja epäonnistumiset tulevat näkyväksi ja mahdollistavat oppimisen ja työn kehittämisen.

7.3 Menetelmänä teemahaastattelu

Valitsin tutkimusmenetelmäksi teemahaastattelun, sillä se sopii tilanteisiin, kun halutaan tietää ihmisten mielipiteitä ja kokemuksia (Eskola & Vastamäki 2001, 24-26). Teemahaastattelu on keskustelunomainen tilanne, jossa käydään läpi ennalta suunniteltuja teemoja vapaassa järjestyksessä. Kaikkien haastateltavien kanssa ei välttämättä puhuta kaikista asioista samassa laajuudessa. Teemahaastattelu on muodoltaan ns. puolistrukturoitu tutkimusmenetelmä; se on lomakehaastattelun ja avoimen haastattelun välimuoto. Kysymykset eivät ole niin tarkkoja kuin lomakehaastattelussa, vaan vapaamuotoisempia ja valittujen teemojen sisällä pysyviä. Avoimeen haastatteluun verrattuna teemahaastattelu on astetta struktuuridumpi; siinä etukäteen muodostetut teemat ovat kaikille haastateltaville samoja. Teemahaastattelu edellyttää huolellista aihepiiriin perehtymistä ja haastateltavien tilanteen tuntemista, jotta haastattelu voidaan kohdentaa juuri tiettyihin teemoihin. Kysymysten lisäksi myös haastateltavien valintaan tulee kiinnittää huomiota: tutkittaviksi kannattaa valita ihmisiä, joilta arvellaan parhaiten saatavan aineistoa tutkimusongelman ratkaisemiseksi. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Koska olen työskennellyt ryhmäkodissa, jossa haastattelut tein, oli minulla mahdollisuus perehtyä haastateltavien arkeen jo etukäteen. Ryhmäkodin johtajan ehdotuksesta valitsin haastateltaviksi pisimpään ryhmäkodissa asuneet nuoret, sillä heillä oli eniten kokemusta ryhmäkodin antamasta psykososiaalisesta tuesta ja sen vaikutuksista sopeutumiseen.

Teemahaastattelussa tutkijalla on mukanaan hyvin lyhyet muistiinpanot käsiteltävistä teemoista, jotta hän voi keskittyä itse keskusteluun, ei papereihin. Teemahaastattelussa vastauksen vapaus antaa oikeuden haastateltavien puheelle. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Usein teemahaastatteluun osallistuneiden lukumäärä on pieni, ja tutkimusten tarkoituksena on kuvata ja arvioida haastateltavien kokemuksia. Teemahaastattelussa haastattelu kohdennetaan tiettyihin aihepiireihin, ja ominaista sille on, että haastateltavilla on kokemuksia samankaltaisista tilanteista. Teemahaastattelumenetelmällä tehty tutkimus voi parhaimmillaan tuottaa yksilön kokemuksen kautta uutta teoriaa käytännön työn kehittämisen tueksi. Kokemuksen tutkimista tarvitaan, jos työn laatua halutaan parantaa. (Hannila & Kyngäs 2008, tiivistelmä.) Koska ryhmäkoti oli kiinnostunut työnsä kehittämisestä ja työn laadun parantamisesta, sopi teemahaastattelu tutkimusmenetelmäksi mainiosti. Teemahaastattelun luonteen ollessa keskusteleva ja kohtalaisen vapaamuotoinen, sopi menetelmä hyvin myös omaan persoonaani sekä työkokemukseeni ratkaisukeskeisestä yksilöohjauksesta. Uskoin saavani haastateltavilta syvällisempää tietoa, kun minun oli mahdollista kysyä lisäkysymyksiä spontaanisti haastattelun aikana.

Teemahaastattelu sopi luontevasti tutkimusaiheeseeni, sillä ryhmäkodin psykososiaaliseen työorientaatioon perustuvat käytännöt ja työmenetelmät pystyi teemoittelemaan selkeiksi kokonaisuuksiksi. Opinnäytetyöni kohteena olevan ryhmäkodin työn ohjenuorina ovat olleet mm.

Maahanmuuttoviraston ohjeistukset ja tutkimukset. Ryhmäkoti ei ollut kuitenkaan selkeästi määritellyt tai eriteltyt psykososiaalisen työnsä työmenetelmiä, joten olen teemoitellut haastattelun ja luonut kysymykset sen perusteella, mitä tutkimus- ja teoretieto psykososiaalisen tuen vaikutuksista yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden kohdalla on osoittanut. Olen pyrkinyt poimimaan pakolaisuuteen liittyvistä psykososiaalisen tuen teorioista sekä mm. Maahanmuuttoviraston psykososiaaliseen tukeen liittyvistä näkemyksistä ja ohjeistuksista kokonaisuuden, jossa on huomioitu oleellimmat asiat, joiden on todettu edesauttavan yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden selviytymistä ja sopeutumista uudessa ympäristössä.

7.4 Teemojen synty

Olen valinnut teemat sen mukaan, mitä uusimmissa tutkimuksissa ja julkaisuissa on kerrottu tiettyjen asioiden vaikuttavuudesta yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden sopeutumiseen ja joiden on voitu katsoa olevan psykososiaalista tukea. Teemoja on neljä ja ne ovat: perushoiva, ihmissuhteet, iän mukaisen kehityksen ja hyvinvoinnin tukeminen sekä kulttuurisensitiivisyys. Tarkemmat kysymykset eri teemoihin liittyen löytyvät liitteestä 1. Haastattelussa olen antanut osallistujille lisäksi mahdollisuuden nostaa esiin teemojen ulkopuolisia asioita, jos he ovat kokeneet, että ne ovat vaikuttaneet heidän sopeutumiseensa Suomeen.

Perushoiva-teemaan sisältyy kysymyksiä siitä, miten perusasiat kuten syöminen, lepo, terveydenhoito, vaatetus, turvallisuuden kokeminen, ryhmäkodin rajat ja säännöt sekä päivärytmin ylläpitäminen ovat ryhmäkodissa toteutuneet ja miten niiden toteutuminen tai toteutumattomuus on vaikuttanut sopeutumiseen. Perushoivan voidaan ajatella olevan sopeutumisen kivijalka, sillä jokainen lapsi tarvitsee tiettyjä asioita elämänsä pohjaksi. Lapsi tarvitsee ravintoa, riittävästi unta ja lepoa, ja ilmastoon ja tilanteeseen sopivan vaatepuheen. Hänen terveydestään on huolehdittava ja sairauksiin saatava hoitoa. Kasvu ympäristön tulee olla turvallinen. (Taskinen 2011, 43.) Koska yksintulleita alaikäisiä turvapaikanhakijoita koskevissa tutkimuksissa sanotaan, että paras psykososiaalinen tuki syntyy arjessa ja sen toiminnoissa (Betancourt & Khan 2008, Montgomery 2011; ks. Snellmann 2012, 5), olen valinnut perushoivan yhdeksi psykososiaalisen tuen teemaksi.

Ihmissuhteet-osiossa tiedustelin kokemuksia liittyen kotimaahan jääneisiin ihmissuhteisiin, ryhmäkodin ihmissuhteisiin ja ryhmäkodin ulkopuolella syntyneisiin suhteisiin. Ihmissuhteiden laadulla on suuri vaikutus ihmisen psyykkiselle hyvinvoinnille (Martelin, Hyyppä, Joutsenniemi & Nieminen, 2009), sen vuoksi aihe on valikoitunut yhdeksi haastattelun teemoista. Alahuhtalan & Simulan (2013, 28) mukaan sosiaaliset kontaktit ja niiden luominen ovat tärkeä osatekijä, joka edistää turvapaikanhakijoiden hyvinvointia ja sopeutumista. Snellmannin (2012, 5) yksintulleiden alaikäisten sopeutumista koskevissa tutkimuksissa painottuvat hyvän luottamussuhteen luominen lasten ja asuinyksikön aikuisten (henkilökunnan) välille sekä kannatteleva,

kannustava ja turvallinen suhde (kiintymyssuhde) edes yhteen aikuiseen lapsen tai nuoren elämässä.

län mukainen tukeminen ja kehittyminen -osio sisälsi kysymyksiä liittyen muun muassa vuorovaikutuksen sujumiseen, tiedonsaantiin, turvapaikanhakijan mielipiteiden ja näkemysten huomioimiseen, uuden oppimiseen, arjen kokemiseen mielekkäänä, ymmärryksen ja kunnioituksen saamiseen, kuuluvuuden tunteeseen ja tulevaisuuden uskoon. Nämä teemat ovat nousseet tärkeiksi sopeutumiseen vaikuttaviksi tekijöiksi alaikäisiin turvapaikanhakijoihin liittyen, kun näkökulmana on psykososiaalinen tuki (mm. Snellmann, 2012). Alahuhtala & Simula (2013, 28) painottavat arkisten askareiden, kuten ruoanvalmistuksen ja terveydestä huolehtimisen merkitystä sekä ajankäyttöä rytmittävää mielekästä tekemistä sopeutumisen edistämiseksi. län mukaisen tukemisen ja kehittymisen teemaan sisältyy paljon lapsen ja nuoren oman toimijuuden tukemista ja psyykkistä tukea. Näyttää siltä, että myönteiset ja vahvistavat tunne-elämykset syntyvät usein oman toimijuuden ja osallistumisen kautta.

Kulttuurisensitiivisyys-teema valikoitui aluksi haastatteluihin enemmänkin omasta mielenkiinnostani, sillä minua henkilökohtaisesti kiinnostaa kulttuurien välinen kohtaaminen, ja uskon kohtaamisen laadulla olevan merkittävää vaikutusta turvapaikanhakijoiden sopeutumiseen. Kulttuurisensitiivisyyttä määritellään monin tavoin. Itse koen sen olevan herkkyyttä huomioida eri kulttuurien erityispiirteitä ja tiedostaa myös oman kulttuurinsa vaikutus toimittaessa monikulttuurisessa ympäristössä. Ollessani ryhmäkodissa sijaisena koin, että työntekijöiden parempi kulttuurienvälinen ymmärrys olisi lisännyt afgaaninuorten hyvinvointia ja sopeutumista. Opinnäytetyöprosessin edetessä olen saanut olettamuksilleni vahvistusta. Alahuhtalan & Simulan (2013, 28) mukaan kulttuurilliset tekijät, kuten kieleen ja uskoon liittyvät asiat sekä suhtautuminen viranomaisiin ja sukupuolirooleihin, ovat tärkeä osa-alue turvapaikanhakijoiden elämänhallinnassa ja sopeutumisessa. Halonen & Puhalainen (2008, 9) puolestaan tuovat pro gradu -tutkielmassaan esiin, että maahanmuuttajien kanssa toimimisessa tarvitaan kulttuurista ymmärrystä, jotta heidän tarpeensa tulisi ymmärretyksi ja osattaisiin tarjota oikeanlaista apua; maahanmuuttajat myös itse toivovat suomalaisilta kulttuurierojen parempaa huomioimista. Sama pätee varmasti myös turvapaikanhakuvaiheessa oleviin lapsiin ja nuoriin.

7.5 Haastattelujen toteutus

Kanasen mukaan (2014, 97) tutkittavien valintaan on kiinnitettävä huomiota laadullisessa tutkimuksessa ja valittujen tutkittavien on tiedettävä tutkittavasta ilmiöstä mahdollisimman paljon. Omat haastateltavani valikoituivat ryhmäkodin aloitteesta. Tutkimusotoksen nuoret ovat pisimpään ryhmäkodissa olleita turvapaikanhakijoita, joten heillä on eniten kokemusta ryhmäkodin tarjoamasta psykososiaalisesta tuesta.

Haastattelin viittä ryhmäkodin afgaaninuorta, jotka ovat saapuneet Suomeen loppuvuodesta 2015 ja kyseiseen ryhmäkotiin kevät-talvella 2016. Nämä viisi poikaa olivat tulleet vastaperustettuun ryhmäkotiin ensimmäisinä, joten ryhmäkodin edustajan toive oli, että opinnäytetyön mahdollisimman hyvän luotettavuuden vuoksi haastattelin juuri näitä nuoria. Haastatteluhetkellä pojat olivat 15- ja 16-vuotiaita.

Ennen haastatteluja hankin haastatteluluvat ryhmäkodilta, poikien edustajalta ja pojilta itseltään. Lupia hankkiessa tapasin sekä edustajan että pojat henkilökohtaisesti ja selitin heille haastattelujen tarkoituksen. Kaikki osapuolet suhtautuivat haastattelujen tekemiseen myönteisesti, mikä oli ilahduttavaa. Uskon, että pojilla oli minuun hyvä luottamus, koska olin työskennellyt ryhmäkodissa sijaisena. Myös toisen tutun ohjaajan, afgaanitaustaisen ja darin kieltä puhuvan naisen käyttäminen tulkkina sekä luvan kysymishetkellä että haastatteluissa edisti varmasti poikien luottamusta ja turvallisuuden tunnetta haastattelutilannetta kohtaan. Olemme tulkin kanssa molemmat persooniltamme aika epävirallisia, empaattisia ja lämpimiä henkilöitä, minkä uskon myös helpottaneen sekä poikien haastatteluihin lupautumista että itse haastattelutilanteessa koettua luottamusta, rentoutta ja lämminhenkisyyttä.

Toteutin haastattelut loka-marraskuun aikana 2016. Eskolan & Vastamäen (2011, 28) mukaan haastateltavien kotikentällä, esimerkiksi kotona tehtävillä haastatteluilla on suurempi mahdollisuus onnistua. Niinpä valitsin haastattelupaikaksi ryhmäkodin ja siellä kulloinkin vapaana olevan rauhallisen huoneen. Varasin jokaiselle pojalle heidän aikatauluihinsa sopivan ajan, jolloin myös ohjaaja-tulkki oli työvuorossa. Pyrin tekemään haastattelutilanteista mahdollisimman miellyttäviä ja kiireettömiä. Kiittelin myös jokaista nuorta heti aluksi siitä, että antavat panoksensa opinnäytetyöhöni, sekä kokemustensa avaamisen avulla lisäävät ymmärrystä alaikäisten turvapaikanhakijoiden tilanteesta ja ajatuksista. Painotin, että heidän antamansa tieto on arvokasta ja myös yhteiskunnallisesti hyödyllistä. Ostin jokaista haastattelua varten pientä tarjottavaa, mikä oli myös yksi tapa viestiä sekä pojille että tulkille, että arvostin heidän työpanostaan.

Itse haastattelun tekemisessä minua jännitti aluksi, miten vuorovaikutus onnistuisi, kun minun ja haastateltavan välissä oli kieli- ja kulttuurieroavaisuuksia sekä tulkki. Varsinainen kysymysten esittäminen, läsnäolo, kuuntelu, objektiivisuus, lisäkysymysten ja tarkennusten esittäminen, hienovaraisuus vaikeidenkin teemojen kysymisessä ja kuulemisessa sekä pyrkiminen tietoisesti hyväksyvään ja kannustavaan vuorovaikutukseen oli minulle ennestään tuttua, sillä olen tehnyt työkseni yksilövalmennusta, jossa on samankaltaisia elementtejä kuin turvapaikanhakijoiden teemahaastattelun toteuttamisessa. Nauhoitin haastattelut täyteen ladatulla puhelimellani, ja testasin joka haastattelun alussa, että nauhoitus pelaa ja nauhoitteen laatu on hyvä. Kukaan haastateltavista ei ainakaan näkyvästi jännittänyt nauhoittamista tai muutenkaan.

Olin valmistautunut siihen, että haastattelutilanne saattaisi herkistää nuoria, sillä kysyin esimerkiksi heidän yhteydenpidostaan kotimaahan, tuen saamisesta ryhmäkodissa vaikeina hetkinä, tunteesta, että välitetäänkö heistä ryhmäkodissa, onnistumisen kokemuksista, kuuluminen tunteesta ja tulevaisuuden uskosta. Kukaan ei näistä aiheista varsinaisesti herkistynyt, ja sain kysymyksiini ainakin lyhyitä vastauksia. Jokainen haastattelu oli luonnollisesti erilainen, vaikka kaikkien kanssa kävimme samat teemat läpi. Pojista huokui asenne, että he halusivat olla kohteliaita ja vastasivat parhaansa mukaan kysymyksiin, vaikka ne välillä tuntuivatkin kuulemma vaikeilta. Yhteen haastatteluun kului aikaa noin 40-50 minuuttia lukuun ottamatta yhtä kertaa, jolloin nuori oli innokas selittämään asioita perusteellisesti ja kertoi yleensäkin kaipaavansa enemmän keskustelua aikuisten kanssa. Tällöin aikaa kului 1 tunti ja 20 minuuttia.

Haastattelut olivat aika intensiivisiä ja keskittymistä vaativia kaikille osapuolille, sillä viesti piti saada perille mahdollisimman oikeanlaisena - minulla pojille ja pojilta minulle tulkin välityksellä. Haastattelun aluksi aiheet olivat helpompia syveten loppua kohden. Havaittiin, että kaikilla haastateltavilla keskittyminen tahtoi herpaantua loppua kohden, kun aikaa oli jo kulunut ja kysymykset vaikeutuivat. Tietoisesti pyrin jättämään nuorille lopuksi hyvän mielen, joten kiitin ja kerroin, että haastattelu oli mennyt hyvin ja että olin tyytyväinen saamiini vastauksiin - mikä olikin totuus. Uskon, että itseni lisäksi myös nuoret saivat haastattelusta hyvän kokemuksen, sillä ihmiselle on yleensäkin voimauttavaa, kun hänen mielipiteitään kuullaan ja arvostetaan (Snellman 2012, 21).

7.6 Aineiston analysointi

Olen analysoinut keräämäni aineistoa sisällönanalyysin avulla, sillä se sopi luontevasti haastattelumenetelmällä toteutetun tutkimuksen analysointiin. Sisällönanalyysi on laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmä ja sillä voidaan analysoida kirjoitettua, kuultua tai nähtyä sisältöä. Sisällönanalyysissä kerätty tietoaineisto tiivistetään niin, että voidaan tarkastella tutkittavien ilmiöiden ja asioiden merkityksiä, seurauksia ja yhteyksiä. Tutkimusaineistosta erotetaan samanlaisuudet ja erilaisuudet sekä pyritään luomaan hajanaisesta aineistosta selkeää ja yhtenäistä informaatiota, jotta tulkinta ja johtopäätösten teko on mahdollista. Tarkemmaksi analyysimenetelmäksi valikoitui teoriaohjaava sisällönanalyysi. Yleisesti se etenee kolmivaiheisena prosessina aineistolähtöisen analyysin tapaan. Prosessiin kuuluu aineiston redusointi eli pelkistäminen, aineiston klusterointi eli ryhmittely sekä abstrahointi eli käsitteellistäminen. Laadullisen tutkimuksen sisällönanalyysin avulla saadaan empiirisestä aineistosta muodostettua käsitteellinen näkemys tutkittavasta ilmiöstä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91; Tiedon analysointi, 2017.)

Koska olen opinnäytetyössäni käyttänyt teoriaohjaavaa tutkimustapaa, olen myös analysoinut aineiston teoriaa apuna käyttäen. Teoriaohjaava lähestymistapa aineiston analysointiin kutsutaan abduktiiviseksi päättelyksi, ja siinä tutkijan ajatteluprosessissa ja päättelyn logiikassa vaihtelevat aineistolähtöisyys ja valmiit mallit. Tutkija pyrkii yhdistelemään näitä toisiinsa, ja yhdistelyn tuloksena saattaa syntyä aivan uuttakin. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96-97.)

Itse analysointiprosessi on alkanut jo haastatteluja tehdessäni; Hakalan (2011, 20) mukaan laadullisessa tutkimuksessa aineiston keruu ja käsittely kietoutuvat yhteen. Hirsjärvi & Hurme (2000, 137) esittävät kuusi erilaista lähestymistapaa aineiston analyysissa, joista yksi tapa on tiivistää ja tulkita haastateltavan kuvausta jo haastattelun aikana ja kertoa tulkinnoista myös haastateltavalle. Tällöin haastateltavalla on mahdollisuus vahvistaa tai hylätä esitetty tulkinta tai tiivistys. Käytin itse poikia haastatellessani tätä tapaa, jolloin selkeästi analysoin aineistoa jo haastattelua tehdessäni. Omat tulkintani, tarkennukseni ja varmistukseni siitä, olinko ymmärtänyt vastauksen oikein, olivat mielestäni tarpeellisia, sillä välillä haastateltavat pyysivät tarkentamaan kysymystä tai pyysivät antamaan jonkin esimerkin siitä, mitä tarkoitan kysymykselläni. Koska minun ja haastateltavien kommunikaation välissä oli tulkki, oli erityisen tärkeää selventää kysymykset ja vastaukset niin, että kaikki osapuolet ymmärsivät tarkalleen kysymykset ja vastaukset. Sain kuvan, että pojat olivat rehellisiä eivätkä esimerkiksi yrittäneet miellyttää vastauksillaan tuttuja ohjaajia. Joidenkin kohdalla vastaus saattoi jäädä lyhyeksi, sillä pidempi pohdinta olisi vaatinut enemmän kärsivällisyyttä eikä suurin osa pojista oletettavasti halunnut venyttää haastattelua kovin pitkäksi. Olin iloinen siitä, että pojat uskalsivat sanoa ääneen myös asioita, joihin he eivät ole olleet ryhmäkodissa tyytyväisiä - se kertoo luottamuksellisesta suhteesta sekä itseeni haastattelijana että myös ohjaaja-tulkkiin.

Teemahaastatteluaineiston analysoimisessa luonteva etenemistapa on teemoittelu, jolloin saatua aineistoa analysoidaan teemoittelemalla vastaukset loogisiksi aihepiireiksi. Teemoittelussa aineisto jäsenetään teemojen mukaisesti ja pelkistetään (Eskola & Vastamäki 2001, 41). Opinnäytetyössäni käytin aineiston analysoinnissa teemoittelua, sillä saamani vastaukset oli luonnollista ja selkeää ryhmitellä kysymyksissä käytettyjen teemojen mukaisesti. Saaranen-Kauppinen & Puusniekan (2006a) mukaan teemat saattavat joskus muuttua haastatteluiden edetessä; voi löytyä uusia teemoja, jotka nousevat tärkeämmiksi kuin alun perin valitut teemat. Omalla kohdallani ei haastatteluissa noussut esiin täysin uusia teemoja, mikä johtui mahdollisesti siitä, että olin muodostanut kysymysten teemat teoriaohjaavasti, jolloin kysyin haastateltavilta asioita, joiden jo tiesin olevan olennaisia heidän sopeutumisprosessissaan. Toki olisi ollut mahdollista, että silti jokin teema olisi noussut vahvasti esiin kysymysteni ulkopuolisena asiana.

Teoriaohjaava sisällönanalyysi noudattaa samoja pääperiaatteita kuin aineistolähtöinen analyysi. Suurin ero on abstrahoinnissa eli aineiston käsitteellistämässä. Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä empiirinen aineisto liitetään teoreettisiin käsitteisiin ja teoriasta nousevat teemat ohjaavat analyysiä, kun taas aineistolähtöisessä analyysissä teoreettiset käsitteet ja teemat luodaan aineistosta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 117.) Olen omassa analysointiprosessissani tarkastellut ja tulkinut aineistoa niin, että olen peilannut vastauksia ja havaintojani jo tiedettyihin teoreettisiin käsitteisiin ja teemoihin, pyrkimättä kuitenkaan täysin rajoittumaan niihin.

Eskolan ja Vastamäen (2001, 41) mukaan teemahaastattelun analysoinnissa tarkka litterointi ei ole välttämätöntä, vaan haastattelut voi purkaa sellaisenaan tiedostoon. Suppein tapa on purkaa vain olennaisimmat kohdat ja tarvittaessa lisätä tekstiä nauhoituksesta myöhemmin. Tein ja nauhoitin kaikki viisi haastattelua ennen kuin aloin varsinaisesti purkaa niitä. Toki haastateltavien kertomat asiat työstäytyivät mielessäni, vaikka en niitä aktiivisesti pohtinutkaan. Haastattelut tein kolmen viikon aikana, minkä jälkeen minulle tuli kuuden viikon tauko, jolloin en tehnyt opinnäytetyöhön liittyviä asioita ollenkaan. Tauko tuli hieman tahtomattani, ja mieluummin olisin jatkanut heti haastattelujen purkamiseen ja niiden analysointiin, kun olin aiheen suhteen hyvässä vauhdissa ja motivoituneella ja innostuneella mielellä.

Alkuvuodesta 2017 purin haastattelut kuuntelemalla ne eri päivinä ja kirjaamalla ylös kuulemiani asioita. En kirjannut vastauksia täysin sanatarkasti, vaan siten, että poimin mielestäni olennaisen sisällön muistiin. Jonkun tärkeänä pitämäni kohdan litteroin tarkasti tulkin käännöksen mukaisesti. Lisäksi tein taulukon, johon kirjasin kysymykset ja merkitsin plus- ja miinusmerkeillä hyväksi tai huonoksi koettuja asioita ryhmäkodissa sekä niiden vaikutusta sopeutumiseen Suomeen. Koin, että melko suurpiirteiselläkin taulukoinnilla ja vastausten luokittelulla sain helpommin kokonaiskuvaa esimerkiksi haastateltavien kokemusten yhteneväisyyksistä, jolloin tutkimuksen tulosten hahmottaminen ja pohdinta helpottui. Varsinainen tulosten auki kirjoittaminen tapahtui vasta syksyllä 2017, sillä muut opinnot ja työharjoittelu veivät huomion ja ajan sitä ennen muualle. Tulosten raportoinnissa en ole voinut käyttää haastateltavien suoria lainauksia tulkin käyttämisen vuoksi.

8 Tulokset

Lähtiessäni etsimään keräämästäni ja analysoimastani aineistosta tuloksia laitoin mieleeni Hirsjärven & Hurmeen (2000, 193) toteamuksen: ”Haastatteluaineiston kvalitatiiviseen analyysiin kuuluu, että materiaalia on runsaasti ja vain osa siitä, mitä nousee esiin analyysivaiheessa, voidaan esittää lopullisessa tutkimuksessa.” Niinpä olen pyrkinyt esittämään tutkimustuloksina vain kaikkein olennaisimmat tutkimusongelmaan vastaavat asiat. Koska haastat-

telukysymyksiä oli paljon, olen tulosten esittämisen lisäksi myös pohtinut niitä jokaisen kysymyksen yhteydessä käyden vuoropuhelua aiemman tutkimustiedon kanssa. Valitsin tämän tavon selkeyttääkseni tulosten läpikäymistä.

Koska opinnäytetyön pääsääntöisenä tutkimuskohteena oli ryhmäkodissa saatu psykososiaalinen tuki ja sen vaikutus sopeutumiseen, olen tulosten esittelyssä erotellut asiat, jotka ovat tukenneet sopeutumista, mutta eivät ole suoranaisesti ryhmäkodin psykososiaalista tukea. Rajanveto ryhmäkodin psykososiaalisen tuen ja muualla tapahtuvan sopeutumista tukevan toiminnan välillä ei aina ole selkeää. Esimerkiksi ryhmäkoti tukee koulunkäyntiä läksyapuna ja harrastustoimintaa organisoimalla käytännön asioita kuten kuljetuksia. Silti harrastuksissa ja koulussa saatu psykososiaalinen tuki ei sisälly ryhmäkodin tarjoamaan tukeen, ja olen pyrkinyt huomioimaan nämä rajanvedot tulosten esittelyssä.

Haastattelun aluksi kysyin kaikilta viideltä haastateltavalta muutamia perustietoja liittyen heidän etniseen taustaansa, ikäänsä, maastalähtöön, maahantuloajankohtaan ja perheen tilanteeseen. He olivat kaikki Afganistanin etniseen ja syrjittyyn vähemmistöön kuuluvia hazaroita, iältään 15-16 -vuotiaita, tulleet maahan loppuvuodesta 2015 ja neljällä oli jonkinlainen yhteys perheeseensä. Yksi poika ei tiennyt perheensä olinpaikasta tai siitä, olivatko perheenjäsenet edes elossa. Neljä poikaa oli lähtenyt pakomatkalle Afganistanista. Yksi poika oli asunut pikkulapsesta asti Iranissa, joten hänen turvapaikanhakumatkansa alkoi sieltä.

8.1 Perushoiva

Ensimmäinen haastatteluteema oli perushoiva. Snellmannin (2012, 20) mukaan on hyvin tärkeää, että niin sanottuja perustason tarpeita pyritään täyttämään heti lapsen saapuessa alakäisyksikköön, jotta saataisiin aikaan pohjaa korkeamman tason tarpeiden (toimijuus, itsetuottamus, identiteettityö) täyttämistä varten. Perushoivan osalta haastatteluissa ilmeni, että perusasiat olivat ryhmäkodilla kohtalaisen hyvin järjestyksessä. Ryhmäkodin sääntöjä ja rajoja pidettiin pääsääntöisesti hyvinä, vaikka niistä usein purnattiinkin, eivätkä kaikki nähneet sopeutumisen sekä sääntöjen ja rajojen välillä yhteyttä. Sääntöihin sisältyi ryhmäkodin säännöllinen päivärytmi, jolle perushoiva perustui ja joka Snellmannin (2012, 37) mukaan ”luo rakenteen nuoren ajankäytölle ja puitteet turvallisuudentunteen syntymiselle”. Kaikki kysytyt perushoivaan liittyvät asiat toteutuivat ryhmäkodilla, jotkut tosin hieman liian hitaasti joidenkin haastateltujen mielestä (terveydenhoitoon pääsy, mieleisten vaatteiden saaminen). Suurin osa haastateltavista koki, että ryhmäkodilla asumisen alkuvaiheessa ruoka ei maistunut hyvälle, mutta ajan kuluessa siihen tottui. Lisäksi ohjaajat oppivat vähitellen tietämään, millaisesta ruoasta pidettiin, ja pyrkivät valmistamaan nuorille mieleisiä aterioita. Sopeutumisen edistyessä pojat osallistuivat myös itse ruoanlaittoon, jolloin he saivat syödä yhä enemmän mieleistään ruokaa ja se toi tyydytystä. Aluksi kaikilla oli nukkuminen vaikeaa, mutta se myös

helpottui ajan kuluessa, mikä luonnollisesti edisti sopeutumista. Haastattelujen tekemisen aikaan, kun pojat olivat asuneet ryhmäkodissa noin 10 kuukautta, ei nukkuminen kuitenkaan ollut kenelläkään täysin levollista, vaan koti-ikävä ja elämän epävarmuus verottivat unen saantia ja sen laatua. Ryhmäkodissa lepoa oli mahdollisuus saada riittävästi, toisten mielestä jopa liikaakin tekemisen puutteen vuoksi sekä etenkin alkuvaiheessa, kun nuorille ei ollut vielä järjestynyt koulupaikkaa eikä harrastusta. Terveystenhoitoon oltiin tyytyväisiä, vaikka lääkäriajat menivät usein joidenkin mielestä liian pitkän ajan päähän.

Kaikki haastateltavat kokivat olonsa ryhmäkodissa turvalliseksi fyysisen koskemattomuuden osalta, ja se nähtiin sopeutumista tukevana asiana. Psykkistä turvattomuutta aiheutti tietämättömyys tulevaisuudesta ja siitä, millaisen turvapaikkapäätöksen Maahanmuuttovirasto tulisi antamaan. Tämä turvattomuuden kokemus oli seurausta ryhmäkodin ulkopuolisista viranomaisasioista, ja ryhmäkoti voi ainoastaan pyrkiä lieventämään nuorten psyykkistä ahdistusta. Epävarmuus tulevaisuudesta näytti olevan kokonaisvaltainen ”peikko” kaiken ryhmäkodissa ja Suomessa koetun hyvän taustalla. Luonnollisesti psyykkisen turvattomuuden tunteen koettiin jarruttavan sopeutumista. Turvallisuus ja sen kokemus on erittäin tärkeää turvapaikanhakijalapsille. Se on keskeinen asia lapsen psykososiaalisessa tukemisessa. On jopa viitteitä siitä, että lasten psykologiset reaktiot väkivaltakokemuksiin tai niiden määrään ovat enemmän riippuvaisia hoivaa antavien aikuisten kyvystä antaa tukea ja suojaa tapahtumien aikana ja jälkeen, kuin niinkään koetusta väkivallasta tai sen asteesta. (Kohli 2011; Betancourt & Khan 2008, ks. Snellmann 2012, 7.)

Haastateltavien perushoiva-teemaan liittyvät vastaukset noudattelevat pitkälti Anna Mikkosen (2011, 81-82) esiin tuomia tutkimustuloksia teoksessa *Lapsen etu ensin - Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Suomessa*. Yleisesti Suomessa huolehditaan ilman huoltajaa tulleiden turvapaikanhakijalasten ja -nuorten perustarpeista asumisen ja terveyspalvelujen osalta hyvin. Työntekijöiltä saa päivittäistä tukea arkeen, kouluun ja vapaa-aikaan. On kuitenkin huomioitava, ettei psykososiaalinen tuki keskittyisi liikaa päivittäiseen huolenpitoon, kuten Mikkosen mainitsema norjalaistutkimus on osoittanut, vaan samalla tulisi huomioida myös lapsen tai nuoren menneisyys ja tulevaisuus. Menneisyyden ja tulevaisuuden huomioimista käsittelemässä lään mukaisen kehityksen tukeminen.

8.2 Ihmissuhteet

Toisen teeman eli ihmissuhteiden osalta poikien vastaukset jakoutuivat keskenään hyvin samankaltaisesti. Kaikki kokivat, että heidän kotimaansa ihmissuhteita ei riittävästi tuettu ryhmäkodilla. Kotimaan ihmissuhteiden tukemisessa haastateltavat, joilla perheen olinpaikka oli tiedossa, viittasivat mahdollisuuksiin soittaa kotiin. Ryhmäkodin tukeen ei oltu tyytyväisiä puheluihin annetun liian pienen rahan vuoksi, sillä se mahdollisti vain hyvin lyhyet ja harvoin ta-

pahtuvat puhelut kotimaahan. Pojille puheluraha näyttäytyi pelkästään ryhmäkodin tarjoamana avustuksena, vaikka todellisuudessa rahan määrä määräytyi Maahanmuuttovirastossa. Sen myöntämä kuukausittainen puhelinraha oli 20 €, minkä lisäksi ryhmäkoti antoi mahdollisuuden soittaa lähiomaiselle 5 minuutin puhelun talon puhelimella kerran tai kaksi kuukaudessa. Toisilla puhelinyhteyden saaminen kotiin oli haastavaa huonojen yhteyksien vuoksi. Mäkisen (2015, 29) mukaan ryhmäkotien toimintaa ohjaavissa laeissa ei määritellä lapsen oikeudesta yhteydenpitoon perheeseensä. Silti säännöllinen yhteydenpito vanhempiin on tärkeää ja se pitäisi taata turvapaikanhakijalapsille ja -nuorille (esim. Helander & Mikkonen 2002, 131). Näin se varmasti useimmissa tapauksissa onkin, vaikka Mäkinen opinnäytetyössään (2015, 35) tuo esille myös ajatuksen, että aina yhteydenpito perheeseen ei ole lapsen edun mukaista ja tue sopeutumista. Lapsella saattaa esimerkiksi olla huonot suhteet vanhempiinsa tai vanhempien odotukset lasta kohtaan uudessa maassa voivat olla epärealistiset, ja siten aiheuttaa ylimääräisiä paineita lapselle. Lapselle voi olla myös raskasta kuulla ikäviä uutisia perheestään tai kuunnella vanhemman itkevän puhelimessa ikäväänsä. Näin ollen ryhmäkodissa tulisi olla todellinen ymmärrys kunkin lapsen tilanteesta ja ajatuksista suhteessa yhteydenpitoon perheeseensä; vasta tällöin lasta pystyy tukemaan ja lohduttamaan aidosti ja tilanteeseen sopivalla tavalla.

Kaikilla haastatelluilla oli hyvä tai kohtalainen luottamus omaohjaajaan, ja yleisestikin omaohjaaja-systeemi koettiin hyväksi, vaikka jotkut kokivatkin paremmaksi suhteen muun ohjaajan kuin omaohjaajan kanssa. Snellmannin (2012, 5) mukaan yksi keskeinen psykososiaalisen tuen rakennuspalikka on lasten ja nuorten ainakin yksi hyvä ja luottamuksellinen aikuissuhde. Vaikka ryhmäkodin henkilökunta ei voikaan korvata vanhempia, he voivat kuitenkin muodostaa tukea antavien aikuisten verkoston. Toivomisen varaa haastateltavien mukaan oli ohjaajien saatavuudessa ja läsnäolossa. Positiivisen kiintymyssuhteen rakentumisen tunnusmerkkejä ovat lapsen hoitajan tai ohjaajan riittävä saatavuus, responsiivisuus eli ohjaajan reagointi lapselta tuleviin viesteihin ja stimuloivuus eli lapsen viihdyttäminen hänen ikäänsä sopivalla tavalla (juttelu, pelailu), ohjaajan psyykinen luokseen päästävyys sekä empaattisuus (Mt, 8). Ohjaajien koettiin olevan usein kiireisiä, ja vaikka he olivat fyysisesti paikalla, olivat heidän ajatuksensa monesti muualla kuin nuorten asioissa. Osa haastateltavista koki, että ohjaajat eivät kuunnelleet riittävästi eivätkä aidosti välittäneet heistä ja olleet läsnä. Haastateltavat puhuivat asiasta yleisellä tasolla, nimeämättä ohjaajia, joiden kanssa ei vuorovaikutus tuntunut hyvältä. Tällainen yleisellä tasolla puhuminen tuntuikin olevan afgaanipoikien tapana, he eivät yleensäkään halunneet ”kannella” kenestäkään, vaan yrittivät hienovaraisesti tuoda kritiikkiä esiin. Haastattelujen ulkopuolella omissa työvuoroissani olin saanut vaikeutelman, että satunnaisesta kapinoinnista huolimatta ryhmäkodin työntekijät olivat pojille tärkeitä aikuisia ja auktoriteetteja, joita loppupeleissä kuunneltiin ja heidän sanomisiaan kunnioitettiin.

Edustaja, joka oli kaikilla pojilla sama, jäi pojille aika etäiseksi, mutta hänen työtään arvostettiin. Poikien oman kieliset (darin kieli) ohjaajat koettiin myönteisenä asiana sekä vuorovai-
kutusta ja siten sopeutumista edistävänä tekijänä. Monissa lähteissä (esim. Helander & Mikko-
nen 2002, 131) suositellaankin saman etnisen taustan omaavien ohjaajien palkkaamista yksin-
tulleiden alaikäisyksiköihin; he pystyvät tukemaan ja ohjaamaan lapsia identiteetti- ja sopeu-
tumisprosessissa sekä toimimaan ”kulttuurin tulkkeina” muulle henkilökunnalle. Varmasti
maahanmuuttajataustaiset ohjaajat toimivat myös tärkeinä esimerkkeinä siinä, miten he itse
pärjäävät maahanmuuttajina suomalaisessa yhteiskunnassa.

Muut ryhmäkodin nuoret koettiin tärkeinä vertaistuen antajina. Kaikki nuoret olivat afgaani-
poikia ja suunnilleen saman ikäisiä. Mikkosen mukaan (2011, 83) samassa yksikössä asuvat
nuoret voivat osittain korvata kotimaahan jäänyttä yhteisöä; erityisesti samasta maasta tul-
leet asuinkaverit ovat nuorille tärkeitä. Ryhmäkodissa tuettiin poikien keskinäisiä suhteita esi-
merkiksi kohtelemalla heitä tasapuolisesti, kannustamalla heitä tekemään yhdessä asioita ja
huolehtimalla, että huonejaot olivat toimivia. Haastateltavat toivat esiin myös ryhmäkodin
ulkopuolella syntyneiden suhteiden tärkeää merkitystä. Koulussa ja nuorisoklubilla oli tutuksi
tulleita kavereita, ja jollain oli myös suomalainen tyttöystävä. Ryhmäkoti pystyi antamaan tu-
kea muualla kuin ryhmäkodissa syntyneille ihmissuhteille myös, esimerkiksi olemalla kiinnos-
tunut uusista ihmissuhteista ja sallimalla kavereiden kyläilyt. Haastateltavat kokivatkin erit-
tään tärkeänä, että kavereita sai tulla vierailulle ryhmäkodille. Kaverit olivat lähinnä muita
afgaaninuria, ja haastatteluissa tulikin esiin, että ystävyysuhteiden luominen suomalaiseen
kantaväestön kanssa koettiin vaikeaksi.

8.3 län mukaisen kehityksen ja hyvinvoinnin tukeminen

län mukaisen kehityksen ja hyvinvoinnin tukeminen -teeman kysymykset koettiin kaikkein vai-
keimmiksi. Teeman sisällä vastauksissa oli todella paljon hajontaa eikä kaikkiin kysymyksiin
osattu vastata. Teeman kysymykset liittyivät esimerkiksi toimijuuden, hallinnan, onnistumisen
ja kuulumisen kokemuksiin ja tuntoon - asioihin, jotka Kohlin (2011, ks. Snellmann 2012, 9)
mukaan ovat ensisijaisen tärkeitä turvapaikanhakijalasten kohdalla. Vain muutama kysymys
tuotti kaikilta vastaajilta samansuuntaisia kokemuksia: hallinnan tunteeseen vaikuttava tie-
don saanti liittyen poikien elämään, turvapaikkaprosessiin ja suomalaiseen arkeen oli ryhmä-
kodilla hyvää ja edisti osaltaan sopeutumista. Kuulumisen tunne toteutui hyvin tai kohtalai-
sesti - suurin osa koki kuuluvansa ryhmäkodin yhteisöön. Yksi poika ei tuntenut kuuluvansa
ryhmäkotiin, sillä hän olisi kaivannut enemmän keskustelua ohjaajien kanssa ja koki, että jot-
kut ohjaajat käyttäytyivät epäreilusti ja epäjohdonmukaisesti; hän oli pahoittanut mielensä
ohjaajien käytöksestä. Hän kertoi kuitenkin, että tunsu kuuluvansa suomalaiseen yhteiskun-
taan, sillä hän sai liikkua vapaasti ulkona ja julkisilla kulkuneuvoilla sekä käyttää samoja pal-
veluita kuin muutkin ihmiset. Ryhmäkodin tuki ei vaikuttanut välittömästi yhteiskuntaan kuu-

lumisen tunteeseen, vaan vaikutus oli välillistä: ryhmäkoti oli tukenut yhteiskunnallista osallisuutta ja osallistumista esimerkiksi neuvomalla julkisen liikenteen käytössä, viemällä poikia paikkoihin, joissa he voivat itsenäisesti harrastaa ja viettää vapaa-aikaa tai mahdollistamalla pojille osallistumisen kaupungin järjestämälle nuorten työllisyysvalmiuksia tukevalle leirille. Haastateltavien mukaan kuulumisen tunne Suomessa johonkin vaikutti myönteisesti sopeutumiseen.

Kysyttäessä onnistumisen kokemuksista olivat toiset haastateltavat hieman hämmentyneitä eivätkä keksineet mitään onnistumisia. Joku koki Suomeen asti pääsyn onnistumisena, toinen vastasi, että oleskeluluvan saaminen olisi suuri onnistuminen, vaikka sekään ei vielä takaisi hyvää elämää. Sain vaikutelman, että pienempiä, arkisia onnistumisia saattoi olla vaikea nähdä ja arvostaa tilanteessa, jossa päähuomio oli turvapaikkapäätöksen ja siihen liittyvien tulevien muutosten, kuten ryhmäkodista muuton tai pahimmassa tapauksessa kotimaahan käännätyksen, odottamisessa. On myös mahdollista, että haastateltavat eivät olleet päässeet kokemaan onnistumisia, ainakaan niin, että ne olisivat myötävaikuttaneet sopeutumiseen. Tätä tukee Kohlin (2007, 2010; ks. Mikkonen 2011, 81) huomio, jonka mukaan yksin maahan tulleiden alaikäisten vastaanotossa ja kotoutumisessa huolehditaan hyvin turvallisuuden ja kuuluvuuden tunteiden toteutumisesta, mutta liian harva nuori pääsee kokemaan onnistumisia. Mikkonen (2011, 89) myös painottaa onnistumisten kokemusten tärkeyttä itsetunnon kehittymisen kannalta vastapainona vaikeille asioille kuten koulutehtävien tekemiselle ja suomen kielen opettelulle.

Uusien asioiden oppiminen on hyväksi kaikenikäisten terveydelle ja hyvinvoinnille; se pitää aivot virkeinä ja lisää usein myös sosiaalista elämää (Suomen Mielenterveysseura, 2017). Haastateltavat eivät kokeneet oppineensa uusia asioita ryhmäkodissa. Haastattelijana hämmästelin vastausta ja kysyin erikseen, olivatko he oppineet esimerkiksi ruoanlaitto- ja siivoustaitoja, mutta taidot olivat kuulemma heille tuttuja asioita jo kotoa. Tulkitsin vastaukset niin, että vaikka varmasti jotain uutta oli ryhmäkodin sisälläkin opittu, ainakin suomen kieltä ja suomalaisia tapoja, ne eivät olleet kovin merkittäviä asioita poikien sen hetkisessä kokemusmaailmassa. Liittyen uusien asioiden oppimiseen haastateltavat mainitsivat koulunkäynnin. Haastateltavat arvostivat koulunkäynnin korkealle, koska se antoi muun muassa mielekästä tekemistä arkeen. Yksi haastateltavista sai vasta Suomessa mahdollisuuden käydä kunnolla koulua ja hänelle se oli erittäin iso asia; oppiminen toi tyydytystä ja koulutehtäviin uppoutuminen suojasi myös huolilta ja murheilta. Yhdestä vastaajasta koulu tuntui liian ”lep-sulta” ja hän hämmästeli, että tunteja ei käytetty tehokkaasti opetukseen eikä oppilailta vaadittu riittävästi. Vaikka koulunkäynti olikin ryhmäkodin ulkopuolista toimintaa, ulottui ryhmäkodin psykososiaalinen tuki kouluasioihin läksyissä auttamisen ja muun koulunkäyntiin liittyvän välillisen avun kautta. Tätä välillistä tukea haastateltavat kertoivat saaneensa. Yksi poika

toi esiin, että jos kouluun pääsisi heti ryhmäkotiin saapumisen jälkeen, se helpottaisi sopeutumista. Snellmannin (2012, 12) mukaan aivan keskeinen psykososiaalisen tuen muoto hieman vanhempien turvapaikanhakijalasten kohdalla on koulutuksen ja opiskelun tukeminen, sillä se estää syrjäytymiskehitystä.

Kysyessäni pojilta heidän menneisyytensä huomioimisesta ryhmäkodilla, vastasivat kaikki, että menneisyyttä ei ollut paljonkaan huomioitu. Yksi poika toi selkeästi esille, ettei olisi halunnutkaan puhua menneisyydestään. Menneisyyden huomioimisen vaikutusta sopeutumiseen oli poikien hankalaa arvioida. Turvapaikanhakijalasten kohdalla löytyy ristiriitaisia näkemyksiä siitä, miten heidän menneisyyttään tulisi huomioida ja käsitellä. Mikkosen (2011, 83) mukaan lasten kanssa läheisesti työskentelevien henkilöiden on tärkeää huomioida asiakkaan menneisyys, sillä se vaikuttaa lapsen perusturvallisuuteen. Lapsuus on voinut olla turvallista kotimaasta lähtemiseen saakka, tai se on voinut olla sirpaleista, turvatonta ja esimerkiksi eri kaupungeissa, maissa tai sukulaisten luona asumista. Maahan tultuaan lapset yrittävät ymmärtää, mitä heille on tapahtunut, miksi he ovat päätyneet Suomeen ja miten sopeutua uuteen tilanteeseen. Ketään ei tule jättää yksin kokemustensa kanssa, sillä suuria muutoksia kohdanneet lapset tarvitsevat asioiden läpikäymistä, jotta he voivat tiedollisella tasolla käsitellä tapahtunutta ja ymmärtää tilannettaan. (Pölkki 2008, ks. Mt, 83.) Solantauksen (2010, ks. Snellmann 2012, 8) mukaan on aina erittäin tärkeää miettiä, onko kannattavaa yksilötasolla lähteä ”avaamaan” lapsen kokemuksia elämästään syvällisemmin, mikäli siihen ei ole pakottavaa ja perusteltua tarvetta. Snellmann (Mt, 8) on samoilla linjoilla; erityisesti jos lapsen elämä on alkanut jo tasoittua ja se soljuu eteenpäin ilman sen suurempia vaikeuksia, voisi menneisyyden avaamisesta olla lapselle enemmän haittaa kuin hyötyä. Se, että lapsi ei kerro elämästään, saattaa olla hänelle myös tärkeä selviytymiskeino stressaavassa elämäntilanteessa (Mt, 16). Yleensäkin turvapaikanhakijat ovat enemmän kiinnostuneita nykyhetkestä ja käytännön perustarpeista kuin menneisyyden kokemuksista (Ehnholt & Yule 2006, ks. Mt, 20). Koska menneisyyden huomioiminen näyttäytyy ristiriitaisena psykososiaalisen tuen osa-alueena, on sen vaikutuksia sopeutumiseen vaikea arvioida. Uskon, että ryhmäkodissa olisi keskusteltu enemmän poikien menneisyydestä, mikäli he olisivat itse sitä enemmän avanneet. Toisaalta kaikki työntekijät eivät välttämättä olisi olleet halukkaita tai valmiita keskustelemaan vaikeista asioista. Haastateltavien vastauksista ja teoretiedosta päätellen tärkeintä sopeutumista tukevaa psykososiaalista tukea onkin varmasti hienovaraisuus nuorten vaikeissa asioissa, ja oleminen läsnä ja saatavilla erityisesti silloin, kun he sitä eniten tarvitsevat.

Nuorten tulevaisuuden huomioiminen oli haastateltavien mukaan ollut ryhmäkodissa myös vähäistä. Joku oli saanut ohjaajilta tietoa ja keskustellut tulevaisuudesta, mutta suurin osa olisi kaivannut sitä ja kokenut sen sopeutumista edistäväksi. Ainakaan kaikille pojille ei haastatteluhetkellä käsittäkseni ollut selvää, että lähitulevaisuus toisi vääjäämättä eteen suuria muu-

toksia; Maahanmuuttoviraston päätöksen jälkeen toiset saivat kuntapaikan jostain päin Suomea ja jollekin saattaisi tulla myös käännytyspäätös kotimaahansa. Poika, joka sanoi keskustelleensa ohjaajan kanssa tulevaisuudestaan, kysyi minulta haastattelussa, millaista on Suomen muissa kunnissa ja kaupungeissa, ja onko se samanlaista kuin nykyisessä asuinpaikassa. Tulkitsin tämän kysymyksen niin, että poika oli ymmärtänyt, että saattaisi joutua muuttamaan jollekin muulle paikkakunnalle, ja hän ehkä peilasi tilannetta Afganistaniin, missä alueelliset erot esimerkiksi turvallisuuden ja koulutusmahdollisuuksien suhteen ovat suuria. Tulevaisuuden huomiointi olisi mielestäni tärkeä psykososiaalisen tuen osa-alue ryhmäkodin nuorille. Nurmi (2011, ks. Snellmann 2012, 12) tuo esiin tärkeänä syrjäytymistä ehkäisevänä toimintamuotona ”vastoinkäymisiin varautumisen”, toisin sanoen mietitään jo etukäteen, mikä eri tilanteissa voi mennä vikaan ja miten silloin tulisi toimia. Samaa tapaa voisi käyttää ”tulevaisuuden muutoksiin varautumisena”. Esimerkiksi perheenyhdistäminen voi olla monen yksintulleen alaikäisen suurin unelma, ja siitä tulisi jossain vaiheessa keskustella. Toki seikkaperäisempi keskustelu olisi järkevää vasta turvapaikkapäätöksen saannin jälkeen, mutta ehkä jo ryhmäkotiajan loppupuolella aihetta olisi hyvä sivuta. Tämä sen vuoksi, etteivät nuoret elätelisi liian suuria toiveita perheensä saamiseksi Suomeen ja sitten romahtaisi, kun selviäisi, miten vaikeaa perheenyhdistäminen nykyään on. Laarin (2016, ks. Räsänen 2016) mukaan ”perheenyhdistäminen on tehty käytännössä mahdottomaksi. Prosessi on kallis ja vaikea, laki tiukka ja viranomaisten tulkinta vieläkin tiukempaa. Kielteiset perheenyhdistämispäätökset aiheuttavat henkisiä romahduksia lapsille”.

Poikien kokemukset heidän tarpeisiinsa vastaamisesta sekä ymmärryksen ja kunnioituksen saamisesta ryhmäkodissa vaihtelivat. Tarpeisiin liittyvä kysymys oli laaja enkä avannut sitä haastatteluissa enempää, sillä ajattelin, että tärkeimmät asiat nousisivat esiin. Vastaukseksi sain hieman ympärilyöreitä ”kyllä” ja ”ei” tyyppisiä vastauksia, mutten paljonkaan selvennyttä, mitkä tarpeet erityisesti täyttyivät tai jäivät täyttymättä ja miten ne vaikuttivat sopeutumiseen. Ehkäpä kysymys oli liian laaja ja sen vuoksi vaikea. Kunnioituksen ja ymmärryksen saamisen kokemukset myös vaihtelivat; ne, jotka kokivat tullessaan kunnioitetuksi, kokivat saaneensa myös ymmärrystä. Toiset taas eivät kokeneet saaneensa kumpaakaan, mutta mainitsivat asian olevan työntekijäkohtaista, eli he kokivat, että jotkut työntekijät olivat ymmärtäväisiä ja kunnioittivat poikia enemmän kuin toiset. Lapsen tarpeisiin vastaaminen sekä häntä kannatteleva ja tukeva vuorovaikutus, johon sisältyy lapsen ymmärtäminen ja kunnioittaminen, liittyvät muun muassa kiintymyssuhteeseen. Snellmannin (2012, 6-7) mukaan turvallinen kiintymyssuhde syntyy aikuisen ja lapsen välisessä vuorovaikutuksessa silloin, kun aikuinen on tarpeeksi herkkä huomaamaan lapsen tarpeita ja kykenee vastaamaan niihin; turvallinen kiintymys helpottaa sopeutumista stressiin ja haastaviin elämäntilanteisiin.

Turvalliseen kiintymyssuhteeseen liittyy myös tuki ja kannattelu vaikeina aikoina. Poikien vastauksista ilmeni, että ne, jotka olivat saaneet ymmärrystä ja kunnioitusta, kokivat saaneensa

myös tukea ja kannattelua vaikeina hetkinä. Viidestä pojasta vain kahdella oli näitä myönteisiä kokemuksia. Henkilökohtaisesti olen iloinen siitä, että poika, jolla ei ollut tietoa perheensä kohtalosta, koki saaneensa tukea suruunsa ja ahdistukseensa. Edellisten kysymysten myönteisten vastausten pienestä määrästä voisi kuitenkin päätellä, että ryhmäkodin tarjoamaan psyykkiseen ja emotionaaliseen tukeen tulisi kiinnittää enemmän huomiota.

Kysyin myös vuorovaikutuksesta näkökulmana kieli- ja kulttuurierot. Onnistunut vuorovaikutus on tärkeä osa sopeutumista. Snellmannin (2012, 11) mukaan kehittyvää vuorovaikutusta pidetään juuri sinä vaikuttavana tekijänä, joka määrittää psykososiaalisen tuen onnistumisen tai epäonnistumisen. Haastateltavat olivat kokeneet luonnollisesti ryhmäkodissa asumisen alkuvaiheessa vuorovaikutuksen työntekijöiden kanssa haastavaksi uuden kielen ja kulttuurin vuoksi. Haastatteluhetkellä osa pojista koki vuorovaikutuksen jo sujuvan hyvin, etenkin, kun ryhmäkotiin oli tullut muutama darin kielinen ohjaaja. Kaksi pojista kertoi vuorovaikutuksen olevan edelleen vaikeaa ja jarruttavan sopeutumista.

Moghaddamin (2011, 109) mukaan lapsen kanssa on pystyttävä aitoon dialogiin, jossa hänen mielipiteitään ja näkemyksiään kuullaan ja kunnioitetaan. Hän muistuttaa, että turvapaikanhakijalapsen tulevat kulttuureista, joissa lastenkasvatus eroaa hyvin paljon suomalaisesta lastenkasvatuksesta; on tavallista, että lapset eivät ole tottuneet esittämään omia mielipiteitään, eikä heidän mielipiteilleen ole annettu arvoa. Kysyessäni haastateltavilta, miten heidän mielipiteitään ja näkemyksiään oli ryhmäkodissa huomioitu, ja miten se oli vaikuttanut sopeutumiseen, kaksi poikaa koki, ettei näkemyksiä oltu huomioitu, ja heistä oli vaikeaa arvioida asian vaikuttavuutta sopeutumiseen. Kolme poikaa oli kokenut, että heitä oli kuunneltu, mutta pääsääntöisesti mitään heidän esittämänsä muutosta ei ollut tapahtunut. Yksittäisiä kertoja oli kuulemma mielipide tai toive mennyt toiminnan tasolle asti. Yksi pojista mainitsi, ettei halunnut enää esittää näkemyksiään, ”kun eivät he kumminkaan kuuntele”. Kysyin myös yhteisöpalavereista, joita ryhmäkodilla oli tarkoitus pitää viikoittain, ja joissa nuoret ja ohjaajat saivat mahdollisuuden keskustella ajankohtaisista asioista. Ainoastaan yksi poika oli kokenut yhteisöpalaverit hyviksi; muiden kommentit olivat, ettei niitä oltu pidetty tai että ajatus oli hyvä, mutta toteutus oli jäänyt huonoksi. Aina kaikki pojat eivät olleet paikallakaan palavereiden aikaan koulun, harrastuksen tai palaverista tietämättömyyden/unohduksen vuoksi. Tämän kysymyksen kohdalla heräsi ajatus, että vaikka afgaanilapsen ei ehkä kotimaassaan ole tottuneet siihen, että heidän mielipiteitään oltaisiin kiinnostuneita, he näyttävät aika nopeasti omaksuneen Suomen demokraattisen toimintatavan, joka antaa heille oikeuden omaan mielipiteeseensä. Kokemus siitä, että mielipiteitä ja näkemyksiä sai esittää, mutta pääsääntöisesti ne eivät kuitenkaan vaikuttaneet mihinkään, voi selittää poikien turhautuneisuutta, jonka aistin haastatteluissa tämän kysymyksen kohdalla.

Haastatteluissa löytyi selkeästi yksi sopeutumista hidastava tekijä län mukaisen kehittymisen tukeminen -teeman sisällä. Kaikkien poikien vastaus oli sama: ryhmäkodissa arkea ei koettu mielekkääksi, sillä siellä ei ollut mielekkästä tekemistä. Joku kuvaili, että koulun jälkeen tulee vain ”hengailtua ryhmäkodilla” eikä se tuntunut hyvältä. Koulutehtävien teko mainittiin turhautumista lieventävänä tekijänä. Mielekkään tekemisen puutteen ryhmäkodilla koettiin hidastavan yhteiskuntaan sopeutumista. Kysyin pojilta, mitä ryhmäkodissa heidän mielestään olisi hyvä tehdä, jotta arki siellä tuntuisi mielekkäältä. He eivät keksineet mitään konkreettista ehdotusta haastatteluhetkellä. Uskon kuitenkin, että mikäli asiasta olisi keskusteltu ryhmäkodilla myöhemmin tavoitteena kehittää toimintaa, joka olisi nuorille mieluista ja jota nuoret itse suunnittelisivat, mielekkään tekemisen löytäminen olisi mahdollista ja edesauttaisi sopeutumista. Mielekkääseen tekemiseen liittyy mielestäni vahvasti oman toiminnan merkityksellisyyden kokemus. Wade ym. (2005, ks. Snellmann 2012, 8) ovat laajaan tutkimukseen perustuen todenneet, että yksintulleiden lasten sopeutumisen yksi tärkeä elementti on merkityksen löytäminen jokapäiväisistä rutiineista ja toiminnasta. Näkisin, että merkityksellisyyden löytäminen voi olla haastavaa vielä silloin, kun lapsi on turvapaikanhakuvaiheessa eikä maahan jääminen ole varmaa. Silti edes vähäiseenkin merkityksellisyyden kokemukseen ja mielekkään tekemisen löytymiseen kannattaisi mielestäni ryhmäkodissa panostaa.

Yksi vastaaja mainitsi, että ryhmäkodin ulkopuolella arki tuntui välillä mielekkäältä johtuen koulusta, harrastuksista ja ystävistä. Kysyin myös muilta pojilta, kokivatko he ryhmäkodin ulkopuolisen toiminnan, kuten ryhmäkodin järjestämät liikuntasalivuorot ja yhteiset pallopelit mielekkäinä, mutta vastaukset olivat yllättävän vaisuja olankohautuksineen. Mikkosen (2011, 89) mukaan on tärkeää löytää kaikille mieluista ja säännöllistä tekemistä, jonka avulla oppii uusia taitoja, kieltä, unohtaa mieltä painavat asiat sekä tapaa paikallisia nuoria ja voi kehittää fyysistä kuntoa. Tuen Mikkosen ajatusta, ja pohdin, että mieluinen ja säännöllinen tekeminen tuo varmasti turvapaikanhakijalasten arkeen paljon hyvää, mutta rasittavasta turvapaikkaprosessista johtuen hyvän kokeminen voi olla laimeaa. Saattaa siis olla liikaa oletettu, että turvapaikkaprosessin aikana kukaan voisi tuntea elämäänsä erityisen merkitykselliseksi ja arkeaan täysin mielekkääksi. Muutoinkin arjen merkityksellisyyden pohtiminen voi olla vielä liian syvällistä ja hankalasti hahmotettavaa teini-ässä oleville nuorille.

Kysyin haastateltavilta, oliko heillä tunne siitä, että he pärjäisivät (resilienssi) ja pystyivät vaikuttamaan omaan elämäänsä. Aiheeseen liittyen tiedustelin myös erikseen, oliko heillä toivoa ja uskoa tulevaan. Edellä mainitut tuntemukset ovat toivottuja ja erittäin tärkeitä psykososiaalisen tuen tavoitteita turvapaikanhakijalasten kohdalla (esim. Betancourt & Khan 2008, Ehntholt & Yule 2006, Karlsson ym. 2007; ks. Snellmann 2012; 6, 9). Näissä kysymyksissä vastaukset olivat linjassa keskenään siten, että ne jotka tunsivat pärjäävänsä ja voivansa vaikuttaa elämäänsä, kokivat myös toivon tunteita ja uskoivat tulevaisuuteen. Pojista kahdella oli haastatteluhetkellä myönteiset ja luottavaiset vastaukset kysymyksiin ja he kokivat kyseisten

hyvien tunnetilojen vaikuttaneen myös sopeutumiseen myönteisesti. Muilla vastaajilla oli lievä epävarmuutta pärjäävyyden ja tulevaisuuden uskon suhteen. Kukaan ei ollut epätoivoinen eikä selkeästi tuntenut, ettei pääsisi elämässään eteenpäin. Yksi poika mainitsi, että vaikka saisi neljän vuoden oleskeluluvan, ei silti voisi luottaa täysin tulevaisuuteen. Toinen vastaaja oli saanut oivalluksen, josta hän oli selvästi innoissaan: hän oli ymmärtänyt, että Suomessa hän itse vastasi elämästään ja pystyi vaikuttamaan siihen; ahkera opiskelu ja ponnistelu voisi olla tie hyvään tulevaisuuteen. Silti tämänkin innostuksen varjona oli pelko joutua palaamaan kotimaahan ennemmin tai myöhemmin - asia, johon ei itse välttämättä enää pystyisikään vaikuttamaan.

8.4 Kulttuurisensitiivisyys

Viimeisen eli Kulttuurisensitiivisyys-teeman alla haastateltavien vastaukset olivat keskenään melko samankaltaisia. Oman uskonnon ja kulttuurin harjoittamisen mahdollistamista pidettiin hyvänä ja sopeutumista edistävänä asiana, vaikka kaikille pojille uskonnolla ei ollut kovin merkittävää asemaa arjessa. Ryhmäkodissa oli mahdollista esimerkiksi vetäytyä rauhassa ruokilemaan tai kuunnella oman maansa musiikkia. Halukkaat saivat myös mahdollisuuden opiskella koulussa darin kieltä, mikä oli ryhmäkodin ulkopuolista toimintaa, mutta ryhmäkodin välillisesti tukemaa esimerkiksi oman äidinkielen lukemisen kannustamisena ja sen mahdollistamisena. Tutkimuksissa on huomattu, että pakolaislapset sopeutuvat helpommin, jos heidän omaksumansa tavat ja kulttuurin ominaisuudet saavat jatkumoa uudessa kotimaassa. Heidän kehitystään tukee myös nuoren omaksuma uskonnollinen vakaumus. (Mikkonen 2011, 81.)

Kulttuurieroja suomalaisen ja afgaanikulttuurin välillä ei koettu huomioidun ryhmäkodissa riittävästi. Yksi vastaaja kuitenkin kertoi, että ajan kuluessa ohjaajat olivat oppineet ymmärtämään paremmin afgaanikulttuuria ja se edisti sopeutumista. Taloon oli tullut myös afgaanitaustaisia ohjaajia sekä suomalainen ohjaaja, joka osasi darin kieltä ja tunsikin kulttuuria. Vastaajat pääsääntöisesti kokivat, että jos suomalaiset työntekijät olisivat ymmärtäneet heti ryhmäkotiin saapumisen alkuvaiheessa enemmän afgaanikulttuuria ja sen erityispiirteitä, olisi sopeutuminen ryhmäkodissa ja Suomessa asumiseen ollut nopeampaa. Nämä tulokset vahvistavat tutkimuksissa (ks. esim. Halonen & Puhalainen 2008, 9) esiin tulleita havaintoja, että maahanmuuttajien kanssa toimimisessa tarvitaan kulttuurista herkkyyttä ja tietämystä, jotta heidän tarpeensa tulisivat todella ymmärretyiksi ja heille tarjottava apu olisi oikeanlaista ja vaikuttavaa. Mikkosen (2011, 83) mukaan kuitenkin vähäisempikin kulttuurinen ymmärrys riittää: ”työntekijöiden ei tarvitse olla eri maiden, kulttuurien ja uskontojen asiantuntijoita, vaan perustietojen varassa he voivat kuunnella, eläytyä ja kysyä hienovaraisesti lapsen taustasta ja nykytilanteesta”.

Kukaan vastaajista ei kokenut oppineensa suomalaiseen kulttuuriin liittyviä tapoja, jotka edistäisivät sopeutumista - ainoastaan kysymystä tarkentavina esimerkkeinä mainitut sauna sekä

mahdollisuus siihen, että olisi tyttöystävä, saivat joiltakin kannatusta sopeutumista edistävinä asioina. Pojille oli Suomeen tullessaan valjennut, että Suomessa voi olla kaveri myös tyttöjen kanssa, ja että on tavallista, että on yksi varsinainen tyttöystävä ja lisäksi voi olla muita tyttöjä tasavertaisina kavereina poikakavereiden rinnalla. Tarkentavista kysymyksistä sauna liittyi ryhmäkodin psykososiaaliseen tukeen, sillä ryhmäkodilla oli sauna käytettävissä, ja sitä kaikki haastateltavat käyttivätkin säännöllisesti. Tyttöystävä taas liittyi ryhmäkodin ulkopuoliseen elämään, mutta ryhmäkoti suhtautui myös tyttöystäviin myönteisesti ja salli heidän tulla vierailulle poikien luo. Haasteltavien vastaukset ovat ihan loogisia, kun katsoo heidän tilanettaan opinnäytetyöni teoriaosassa sivuilla 17-18 esittelemieni pakolaiskriisin vaiheiden (Räty 2002, 121) tai akkulturaatiomallin (Berry 1990; ks. Alitolppa-Niitamo 1994, 32-33) näkökulmasta. Pojat eivät vielä turvapaikanhakuvaiheessa voikaan olla mallien viimeisimmässä vaiheessa, jossa sopeutuminen valtakulttuuriin olisi jo tapahtunut. Molemmissa malleissa vasta tällöin maahanmuuttaja on todella omaksunut ja ottanut käyttöönsä valtakulttuurin tapoja.

Koska mielenterveys on yksi haastavimmista maahanmuuttajien terveyteen liittyvistä kysymyksistä ilmiön kulttuurisidonnaisuuden vuoksi, ja pakolaistaustaiset maahanmuuttajat suhtautuvat usein varauksellisesti mielenterveyspalvelujen käyttöön (ks. esim. Maahanmuuttajien mielenterveys, 2017), halusin kysyä poikien asennetta palveluihin. Mielenterveyspalvelut olisivat ryhmäkodin ulkopuolella tapahtuvaa tukea. Kukaan vastaajista ei ollut käyttänyt Suomessa niin sanottuja perinteisiä terapia- tai muita mielenterveyspalveluita, ainoastaan yksi poika oli käynyt kerran viikossa ratsastamassa terapiatarkoituksessa. Hänellä oli siitä hyvä kokemus, ja hevosen kanssa puuhailu oli tukenut sopeutumista. Tällaisen palvelun löytämiseen ja rahoittamiseen ryhmäkoti oli ponnistellut normaalia enemmän. Kysymykseni kuului, menisivätkö pojat terapiaan, jos olisi todella huono olo ja ryhmäkoti niin suosittelisi. Samalla kerroin, että Suomessa terapia on osa normaalia terveydenhoitoa ja että yhtä lailla kuin hoidetaan kehoa, tulisi hoitaa mieltä. Tämän alustuksen jälkeen kaksi poikaa vastasi, ettei menisi terapiaan ja kaksi vastasi, että voisi mennä. Yksi poika jäi kahden vaiheille. Ne, jotka olivat terapiamyönteisiä, arvelivat, että terapia voisi auttaa sopeutumista vaikeimpina aikoina.

Tiedustelin myös poikien suhtautumista naispuolisiin ohjaajiin verrattuna miesohjaajiin. Halusin tietää, vaikuttiko ohjaajan sukupuoli kokemuksiin psykososiaalisesta tuesta ja sen vaikutuksista sopeutumiseen. En tiedä, oliko sillä vaikutusta vastauksiin, että minä haastattelijana sekä ohjaaja-tulkki olimme molemmat naisia. Kaikki pojat kertoivat, että naisohjaajat olivat tasaveroisia miesohjaajien kanssa, tosin yksi poika mainitsi, että henkilökohtaisemmat asiat hän hoitaisi mieluummin miesohjaajan kanssa. Haastattelun ulkopuolella, toimiessani itsekin ohjaajana olin havainnut, että pojat suhtautuivat naisohjaajiin kunnioittavasti. He olivat myös huomattavan kohteliaita, ja usein he esimerkiksi avasivat naistyöntekijälle oven ihan ar-

kistenkin touhujen lomassa. Saattaa olla, että pojille ohjaajan ikä oli merkittävämpi kuin sukupuoli, sillä ainakin he omassa kulttuurissaan ovat tottuneet kunnioittamaan vanhempia ihmisiä (Räty, 2016). Mikkosen (2011, 89) mukaan nuoret pojat kunnioittavat usein samasta maasta tullutta miestyöntekijää. Tätä samasta maasta tullutta miestyöntekijää ei ryhmäkodissa ollut, joten mahdollisen afgaanitaustaisen miesohjaajan merkitys jäi arvoitukseksi. Suikkasen (2010, ks. Mt, 89) selvityksessä yleensäkin miespuolisten työntekijöiden tärkeä rooli nuorten poikien ohjaamisessa nousi esiin. Näiden tietojen ja omien kokemusten pohjalta voin yhteenvetona todeta, että kyseisessä ryhmäkodissa poikien suhtautumisen ja kunnioituksen ratkaisi ennen kaikkea ohjaajan persoona, asenne ja ammattitaito - ei niinkään sukupuoli.

Viimeiseksi tiedustelin haastateltavilta, onko jokin haastattelussa mainitsemaan seikka tukenut tai estänyt sopeutumista. Sellaisia ei tullut kenellekään mieleen. Lopuksi annoin pojille mahdollisuuden kysyä itse jotain haastattelijalta. Kaksi viidestä pojasta halusi kysyä heille tärkeistä asioista. He halusivat esimerkiksi tietää, mitä suomalaiset heistä ajattelevat tai millaista on muualla Suomessa. Saimme näistä aiheista myös hedelmällistä keskustelua haastateltavien kanssa, mutta avoin keskustelu ei tuottanut enempää varsinaiseen tutkimusongelmaan liittyvää tietoa.

9 Johtopäätökset

Opinnäytetyössä etsittiin vastausta tutkimusongelmaan teemahaastattelun avulla. Viideltä yksin maahan tulleelta, ryhmäkodissa asualta 15-16 -vuotiaalta afgaani-turvapaikanhakijalta kysyttiin, miten psykososiaalinen tuki oli toteutunut ryhmäkodissa heidän kokemanaan, ja miten se oli vaikuttanut heidän sopeutumiseensa Suomeen. Tärkeimpinä tutkimustuloksina nousivat teemoittain seuraavat asiat:

Perushoiva kokonaisuudessaan oli ryhmäkodissa hyvällä mallilla ja tuki sopeutumista. Fyysinen turvallisuus koettiin hyväksi, mutta psyykinen turvattomuuden tunne oli kaikilla haastatelluilla olemassa. Se johtui ryhmäkodin ulkopuolisista asioista; turvapaikkaprosessista ja perheestä erossa olemisesta sekä huolista perheen tilanteeseen liittyen.

Ryhmäkodin ihmissuhteissa korostui erityisesti omaohjaajan tai jonkun muun luotto-aikuisen merkitys. Kaikki eivät olleet kovin tyytyväisiä suhteeseensa omaohjaajan kanssa. Henkilökunnan saatavuudessa, läsnäolossa ja kuuntelutaidoissa oli toivomisen varaa. Omanmaalaisten ja -kielisten ohjaajien rooli oli tärkeä sopeutumisen kannalta heidän toimiessaan kielen ja kulttuurin tulkkeina sekä nuorilta työntekijöille päin että päinvastoin. Ryhmäkodin sisällä syntyneet kaverisuhteet olivat erittäin tärkeää vertaistukea nuorille, kuten myös ryhmäkodin ulkopuolella syntyneet kaverisuhteet koettiin erittäin tärkeiksi sopeutumisen kannalta. Ystävyys-suhteinen muodostaminen kantasuomalaisiin nuoriin koettiin vaikeaksi. Kotimaan ihmissuhteiden tukemista ei koettu riittäväksi, sillä perheeseen tai muihin läheisiin oli mahdollista pitää

yhteyttä puhelimitse liian harvoin. Tämä johtui pääosin muista seikoista (Maahanmuuttoviraston myöntämä puhelinrahan määrä, huonot puhelinlinjat kotimaahan) kuin ryhmäkodin antamasta tuesta.

län mukaisen kehittymisen tukemisessa tiedonsaanti omaan arkeen vaikuttavista asioista oli kaikkien mielestä hyvää ja jokainen tunsu kuuluvansa Suomessa johonkin, joko ryhmäkodin yhteisöön tai yleisemmin suomalaiseen yhteiskuntaan. Koetut puutteet liittyivät psyykkisen ja emotionaalisen tuen määrään ja laatuun. Tuen puuttuminen luonnollisesti hidasti sopeutumista. Vain osa pojista koki tullessa ymmärretyksi, kuulluksi tai kannatelluksi vaikeina aikoina, tai tunsu että hänestä aidosti välitettiin. Nuorten menneisyyteen ja tulevaisuuteen oli kiinnitetty useimpien mielestä liian vähän huomiota. Kukaan ei kokenut, että ryhmäkodissa oli riittävästi mielekästä tekemistä. Osalla pojista ei ollut onnistumisen kokemuksia ryhmäkodissa tai sen ulkopuolella. Kaikesta huolimatta kaikilla oli ainakin jonkun verran pärjäämisen eli resilienssin tunnetta, kokemusta pystyvyydestä vaikuttaa omaan elämäänsä, sekä toivoa ja uskoa tulevaisuuteen, mikä tuki sopeutumista.

Kulttuurisensitiivisyyteen liittyen oman uskonnon ja kulttuurin harjoittamisen mahdollisuus koettiin tärkeäksi ja sopeutumista tukevaksi asiaksi. Kenenkään mielestä suomalaisen ja afgaanikulttuurin välisiä eroavaisuuksia ei ollut ryhmäkodissa huomioitu riittävästi. Jos ryhmäkodissa olisi heti alussa ollut enemmän monikulttuurista kompetenssia, ymmärrystä afgaanikulttuurista sekä afgaanitaustaisia tai darin kieltä osaavia ohjaajia, olisi se koettu sopeutumista huomattavasti helpottavaksi tekijäksi.

Opinnäytetyössä saatiin vastaus sekä tutkimusongelmaan (ryhmäkodin psykososiaalinen tuki ja sen vaikutus sopeutumiseen) että siihen liittyvään aiheetta laajentavaan ja tarkentavaan osioon (ryhmäkodin ulkopuoliset sopeutumiseen vaikuttaneet asiat). Saadut tulokset lähinnä vahvistavat aiempaa tutkimustietoa siitä, millaisiin asioihin ryhmäkodin psykososiaalisen tuen piirissä tulisi erityisesti kiinnittää huomiota, jotta sopeutuminen Suomeen olisi helpompaa. Se, että opinnäytetyön kohderyhmänä oli vain afganistanilaisia yksintulleita alaikäisiä turvapaikanhakijoita, ei tuonut eroavaisuuksia yleisemmällä tasolla saatuihin aiempiin yksintulleita alaikäisiä koskeviin tutkimustuloksiin.

Oma tärkein havaintoni ja näkemykseni tutkimustulosten, ryhmäkodissa työskentelyn ja lähdemateriaaleihin perehtymisen jälkeen on, että turvapaikkaprosessissa olevia lapsia ja nuoria tulisi auttaa mahdollisimman kokonaisvaltaisesti, ja perushoivan kuntoon saamisen jälkeen tulisi panostaa voimakkaasti psyykkisen ja emotionaalisen tuen antamiseen. Tämän havainnon pohjalta olen koonnut seuraavassa luvussa kehittämissuositusten ryhmäkodille. Koska opinnäytetyöprosessin aikana yhteistyöryhmäkoti on ehtinyt lopettaa toimintansa (turvapaikanha-

kijoiden määrän vähennyttyä vuonna 2016 Maahanmuuttovirasto on sulkenut useita ryhmäkoteja), ei kyseinen taho voi enää hyödyntää tutkimustuloksia ja kehittämisehdotusta, mutta ne ovat vapaasti hyödynnettävissä toisissa ryhmäkodeissa ja muissa alaikäisten turvapaikanhakijoiden kanssa toimivissa organisaatioissa. Opinnäytetyöstä voi saada myös yleisellä tasolla lisää ymmärrystä kohderyhmästä ja heidän elämästään Suomessa. Koska ryhmäkodit ovat erilaisia, ei tuloksia ja kehittämisehdotusta voi suoraan yleistää. Ne antavat kuitenkin viitteitä ja vertailupohjaa siihen, mihin psykososiaalisen tuen osa-alueisiin alaikäisten turvapaikanhakijoiden kanssa toimiessa olisi hyvä kiinnittää huomiota.

10 Kehittämisehdotus ryhmäkodille: psykososiaalisen työn painotukset turvapaikkaprosessin eri vaiheissa

Perustuen opinnäytetyön johtopäätöksissä esittämäni havaintoon, että perushoivan kuntoon saamisen jälkeen ryhmäkodin tulisi panostaa voimakkaasti psyykkisen ja emotionaalisen tuen antamiseen, olen hahmotellut seuraavan portaittaisen mallin psykososiaalisen tuen painotuksista. Tällä hetkellä turvapaikkaprosessi alaikäisilläkin on pitkä, vähintään noin vuoden mittainen, ja yleensä he asuvat sen ajan ryhmäkodissa. Mallini olen hahmotellut sen vuoksi noin vuoden ajalle ja siinä painotetaan eri aikoina psykososiaalisen tuen eri osa-alueita. Pelkistetyssä listassani on asioita, joita ei välttämättä ole tullut opinnäytetyössäni tarkasti esiin, kuten ohjaajien kompetenssit, sillä malli on synteesi kaikesta aiemmin oppimastani, näkemästäni ja ymmärtämästäni liittyen yksintulleisiin alaikäisiin turvapaikanhakijoihin, mukaan lukien tämän opinnäytetyön tekeminen ja siitä saamani tulokset. Mallin olen pyrkinyt tekemään hyvin konkreettiseksi ja käytännönläheiseksi. Käytän siinä luettelomuotoa, mikä mahdollistaa mallin helpon luettavuuden sekä muokattavuuden, mikäli haluaa käyttää mallia pohjana psykososiaalisen tukityön suunnittelussa.

Alkuvaihe ryhmäkodissa:

- ryhmäkodin henkilöstöresursseissa mukana ainakin yksi monikulttuurisuusosaaja ja asukkaiden kanssa samaa etnistä taustaa oleva ohjaaja sekä riittävästi miesohjaajia
- omaohjaajien nimeäminen suunnitellusti
- keskittyminen aluksi perushoivaan
- koulunkäynnin mahdollistaminen heti alussa
- panostus lapsille ja nuorille mahdollisimman mieleiseen ruokaan

2-3 kk:n kohdalla:

- havainnointi kiintymyssuhteiden rakentumisesta ja tietoinen panostaminen niihin
- siirtyminen asteittain perushoiva-painotuksesta psyykkisen ja emotionaalisen tuen painotukseen
- mielekkään toiminnan ja vaihtelun luominen ryhmäkotiin

- havainnointi ja varmistus kaverisuhteiden rakentumisesta ja sujuvuudesta
- kertominen pakolaiskriisin eri vaiheista lapsille ja nuorille -> ymmärtävät paremmin erilaisia vaiheita omassa hyvinvoinnissaan; myös työntekijöiden tulee ymmärtää erilaiset vaiheet

6 kk:n kohdalla:

- kiintymyssuhteen ollessa hyvä -> menneisyyden ja vaikeaksi koettujen asioiden laajempi huomiointi
- panostus henkilökunnan aidon läsnäolon ja kohtaamisen taitoihin
- tuodaan ilmi ja sanotetaan eri tavoin, että asukkaista todella välitetään
- ohjauksessa vältetään keskittymästä liikaa perusasioihin ja vältetään jatkuvaa kiirettä (riittävällä resursoinnilla mahdollistuu laadukas työ)
- lasten ja nuorten onnistumisten huomiointi entistä tietoisemmin

Kun turvapaikkapäätös ja muutto ryhmäkodista lähestyvät:

- tulevaisuus puheeksi; myönteisen realismin avulla uskon luominen tulevaan
- psyykkisen ja emotionaalisen tuen entistä suurempi painotus
- lasten ja nuorten osallisuuden ja toimijuuden lisääminen entisestään
- opitun näkyväksi tekeminen asukkaille: mitä he ovat oppineet, miten he ovat kehittyneet ja miten hienoja lapsia ja nuoria heistä on kasvanut
- avoimuus ja tukeminen asukkaiden henkisessä valmistautumisessa muutokseen, joka seuraa turvapaikkapäätöksestä (myönteinen tai kielteinen päätös)

11 Opinnäytetyön luotettavuus ja eettinen pohdinta

Lähdesmäen ym. (2006) mukaan tutkimuksen tekijän tulee miettiä eettisiä valintoja, kun hän kerää henkilökohtaisia tietoja sisältävää aineistoa tai tutkii poliittisesti, uskonnollisesti tai kulttuurisesti herkkää aihepiiriä. Omalla kohdallani olen opinnäytetyössäni pohtinut eettisiä kysymyksiä tarkasti, ja niistä keskusteltiin jo aivan aluksi myös ryhmäkodin edustajan kanssa, kun haastattelujen tekemistä suunniteltiin. Tarkoitus on ollut koko opinnäytetyöprosessin ajan tiedostaa ja huomioida haastateltavien asema herkässä iässä olevina, yksintulleina turvapaikanhakijoina, joiden uskonto ja kulttuuri poikkeavat huomattavasti omista suomalaisista lähtökohdistani ja joille koko turvapaikanhakuprosessi on myös elämää mullistava kriisi. Lisäksi olen pyrkinyt kohtaamaan jokaisen haastateltavan yksilönä eikä niinkään tietyn ryhmän edustajana.

Erityisesti arkaluonteisia tietoja kootessaan on tutkijan pyrittävä selvittämään itselleen, tarvitseeko hän niitä, ja onko tieto niin arvokasta, että se oikeuttaa puuttumaan ihmisten yksityisyyteen. Jokaiselle tutkittavalle tulee antaa riittävä informaatio tutkimuksen luonteesta ja

tavoitteesta sekä korostettava vastaamisen vapaaehtoisuutta. (Eskola & Suoranta 1998, 43.) Omassa tutkimusprosessissani kysymykset ja teemat nojaavat teorian tietoon, joten koin kysymäni arkaluonteisetkin asiat sen vuoksi merkittäviksi. Lisäksi kerroin nuorille haastattelulupaa kysyessäni hyvin selkeästi, miksi haastattelua tein, ketä se palvelisi, miksi tieto olisi arvokasta, ja että osallistuminen ja vastaaminen vaikeilta tuntuviin kysymyksiin oli vapaaehtoista. Lisäksi toin esiin, että haastatteluun osallistumisen voi halutessaan milloin vain keskeyttää ja että osallistuminen ei millään tavalla vaikuttaisi turvapaikanhakuprosessiin. Yksi poika tiedusteli, voiko hän kysyä osallistumiseen luvan vanhemmiltaan Afganistanista. Kerroin, että hän voi kysyä, mutta kehotin harkitsemaan, onko luvan kysyminen järkevää, sillä vanhemmilla ei ole tietoa esimerkiksi Suomen opinnäytetyöasioista tai haastattelun luottamuksellisuudesta, anonymiteetistä tai siitä, että pojan osallistuminen ei vaarantaisi turvapaikan saantia. Vastaukseni perusteella poika teki itse myöntävän päätöksen osallistumisestaan ilman vanhempiensa mielipidettä.

Tietojen käsittelyssä ja julkistamisessa kaksi keskeistä käsitettä ovat luottamuksellisuus ja anonymiteetti. Eettisten ongelmien tunnistaminen ja välttäminen etukäteen vaatii tutkijalta ammattitaitoa, ammattietiikkaa. Haastateltavien kanssa olisi hyvä tehdä kirjallinen sopimus heidän suostumuksestaan ja tutkijan oikeudesta kerättyjen tietojen käyttämiseksi. (Mt, 43-45.) Kerroin nuorille tulkin avulla, että haastattelu on luottamuksellinen ja ettei heidän henkilöllisyytensä tulisi missään tutkimuksen vaiheessa esiin, kuten ei myöskään ryhmäkodin tarkka sijainti. Selitin myös, miksi nauhoittaisin haastattelut ja että hävittäisin nauhoitukset sekä haastattelujen kirjalliset aineistot, kun opinnäytetyö olisi valmistunut. Teimme myös kirjallisen sopimuksen sekä poikien edustajan että heidän itsensä kanssa haastatteluun osallistumisesta, mikä mielestäni lisäsi poikien luottamusta haastatteluja kohtaan.

Tutkimuksen luotettavuuteen ovat vaikuttaneet ainakin poikien suhtautuminen haastatteluun sekä haastatteluhetken viireys- ja mielentila. Joiden haastateltavien kohdalla oli haastattelun loppuvaiheessa viitettä, että kysymyksiä ja vastauksia ei jaksettu enää pohtia kovin tarkasti tai syvästi. Ehkä joillakin oli myös ”suodatin päällä”, eivätkä he halunneet tuoda kaikkia kokemiaan epäkohtia tai ikäviä tunteitaan esille. Oliko näin, se jäi minulle arvoitukseksi. Käsittekseni mukaan afgaanikulttuurissa ei puhuta asioita niin suoraan kuin Suomessa, kasvojen säilyttäminen on tärkeää ja muutenkin ollaan hienovaraisia ja kohteliaita. Se, että haastattelija ja tulkki olivat haastatelluille tuttuja ohjaajia, loi haastattelutilanteeseen rentoutta ja luottamuksellista ilmapiiriä, mutta toisaalta se saattoi aiheuttaa vastausten ”kaunistelua”, vaikka sitä en huomannutkaan. On mahdollista, että pojat olisivat kertoneet ulkopuoliselle haastattelijalle ja tulkille asioita eri tavalla. Varauduin mahdollisiin riskeihin tutkimuksen luotettavuuden suhteen etukäteen, esimerkiksi selittämällä pojille, että suorat ja rehelliset vastaukset auttavat minua ja ryhmäkotia parhaiten, kuten myös muita, jotka myöhemmin ehkä hyödyntävät tutkimuksen tuloksia.

Luotettavuuteen saattoi vaikuttaa myös se, että tulkki ei ollut ammattitulkki. Se antoi syyn olla entistä tarkempi siinä, että viestit kulkivat alkuperäisessä muodossaan perille molempiin suuntiin. Haastatteluissa muutaman kerran tulkki kommentoi tai tarkensi asioita itsenäisesti darin kielellä haastateltaville, jolloin en voinut olla aivan varma keskustelun sisällöstä. Toki hän pyrki sitten selittämään minulle, mitä oli kysynyt tai tarkentanut. Tutkimuksen luotettavuutta lisäsi se, että haastateltaviksi valittiin noin 10 kuukautta ryhmäkodissa asuneet pojat. He olivat siinä ajassa ehtineet nähdä ja kokea ryhmäkodin rutiinit ja monenlaiset tukitoimet, joilla heidän hyvinvointiaan ja sopeutumistaan oli pyritty edistämään. Haastattelututkimuksen tekemisen poikien näkökulmasta käsin voidaan ajatella olevan eettistä; ryhmäkoti ei vain olettanut työnsä vaikutuksia poikiin, vaan halusi kuulla poikien kokemuksista heidän itsensä kertomana.

12 Mitä opinnäytetyöprosessi opetti?

Vaikka tein ensisijaisesti opinnäytetyön sekä oman kiinnostukseni että ryhmäkodin tarpeen pohjalta, toivon, että se voisi rakentaa siltaa yksintulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden ja heitä kohtaavien sosiaali-, kasvatusta- ja terveysalan toimijoiden välille. Tuntuu hyvältä, että opinnäytetyö toi myös turvapaikanhakijanuorten oman äänen kuuluviin, kun he avoimesti kertoivat kokemuksistaan Suomessa ja ryhmäkodissa. Ehkä he voivat omalla panoksellaan välillisesti helpottaa myös toisten yksintulleiden alaikäisten sopeutumista Suomeen.

Olen opinnäytetyöprosessin aikana saanut nähdä ja kuulla ryhmäkodin poikien onnistumisista ja haasteista. Olen iloinen heidän kehittymisestään ja mahdollisuuksistaan uuteen hyvään elämään. Samaan aikaan olen myös surullinen Suomen tilanteesta ryhmäkotien suhteen, liittyen palveluiden jatkuvuuteen. Parhain tilanne yksintulleiden alaikäisten kohdalla olisi, että muutto ryhmäkodista tapahtuisi lähellä olevaan perheryhmäkotiin tai tukiasumisyksikköön. Tällä hetkellä valitettavan monet nuoret joutuvat oleskeluluvan jälkeen muuttamaan toiselle paikkakunnalle monien satojen kilometrien päähän. Näin kävi myös kaikille yhteistyöryhmäkotiin nuorille. On suurta resurssien tuhlaamista, kun tutut ohjaajat, koulu, harrastukset ja ystävät vaihtuvat ja nuoret joutuvat aloittamaan sopeutumisen taas uuteen paikkaan. Koska he yleensä ehtivät kiintyä ryhmäkodin työntekijöihin ja asuinkavereihin, on erittäin ristiriitaista siirtää heidät sen jälkeen taas aivan uuteen kaupunkiin, jopa toiselle puolelle Suomea. Myös monissa tutkimuksissa on todettu, että useat muutot turvapaikkaprosessin aikana tai sen jälkeen eivät tue toipumista ja kotoutumista, vaan ovat myös mielenterveysriski (esim. Suikkonen 2010, Parsons 2010, ks. Mikkonen 2011, 85). Tämä ongelma on ollut Suomessa tiedossa jo jonkin aikaa, joten toivon, että pian pystytään perustamaan pysyvämpiä ns. hybridiyksiköitä, joissa on valmisteltuna turvapaikanhakijalapsille turvallinen ja kehittymistä tukeva polku lapsuudesta aikuisuuteen. Tämä tarkoittaisi, että samassa organisaatiossa tai lähialueella olisi ryhmäkoti, perheryhmäkoti ja tuetun asumisen yksiköt sekä jälkihuoltopalvelut. Yksintulleet

maahanmuuttajat ovat Suomessa oikeutettuja lastensuojelun jälkihuoltopalveluun 18-21 -vuotiaina, mikä auttaa heitä itsenäistymisessä omaan asuntoon muuttamisen jälkeen. Tällä hetkellä vain osa Suomen kunnista tarjoaa jälkihuoltopalvelua.

Opinnäytetyön tekeminen on ollut pitkä prosessi, kestoltaan noin vuoden. Tekeminen on välillä keskeytynyt täysin muiden koulutehtävien tieltä. Jopa koko ryhmäkoti on ehtinyt sulkeutua prosessin aikana. Työn tekeminen on välillä ollut mielekästä ja välillä tuskallista. Olen oppinut aiheestani luonnollisesti paljon ja uskon, että voin hyödyntää oppimaani tulevassa työssäni. Olen huomannut, että pystyn toimimaan monikulttuurisessa ympäristössä, ja koen jopa olevani kotonani siellä. Pidän myös prosessin kautta oppimiani asioita merkityksellisinä, sillä haluan kasvaa monikulttuurisen kasvatus- ja sosiaalityön vahvaksi ammattilaiseksi. Turvapaikanhakijoiden elämä on kovin haurasta, joten näen, että he tarvitsevat ammattitaitoista ja työntekijän sydämestä aidosti tulevaa apua. Yhtäläilla jo oleskeluluvan saaneet maahanmuuttajat ovat monenlaisen avun tarpeessa.

Opinnäytetyötä tehdessä olen oppinut huomaamaan, että Suomessa monikulttuurinen asiakastyö on vielä uutta ja yhä useammilla aloilla tarvitaan monikulttuurisuusosaajia. Sosiaalialallaakaan ei työntekijällä ole välttämättä niitä tietoja ja taitoja, joita laadukas työ turvapaikanhakijoita ja maahanmuuttajia kohdatessa vaatii. Työntekijän tulisi ymmärtää oman kulttuurinsa, uskontonsa ja asenteidensa vaikutus näkemyksiinsä, jotta hän voisi kohdata asiakkaansa aidosti ja arvostavasti. Työntekijän tulisi myös tiedostaa asiakkaan kulttuurin ja uskonnon vaikutus hänen käyttäytymiseensä. Työote on pidettävä joustavana, oltava kärsivällinen ja ymmärtäväinen sekä varauduttava siihen, että toisten kulttuurien edustajat eivät useinkaan toimi niin kuin olettaisimme.

Turvapaikanhakijalasten kanssa toimiessa psykososiaalinen työ on siis hyvin monimuotoista ja vaatii moniosaajuutta. Yhdyn täysin Snellmannin (2012, 21) kokoamiin havaintoihin yksintul-leita lapsia ja nuoria tukevasta, vaikuttavasta työstä:

”Holistinen, monialainen ja integratiivinen lähestymistapa on tarpeen turvapaikanhakijalasten kanssa toimiessa, jotta tarpeisiin pystytään vastaamaan. Tämä tarkoittaa niin materiaalista kuin henkistäkin tukea ja apua. Se tarkoittaa käytännön asioissa auttamista. Se edellyttää niin nykyhetken arkisten tilanteiden kuin mahdolliseen traumaan (tilanne ja reaktio) liittyvien asioiden huomioimista. Se tarkoittaa toimintana niin ennaltaehkäisevää kuin korjaavaakin toimintaa. Se edellyttää lapsen elämään vaikuttavien riski- ja suojaavien tekijöiden huomioimista ja lapsen normaalin kognitiivisen, emotionaalisen ja sosiaalisen kehityksen tukemista ja kehittämistä. Ennen kaikkea se tarkoittaa avointa

ja vastaanottavaa suhtautumista yksin maahan tulleisiin lapsiin ja lasten hyvinvoinnin näkemistä toiminnan ensisijaisena tavoitteena”.

Kuten työni teoriaosuudessa (s. 21) on tullut ilmi, on psykososiaalisella työllä myös yhteiskunnallinen ulottuvuus ja sen kehittämiseksi tarvitaan työn yhteiskunnallisten sidonnaisuuksien kriittistä arviointia. Mielestäni tällä hetkellä Suomessa yhteiskunnalliset rakenteet vaikeuttavat turvapaikanhakijoiden ja pakolaistaustaisten maahanmuuttajien kanssa tehtävää työtä. Se on toisaalta ymmärrettävää, sillä vasta kaksi vuotta sitten, syksyllä 2015, alkoi Suomeen tulla lähes hallitsemattomasti turvapaikanhakijoita. Oma kokemukseni ”kentältä” on, että maahanmuuttajien palvelut ovat hajallaan, riittäviä resursseja ja osaamista ei aina ole ja viranomaisten toiminta ja vastuut ovat epäselviä. Lähestyvä sote-uudistus tuo myös vääjäämättä muutoksia tullessaan. Uskon, että kun rakenteet ja vastuut saadaan selkeytettyä, sekä asiakkaiden että monien aiheen parissa työtä tekevien elämä helpottuu. Tärkeintä on kuitenkin keskittyä tähän hetkeen ja tehdä parhaansa niillä resursseilla ja niissä rajoissa, joita kulloinkin olemassa on.

Jatkotutkimuksia ajatellen olisi kiinnostavaa kuulla hyvistä käytännöistä ja onnistumisista koksien ryhmäkotien antamaa psyykkistä ja emotionaalista tukea, sekä samaan aiheeseen liittyen, miten yksintulleiden alaikäisten kiintymyssuhteita on tietoisesti tuettu ja rakennettu. Opinnäytetyön tehtyäni minulla on ymmärrys, että turvallinen kiintymyssuhde omaohjaajaan tai muuhun ryhmäkodin aikuiseen mahdollistaa psyykkisen ja emotionaalisen tuen antamisen sekä sen vastaanotettavuuden ja vaikuttavuuden. Myös vertaistukitoimintaa voisi tutkia, sillä se voisi olla tärkeä psyykkistä ja emotionaalista hyvinvointia tukeva asia. Ehkäpä ryhmäkodin olisi mahdollista etsiä lisäresursseja toimintaansa ryhmäkodin ulkopuolelta ja panostaa vertaistukeen nuorille. Hyvää vertaistukea olisivat varmasti jo hieman kauemmin Suomessa olleet, yksintulleet maahanmuuttajat ja heidän esimerkkinsä pärjäämisestä ja elämän rakentamisesta Suomessa. Vielä yhtenä jatkotutkimusaiheena näkisin selvittämisen, miten yksintulleille alaikäisille saisi lisää kontakteja kantaväestöön. Uskon, että suomalaisten ystävyysuhteiden etsiminen ja tukeminen edistäisi sopeutumista sekä kielen ja kulttuurin oppimista. Ystävyysuhteet voisivat toteutua esimerkiksi tuki- tai kummiperhetoiminnan kautta.

Lopuksi haluan kiittää ryhmäkotia opinnäytetyöni tekemisen mahdollistamisesta ja hyvästä yhteistyöstä. Erityisesti kiitän haastatteluihin osallistuneita poikia sekä ohjaaja-tulkkia, joiden avuliaisuuden ja avoimen asenteen avulla sain opinnäytetyöni toteutettua ja tuotettua toivottavasti arvokasta tietoa aiheen parissa toimiville tahoille.

Lähteet

Alitolppa-Niitamo, A. 1994. Kun kulttuurit kohtaavat. Suomen Mielenterveysseura ry ja sairaanhoitajien koulutussäätiö. 2. painos. Keuruu: Otava.

Eskola J. & Suoranta J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Eskola J. & Vastamäki J. 2001. Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa Aaltola J. & Valli R. (toim.). Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalla tutkijalle. Jyväskylä: PS-Kustannus, 24-42.

Granfelt, R. 1999. Psykososiaalinen orientaatio sosiaalityössä. Teoksessa Granfelt, R., Jokiranta, H., Karvinen, S., Matthies, A-L. & Pohjola, A. Monisärmäinen sosiaalityö. Jyväskylä: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto, 175-227.

Hakala, J.T. 2011. Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa Aaltola J. & Valli R. (toim.). Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalla tutkijalle. Jyväskylä: PS-Kustannus, 11-23.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Kananen, J. & Makkonen, T. (toim.) 2014. Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä. Miten kirjoitan kvalitatiivisen opinnäytetyön vaihe vaiheelta. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 176.

Liebkind, K. 2000. (toim.) Monikulttuurinen Suomi. Etniset suhteet tutkimuksen valossa. Helsinki: Gaudeamus / Oy Yliopistokustannus.

Pitkäranta, A. 2014. Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä. Työkirja ammattikorkeakouluille. Jokioinen: e-oppi.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 5. painos. Helsinki: Tammi.

Sähköiset lähteet

Afganistanin tilannekatsaus toukokuussa 2017. Maatietopalvelu. Maahanmuuttoviraston muistio 12.5.2017. Viitattu 9.9.2017. http://www.migri.fi/download/73349_Afganistanin_tilannekatsaus_toukokuussa_2017.pdf?276d4df78bbcd488

Alahuhtala, I. & Simula, A. 2013. Mietteitä menneestä vai toiveita tulevasta? Turvapaikanhakijalasten kokemuksia vastaanottokeskusasumisesta. Pro gradu -tutkielma. Kasvatustieteiden tiedekunta, Opettajankoulutuslaitos, Hämeenlinna. Viitattu 16.8.2017. <https://tam-pub.uta.fi/bitstream/handle/10024/84476/gradu06653.pdf?sequence=1>

Arviointitutkimus. 2016. Oulun yliopisto. Viitattu 6.3.2017. <http://www oulu.fi/informaatio-tutkimus/node/513>

BBC. 2017. Afghanistan country profile. Viitattu 23.8.2017. <http://www.bbc.com/news/world-south-asia-12011352>

Globalis.fi. 2017. Afganistan. Suomen YK-liitto. Viitattu 3.3.2017. <http://www.globalis.fi/Maat/Afganistan>

Halonen, M. & Puhalainen, L. 2008. Maailmankatsomuksellinen näkökulma afgaanimaahanmuuttajien vammaiskäsityksiin. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteen

laitos. Jyväskylä. Viitattu 3.3.2017. https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/18474/URN_NBN_fi_jyu-200802291207.pdf?sequen..

Hanhinen, H. 2013. Raportti: Iran kohtelee kaltoin afgaanipakolaisia. Viitattu 13.9.2017. <https://yle.fi/uutiset/3-6943716>

Helander, R. & Mikkonen, A. 2002. Ikävä äitiä... Ilman huoltajaa tulleet pakolaislapset Suomessa. Väestöliitto. Väestöntutkimuslaitos Katsauksia E 13. Helsinki. Viitattu 17.2.2017. <http://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/f20b2c7215a99f44cc260bb51a9f9b19/1487323908/application/pdf/264492/ik%C3%A4v%C3%A4%20%C3%A4iti%C3%A4.pdf>

Human Rights Watch. 2016. Iran Sending Thousands of Afghans to Fight in Syria. Viitattu 13.9.2017. <https://www.hrw.org/news/2016/01/29/iran-sending-thousands-afghans-fight-syria>

Kempainen, M. 2012. Psykologinen sosiaalityö ehdollisesti rangaistujen nuorten valvonnassa. Pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden laitos. Kuopio. 17.2.2017. http://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20120124/urn_nbn_fi_uef-20120124.pdf

Kotouttaminen.fi. Yksin saapuvat alaikäiset. Viitattu 18.2.2017. http://www.kotouttaminen.fi/kotouttaminen/pakolaisten_vastaanotto/yksin_saapuvat_alaikaiset

Kustula, S. 2015. Laadullinen ja määrällinen tutkimus opinnäytetyössä. Esseepankki, Proakatemia. Tampereen ammattikorkeakoulu. Viitattu 6.3.2017. <http://esseepankki.proakatemia.fi/laadullinen-ja-maarallinen-tutkimus-opinnaytetyossa/>

Kuusisto-Arponen, A-K. 2016. Yksin tulleiden nuorten kohtaaminen ja sosiaalinen tuki arjessa. Nuorisotutkimusseura ry. Nuorisotutkimusverkosto. Viitattu 18.2.2017. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/nakokolma33>

Käkönen, H. 2010. Ohjaajan psyykkinen tuki ryhmäkodin asukkaille. Alaikäisten yksintulleiden turvapaikanhakijoiden tukeminen. Opinnäytetyö. Sosiaalialan koulutusohjelma, sosionomi (YAMK). Metropolia Ammattikorkeakoulu. Helsinki. Viitattu 3.3.2017. <http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/14397/ohjaajan.pdf?sequence=1>

Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta 746/2011. Viitattu 18.2.2017. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2011/20110746#Pidp3111296>

Leskinen, L. 2016. Afganistanin vainottu vähemmistö hakee turvaa Suomesta - "Kaikki, joilla oli hazaran paperit, murhattiin". Yle-uutiset. Viitattu 3.3.2017. <http://yle.fi/uutiset/3-9119508>

Lähdesmäki, T., Hurme, P., Koskimaa, R., Mikkola, L., Himberg, T. 2010. Menetelmäpolkuja humanisteille. Jyväskylän yliopisto, humanistinen tiedekunta. Jyväskylä. Viitattu 6.3.2017. <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmäpolkuja/tutkimusprosessi>

Lähtenmäki, M. & Korhonen, A-R. (toim.) 2015. Lasten tukiverkko. Vertaiset alaikäisten turvapaikanhakijoiden tukena. Suomen Pakolaisapu. Viitattu 16.8.2017. <https://vetoverkosto-fi-bin.directo.fi/@Bin/f3683bc7289cd51bec63b4c97862b391/1502873650/application/pdf/257336/Lasten%20tukiverkko.pdf>

Maahanmuuttajien mielenterveys. 2017. THL - Terveystieteiden tutkimuslaitos. Viitattu 14.9.2017. <https://www.thl.fi/fi/web/maahanmuuttajat-ja-monikulttuurisuus/maahanmuuttajien-terveys-ja-hyvinvointi/maahanmuuttajien-mielenterveys>

Maahanmuutto.net. 2017. Faktaa maahanmuutosta. Viitattu 3.3.2017. <http://www.maahanmuutto.net/17>

Maahanmuuttovirasto 2017a. Turvapaikka- ja pakolaistilastot. Viitattu 27.1.2017. http://www.migri.fi/tietoa_virastosta/tilastot/turvapaikka-_ja_pakolaistilastot

Maahanmuuttovirasto 2017b. Toiminnassa olevat alaikäisyksiköt. Viitattu 27.1.2017. http://www.migri.fi/download/71640_Alaikaisyksikoiden_yhteystietoja_5.1.2017.pdf?3eae0e696538d488

Maahanmuuttovirasto 2017c. Ilman huoltajaa Suomeen tullut lapsi ja ikäarviotutkimus. Viitattu 18.2.2017. http://www.migri.fi/turvapaikka_suomesta/turvapaikan_hakeminen/ilman_huoltajaa_suomeen_tullut_lapsi_ja_ikaarviotutkimus

May, M. 2017. Unaccompanied minors from Afghanistan: problems and protection in the European Union. Viitattu 29.8.2017. <https://www.unicef-irc.org/article/1389/>

Mikkonen, A. 2011. Miten tukea Suomeen ilman huoltajaa tulleita turvapaikanhakijalapsia ja -nuoria? Julkaisussa: Lapsen etu ensin. Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Suomessa. Yksintulleet-projektin loppujulkaisu. Yhteiset Lapsemme - All Our Children ry. Helsinki. 79-94. Viitattu 6.9.2017. http://www.kotouttaminen.fi/files/39020/lapsen_etu_ensin_web.pdf

Moghaddam, R. 2011. Alaikäisten vastaanotto ja lapsen etu sosiaalityöntekijän näkökulmasta. Julkaisussa: Lapsen etu ensin. Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Suomessa. Yksintulleet-projektin loppujulkaisu. Yhteiset Lapsemme - All Our Children ry. Helsinki. 105-111. Viitattu 10.3.2017. http://www.kotouttaminen.fi/files/39020/lapsen_etu_ensin_web.pdf

Mustonen, H. 2011. Johdanto. Julkaisussa: Lapsen etu ensin. Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Suomessa. Yksintulleet-projektin loppujulkaisu. Yhteiset Lapsemme - All Our Children ry. Helsinki. 7-9. Viitattu 20.2.2017. http://www.kotouttaminen.fi/files/39020/lapsen_etu_ensin_web.pdf

Mustonen, H. 2009. Lapsen etu ja psykososiaalinen asiantuntemus turvapaikkamenettelyssä. Julkaisussa: Yksintulleet - näkökulmia ilman huoltajaa maahan saapuneiden lasten asemasta Suomessa. Euroopan muuttoliikeverkosto - European Migration Network (EMN). Helsinki. 64-66. Viitattu 20.2.2017. http://www.kotouttaminen.fi/files/39021/Artikkeli_yksintulleet_24062009_FINAL.pdf

Mäkinen, H. 2015. Ensisijaisesti aina lapsi. Ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden yhteydenpidon tukeminen perheeseen Mänttä-Vilppulan ryhmä- ja perheryhmäkodissa. Opinnäytetyö. Tampereen ammattikorkeakoulu, sosiaalialan koulutusohjelma. Viitattu 6.9.2017. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/101600/Makinen_Hanna.pdf?sequence=1

Pakolaisneuvonta ry. 2017. Viitattu 27.8.2017. http://www.pakolaisneuvonta.fi/index_html?lid=66&lang=suo

Pakolaisuus Suomessa. 2017. Suomen pakolaisapu. Viitattu 4.9.2017. <http://pakolaisapu.fi/pakolaisuus/pakolaisuus-suomessa/>

Parsons, A. 2010. Selvitys lapsen edun toteutumisesta turvapaikanhakija- ja pakolaislapsia koskevissa päätöksissä. Vähemmistövaltuutettu. Valtioneuvoston julkaisusarja 6. Helsinki. Viitattu 20.2.2017. https://www.syrjinta.fi/documents/10181/10850/31685_vv_lapsen_etu_2010_paino_verkkoversio.pdf/0b0a7142-4109-4dfb-b4ad-14de6b5564f5

Pelastakaalapset.fi. Yksin maahan tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden yksiköt. Viitattu 18.2.2017. <https://www.pelastakaalapset.fi/tyomme-kotimaassa/lastenkodit/yksin-maahantulleiden-alaikaisten-turvapaikanhakijoiden-yksikot/>

- Pentikäinen, M. 2005. Loputon matka. Vietnamilaisten ja somalialaisten kertomuksia pakolaisuudesta. Työpoliittinen tutkimus. Työministeriö. Helsinki. Viitattu 3.3.2017. <https://multikult.files.wordpress.com/2008/05/loputon-matka-vietnamilaisten-ja-somalialaisten-kertomuksia-pakolaisuudesta-tutkimus.pdf>
- Räsänen, S. 2016. Turvapaikanhakijalasten elämä Suomessa on haasteita täynnä. Viitattu 14.9.2017. <http://www.muuttoliikkeessa.fi/turvapaikanhakijalapsena-suomessa/>
- Räty, R. 2016. ”Mä oon siltä väliltä”. Maailman Kuvalehti. Viitattu 14.9.2017. <https://www.maailmankuvalehti.fi/2016/12/pitkat/ma-oon-silta-valilta>
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006a. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 14.2.2017. http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_4.html
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006b. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 2.10.2017. http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L2_3_2_3.html
- Snellman, O., Seikkula J., Wahlström J. & Kurri, K. 2014. Aikuisten turvapaikanhakijoiden ja pakolaisten mielenterveyden ja psyykkisten ongelmien erityispiirteet. Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti 2014: 51. 203-222. Viitattu 3.3.2017. <http://ojs.tsv.fi/index.php/SA/article/viewFile/48322/14069>
- Snellman, O. 2012. Oulun vastaanottokeskuksen alaikäisyksiköiden psykososiaalisen tuen käsikirja. Oulun vastaanottokeskus. Viitattu 17.2.2017. http://www.edustajat.fi/pdf/20120913_psykososiaalisen_tuen_kasikirja.pdf
- Suokonautio J. & Rantala, T. 2013. Ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden vastaanotto ja järjestelmän kehittämistarpeet. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 29/2014. Viitattu 28.8.2017. <https://tem.fi/documents/1410877/2859687/Ilman+huoltajaa+tulleiden+alaikaisten+turvapaikkahakijoiden+vastaanotto+05092014.pdf>
- Suomen Mielenterveysseura. 2017. Uuden oppiminen. Viitattu 13.9.2017. <https://mielenterveysseura.fi/fi/node?page=184>
- Taskinen, S. 2011. Mikä on yksin tulleiden lasten edun mukaista? Julkaisussa: Lapsen etu ensin. Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Suomessa. Yksintulleet-projektin loppujulkaisu. Yhteiset Lapsemme - All Our Children ry. Helsinki. 43-58. Viitattu 6.9.2017. http://www.kotouttaminen.fi/files/39020/lapsen_etu_ensin_web.pdf
- Tiedon analysointi. 2017. Liikenteen tutkimuskeskus Verne. Tampereen teknillinen yliopisto. Viitattu 3.10.2017. <http://www.tut.fi/verne/tutkimusmenetelmat/tiedon-analysointi/>
- Unkari-Virtanen, L. 2017. Mikä on vaikuttavuustutkimus? Viitattu 29.8.2017. <http://vaikuttavuus.vyyhti.metropolia.fi/vyyhdin-vaikuttavuustutkimus/mika-on-vaikuttavuustutkimus/>
- Valtonen, L. 2014. Bridging Distances: Peer Support for Unaccompanied Minor Asylum Seekers. Pro gradu -tutkielma, Valtiotieteellinen tiedekunta, Poliitiikan ja talouden tutkimuksen laitos, Helsingin Yliopisto. Viitattu 16.8.2017. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/135421>
- Vastaanottoraha. 2017. Maahanmuuttovirasto. Viitattu 27.8.2017. [http://www.migri.fi/turva-
paikka-suomesta/vastaanotto toiminta/vastaanottoraha](http://www.migri.fi/turva-
paikka-suomesta/vastaanotto toiminta/vastaanottoraha)
- Yleissopimus lapsen oikeuksista. 2017. Unicef. Viitattu 4.9.2017. <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>

Kuviot

Kuvio 1: Afganistanin kartta (BBC, 2017)	13
--	----

Taulukot

Taulukko 1: Individualistisen ja kollektiivisen kulttuurin eroja	15
--	----

Liite: Haastattelijan lomake teemahaastattelun tueksi

*Tutkimuskysymys:

Miten ryhmäkodin psykososiaalinen tuki on toteutunut ja miten se on vaikuttanut sopeutumiseen? Lisäkysymys: Mitkä ryhmäkodin ulkopuoliset asiat ovat vaikuttaneet sopeutumiseen ja miten?

*Perustiedot: ikä, kauanko ollut Suomessa ja asunut ryhmäkodissa, missä asunut aiemmin, yhteys perheeseen

-----

PERUSHOIVA

-ravinto, riittävä uni ja lepo, vaatteet, terveydenhoito, turvallinen kasvuympäristö (ruumiillinen ja henkinen koskemattomuus), ryhmäkodin säännöt ja rajat

TÄRKEÄT IHMISSUHTEET (PERHE, OMAOHJAAJA, MUUT OHJAAJAT, EDUSTAJA, MUUT POJAT)

-aikaisempien ja uuden kotimaan ihmissuhteiden tukeminen ja huomioiminen, suhteiden jatkuvuus, mahdollisuus saada ymmärtämystä, vertaistuki, ohjaajien läsnäolo ja saatavuus, kiintymyssuhde ja luottamus (oma)ohjajaan, uusien suhteiden syntyminen ja minkä maalaisiin

ILÄN MUKAISEN KEHITYKSEN JA HYVINVOINNIN TUKEMINEN

-lapsen tarpeisiin vastaaminen, ymmärtämyksen ja kunnioituksen saaminen

-vuorovaikutuksen sujuminen (kieli- ja kulttuurihaasteet)

-Riittävä tiedonsaanti + lapsen mielipiteiden ja näkemysten ottaminen huomioon (isot asiat kuten turvapaikkaprosessi, koulutusasiat, uusi asuinpaikka jne. vs. arjen pikkuasiat)

-mielekäs arki ja tekeminen, uuden oppiminen, onnistumisen kokemukset (koulu, ryhmäkodin arki: mm. yhteisöt, keittiövuorot; harrastukset)

-kuuluvuuden tunne yhteisöön (ryhmäkoti) tai johonkin muuhun

-huomioidaanko menneisyys ja tulevaisuus

-itsetunnon ja itseen uskomisen tukeminen, kannattelu vaikeina hetkinä, riittävä dialogi

-mielenterveyspalvelujen hyödyntäminen, pyytäisikö afgaanitaustainen palveluihin pääsyä

-ryhmäkodissa asuessa: tunne siitä, että pärjää ja voi vaikuttaa omaan elämäänsä

-toivo ja usko tulevaan, onko niitä

KULTTUURISENSITIIVISYYS

-mahdollisuus harjoittaa omaa uskontoaan, kulttuurinsa tapoja ja kieltä

-onko löytynyt uusia tärkeitä tapoja ja mitä ne merkitsevät

-miten kulttuurieroja on huomioitu, miten tulisi huomioida

-Mitkä muut asiat ryhmäkodissa tai sen ulkopuolella ovat erityisesti auttaneet tai estäneet Suomeen sopeutumista? Miten?

-Mitä muuta haluat vielä sanoa?